

Handwritten notes and signatures at the top of the page, including a circular stamp and a signature.

1932.
6/11

ივერია

1881

№ X, ოქტომბერი.

— ივერია —

თბილისი.

ეკვთიყე სელაძის სტამბა.

1881

შინაარსი:

- I სამშობლო დრამა სუთ მოქმედებად, გადმოკეთებული ფრაგმენტული თ. დავ. ერისთავისაგან. 3
- II შინ მოიგონა ქართული ანბანი? ილ. რჭვლაშვილისა 97
- III ხალხური ლექსები 113
- IV ლიტერატურული შენიშვნები (წესეთის ესლანდელი მდგომარება: გ. თ-მ-ისა. — «შინაური მიმოხილვა» «ივერია», № 5. — «თავიდან თუ ბოლოდან?» ყიფშიძისა, „იმედი“ № 5). ა.ნა—ლისა 114
- V ტელავის სასულიერო სემინარია და პირველი მისი რექტორი ბაიოზ ნაცვლიშვილი, (დასასრულო) ნ. მთავრელიშვილისა 135
- VI ახლი წიგნები: „წყარო“, № № 3 და 4. — მ. ყორღანოვის ლექსები. — დაბადების საზოგადოების წიგნები. 155
- VII ბანცხადება (ელაშვილ).

ივერია

საოლიტიკო და სალიტერატურო
შუკნალი.

წელიწადი მეხუთე.

№ X

თბილისი.

ექუთიმე ხელაძის სტამბა, აჯამანის ქუჩაზე.

1881

7009

Handwritten notes in the top right corner, including the name 'ივერია' and other illegible text.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 18 Сентября 1881 г.

საგუბლო

დრამა

5 მოქმედებად და 6 სურათად

ფრანცუზულიდან გადმოკეთებული

თ. დ. გ. კრისთაგისაგან.

ამ პიესის წარმოდგენა გადმოკეთებულის დაუკითხავად
ადკრძალულია კანონთა კრების 1684-ე მუხლის ძალით.

მომქმედნი ჰიონი:

სვიმონ ლიონიძე.

ქეთევან, ამისი ცოლი.

ლევან ხიმშიაშვილი.

დიმიტრი ლადიანი, მთავრის შვილი.

ბოგია, დიაკვნა.

ზაზა სოლოლაშვილი,

როინ ამირაჯიბი,

მსტატე სიციშვილი,

} ქართველნი
შემთქმელნი.

დედა-კაცი,

პატარა ბიჭი,

ბერი,

მოახლე და მოსამსახურე ლიონიძისა.

შაჰი აბასი.

უახოშ, მისი ქალი.

ისრაფილხან.

ისმაილ-ბეგ,

აღლავერდი,

} შაჰის
მსაჯულეები.

ისკანდერ-ბეგ,

ლაულ-ბეგ,

მაჰმედ-ბეგ,

} შაჰის
მსლეებელნი.

ჯალათი,

ჯაშუში,

ჯარი, ხალხი და სხვანი.

მომქმედებს სწამოებს მეშვიდმეტე საუკუნეში
თბილისში.

მოქმედება ჰორეელი.

სცენა წარმოადგენს დიდ მოედანს თბილისში; ზამთარია და თოვლს.—მოედანზედ დაბანაკებულია სპარსეთის ჯარი; უნთიათ ცეცხლი რამდენსამე ალაგს და გვერდით უსწედან. შორი-ახლოს მოხანს სპარსული ურმები გავსილი ავეჯეულობით; რამდენსამე ალაგს ჰყურია ბარგი-ბარხანა სპარსელების ნადავლი. მოისმის შორიდგან ნაღარის ხმა და თოფის სროლა.

ბამოსვლა 1-ლი.

ისკანდერ, ლაუდ, მაჰმედ, (წამოწოლილნი ცეცხლა-პირას); ზარის-კაცნი.

ისკანდერ. ეს რა ამბავია?

ლაუდ. (გაიხედავს ქუჩისაკენ) ტუეკები მოჭყავთ!

ისკანდერ. რა ღმერთი გაუწყავთ! დღეს მგონი, მეოცედ მოჭყავთ!... ახლა, სად დავტოვო მაგოდენი ხალხი?..

მაჰმედ. აი, აქ ახლავს, მგონი, ბოსელია, იქ შეკრეკათ!...

ისკანდერ. (ადგება) აბა ერთი ვნახო!.. ზეკენ ეი!.. ზატარა შეშა შეუკეთეთ ამ ცეცხლს!.. საშინელი უინვაა!... (გაგა მარცხნივ).

მაჰმედ. (მეომარს) შეშა მოიტანე, ვერა ხედავ, ლამის გავიყინეთ.

ჯარის-კაცი. შეშა აღარ გახლავს!...

მაჰმედ. აღარ მახლავს, რას მიქვიან?... ესლავ, იშოკნე!... წა-
დი სახლი დაქტეი სადმე და მოიტანე!...

ისკანდერ. (შემოდის) აი, კიდეც მოჭყავთ, ტყვენი!... დაუდ-
ბეგ, მე მივდივარ და შენ რატ გინდა უყავი ამ გიაუ-
რებს! (გავა.)

გამოსვლა 2-რი.

ივინიე. სვიმონ და დადიანი.

დაუდ. (ჯარის-კაცთ) აბა, მოიყვანეთ ტყვეები!... (დადიანი და
სვიმონ შემოჭყავთ მარჯვნივ; ორთავ გვერდით ჯარის-კაცი მს-
დევნ.)

შუროსი მეომ. გამთავრეთ ჩქარა!

დადიანი. (შესდგება და მშვიდობიანად). მოიტა, ძმაო!... თუმცა
ხმალი ამსხნეს, მაგრამ ეს ჯოხი სელში მიჭირავს და
თუ კიდეც ჩემთვის სელი გიხლია, დმერთს გეფიცები
ზედ ზურგზედ დაგამტვრე!...

ჯარის-კაცი. (ამოიღებს ხმალსა) შენ როგორა ვებედავ! (უნდა
დაჰკრას.)

დადიანი. (ჯოხს გარტყამს მკლავში; ხმალს გააგდებინებს და მე-
რე ფიქრობს სცემს) აი, როგორა ვებედავ! ხომ შეიტყე!...
(ჯარის-კაცი უნდა მივარდეს დადიანს, ამ დროს მაჰმედ და დაუდ
მივარდებიან და გააშველებენ.)

დაუდ. (დადიანს) ლუკმა-ლუკმა ხომ არ გინდათ ჩემი დაგუე-
წონ. რას შვრები?

ლადიანი. თქვენ ვინა ბძანდებით?...

ლულ. დაუდ-ბეკ, დიდებულის შაჰის მსახურელი!...

ლადიანი. მე, ლადიანი გახლავარ მთავრის შვილი და მეგობარი ჩართლის მეუღისა... და თუცა ტყვე ვარ, მაგრამ ხორციელ კაცს ნებას არ მივცემ, რომ ხელი მსკლავს!... ეს იცოდეთ, ბატონო!... არა გაქვსთ-რა, რომ ჩამოკვდე — დალაღული ვარ!...

ლულ. უკაცრავად, ბატონის შვილო, თქვენი ვინაობა არ ვიცოდით!... აი, ბატონო, ამ გოდორსევე ჩამოკვებით!...

ლადიანი. რა! ეგ კარგი მოგონებას!... (უნდა გოდორი აიღოს, ამ დროს სვიმონსაც უნდა აღება, და ორნივე შესდგებიან) უკაცრავად, ბატონო!...

სვიმონ. (თავს დაუკრავს) ინებეთ, შენი ჭირიმე!...

ლადიანი. თქვენს შემდეგ!...

სვიმონ. თქვენ, ბატონო, როგორც იმერელი, აქ სტუმარი ბძანდებით და მე ვიქაური ვარ — მაშასადამე მე აქ მსპინძელი გახლავართ!

ლადიანი. ვითხვა არ უნდა, კეთილშობილი ბძანებულსართ!

სვიმონ. მე გახლავართ თავადი სვიმონ ლიონიძე, — თქვენი უმორჩილესი მონა!

ლადიანი. მთავარ ლადიანის შვილი დიმიტრი — აგრეთვე თქვენი უმორჩილესი მონა!... მაშ, ბატონო ჩემო, თუ აქაური ბძანდებით, ერთი მიბძანეთ სადა ვართ? მე პირველად ვარ საქართველოში!...

სვიმონ. თქვენა ბძანდებით თბილისის ქალაქში, ქალისის მკედანსევე, რომელიც ახსრებულა შაჰ-აბასისაგან!...

ლადიანი. წარმოიდგინეთ, იმერეთიდან მოკლიოდი ბატონი შვილ დავითთან, სანადიროდ მომიწვივა და ქალაქს რომ

მოკახლავდი, დამეცა თათრის ჯარი და აღმამიწიკეს ტყვეთ!.. მე არ ვიცნობდი, რომ შაჰ-ახასს საქართველოზედ გამოეკლამებინა.

სვიმონ. ვერ წარმოიდგინო, ბატონი შვილო, რაგორ ააოხრეს ამ ურჯულად საცოდნად სსქართველო. სადაც ამისმა ჯარმა გაიარა, მტკრად აქცია, დედა-მიწასთან გასწორა! სოფლები სულ ცეცხლით გადაწვება, ქვა-ქვასზედ არ დაზღობა!.. ყოველ სახლ წინ სისხლის მორქვეა სდგას და შიგ ქრისტიანებმა იხრჩვებიან, უმატრონოდ, მკვლელების კერძად!.. ყოველ სეზედ იმდენი ჩამოაღწრობილია, რომ სეებს ტოტები ზედ ატყდებოთ!.. შაჰმა გასცა ბძანება, ქრისტიანი არავინ დაინდოთ: კაცი, დედა-კაცი თუ ბავშვიო. მკონი ამ ურჯულად, აღმამისა სახის მეტი არა აქვს რა!.. მაგრამ არა... წარმოიდგინეთ, რომ მამობით კი ძალიან გულ-ჩხვილი მამა და ვაჟებით უყვარს თავისა ქალი!.. საწყალო ქალი!.. ავად არის... გული სტვიკა და მამა თავისგან არ იშორებს, გვერდითა ჭეკას!.. ეს საშინელი უინვა ძალიანა ჭსწყენს! თვით მამა — აღბად დეთის განგება — თავის ქალს დღეს უმოკლებს! ამდენს საცოდნად ავობას რომ სედავს, გული უკვდება. დაინახავს თუ არა სანჯალს ქრისტიანზედ მოქნეულს, საწყალ ქალს თავისი ემართება, თითქმის სანჯალს თითონ იმასა ჭსცემენ გულშიო.

ლადიანი. დმერთო დიდებულო!.. განა გადურჩა კიდევ კინ-კინი მე?.. აგრე ხომ ამოსწყვიტა მთლად ქართველები?

სვიმონ. არა, ბატონი შვილო... ქართველები ვერე მალე არ ამოიწყვიტებენ!.. ქართველები აგრე მალე როდი დასთმობენ თავის სამშობლოს!.. ბუკრი ამისთანა შაჰა დღე

უნასაკს სსქართველას, მაგრამ ისევე ისე ფეხსედა დამდ-
გარა, ისევე გამობრუნებულა, ისევე ისე აღმადლებულა!...
ქართველი იმედს არ გადიწვეეტს თავის დღეში!... შატა-
რა ხანს დაიცადეთ... ერთი ბატონი-შვილი დავით მოგ-
ვეშველას და მეტე ჩვენ ვიცით, როგორც გადავუხდით
ამ ურჯულას ჩვენს ახსრებს!... მაგრამ ვინ იცის, მო-
ვესწრობი ამ დღეს თუ არა?... (ისმის შორით ნაღარის ხმა)
მგონი, რომ ეს ხმა ისრაფილ-ხანის მოასლოებას
ნიშნავს...

ლადიანი. მაგ ხანმა უნდა გადაჭსწვევიტოს ჩვენი ბედი?

სვიმონი. დიას!... შატ-ახასს ძაღიან უეყარს! (ნაღარის ხმა მოახ-
ლოვდება) აი, ბატონის შვილთა, მოასლოვდენ! იქნება ეს
უკანასკნელი წამი იყოს ჩვენი... და ნებას მიბოძებთ ერ-
თი თა ჩვევა მოგცეთ?...

ლადიანი. ბძანეთ, ბატონო!..

სვიმონი. თუ რჯულზედ გკითხონ ჩამე.. ნუ ეტყვი, რომ
ქრისტიანი ბძანდებით... უსათუოდ თავს მოგვეკეთენ.

ლადიანი. ბატონო ჩემო! მე რომ თქვენთვის ეგ მერჩივნა,
განა აღასრულებდით მაგ ჩვევას?...

სვიმონი. არა!

ლადიანი. მას დარწმუნებულნი ბძანდებოდეთ, რომ ყოველთვის
თქვენ იქნებით ჩემი მაგალითი... და მით ავასრულებ ჩემს
მოვალეობას!

სვიმონი. (გადაეხვევა) იქნება მართალი ბძანდებოდეს! ღმერთი
იყოს თქვენი მოვარველი!

ლადიანი. აგრეთვე თქვენი! (დადგება მარჯვენაზე).

გამოსვლა 3-მე.

ივინივე და ისრაფილ-ხან, ისმაილ, ალავერდი,
თან ჯარის-კაცნი მოსდევენ.

ისრაფილ. (სასტიკად) ეს რა სიტყვაა, აქა!... შეშა!

ჯარი. (შორიდგან) შეშა! შეშა!...

ისმაილ. მაშსაღებები ანთეთ! საცაა კაცი გელაჩს დანახავს!..

ლაულ. მაშსაღები!

ალავერდი. ახა ჩქარა საქმეს მივეყოთ ხელი!... (შემოეხვევიან
ცეცხლსა; ალავერდი ამოიღებს სიებს და საწერ-კალამს).

ისრაფილ. (ფეხებს იბობს) ისკანდერ-ბეგი სად არის?

ლაულ. ბეგნი ტყვეები დაუჭერიათ და იარაღის სასხსნელად
წავიდა!

ისრაფილ. კარგი!... მართლა!... ლევან სიმშისშეილი იზოვნეს
თუ არა?

სვიმონ. (შემკრთალი; იქით) ლევან! დმერთლ ჩემო!... რა უნ-
დათ იმ საცოდავისაგან? (ურს უგდებს სულ-განაბული).

ლაულ. შინ ვერ მოვასწარით, ბატონო!

ისმაილ. ვინ არის კვ ლევან?

ისრაფილ. შეთქმულთა მოთავკე! მთელი ჯარი შეეყარა. ქალა-
ქი რომ დავიჭირეთ, ბრძანება მივეცით, ფარადი აჭყაროს
ჯარსა და ჩვენთან მოიტანოს! მაგრამ ჯერაც არ აუსრუ-
ლებია ჩვენი ბრძანება! მიკვირს, რატომ აქამდის ვერ ჩა-
მოვიდრჩეიათ?...

ისმაილ. უფრო ცუდი იქნებოდა!... უამისოთ მისი ჯარი ია-

რადს რადი დაგვანებებს! სულ ერთია, დრო კიდევ წინა
გვაქვს, იმისი ჩამოღწეობა ადვილია.

სვიმონ. (სიხარულით) გადაჩნა!

ლადიანი. (დაბლა) სვალამდის!...

სვიმონ. (დაბლა, იმედინად) რა! რატომ ხვალინდელი დღე
გაგვითენდეს და!...

ლადიანი. თქვენ ბატონო, იმისთვის უფრო ზრუნავთ, მინამ
თქვენთვის!..

სვიმონ. მართლაცა ბძანებთ!.. ლევან მიუყვანს რატომც ღვიძ-
ლი ძმა... თითქმის რატომც შვილი!...

ისრაფილ. აბა, დაუდ-ბეგ, დავიწუთო!... რამდენია ტუკე?..

ლალუ. ას რამდენ-და-ათი, დიდებულა ხანო!..

ისრაფილ. მაშ აბა მოიყვანეთ! (ჯარის-კაცნი მსაფულთ გარს შე-
მოებევინან: თავების მეტი არა სჩანს-რა; ღამდება და სცენა ციც-
ხლით და მუშალებით არის განათებული; შემოჭყავთ ხელ-შეკ-
რული ბერი.)

ლალუ. კინა ხარ?

ბერი. ბერი გახლავარ!.. (მოისმის ჯარის-კაცთ უსიამოვნების ხმა).

ისრაფილ. მაშ ბერი ღამდენი, საჭირა არ არის, წაიყვანეთ!

ჯარის-კაცი. მოჭკალით!... მოჭკალით!

ლალუ. დავსწვრიტო?

ისრაფილ. არა, ჩამოაღწიეთ!..

ლალუ. ბატონო!... თუკი აღარ გახლავარ!...

ალავერდი. მაშ დასწვრიტო!...

ისრაფილ. აბა, ტუფიდად წამალს რად აფუჭებთ?.. უფრო უკა-
თესებისათვის გამოგვადგება!.. ცაცხლს შეუკათეთ, ისა
სჯობან!...

ისრაფილ. მართლაც ამბობ!.. მაშ წაიყვანეთ!... (მეომართ ბერი
მიჭყავთ).

დაუდ. აბა ესლას სხვა მოიყვანეთ!.. (შემოჭყავთ 14 წლის ბავშვი).

ისრაფილ. ამ ბავშვს რა დაუშავებია?..

დაუდ. მოგვს შეჭსკედრისა და ქუდი არ მოუხდია!..

შმაწვილი. (ჯირის) მასპატიეთ... მე არა მესმის-რა... ჯერ ყმაწვილი ვარ!..

ისრაფილ. ეგ უფრო ცუდი! შენისთანები რომ გაიზარდონ, შენს ქვეყანას ამოაგდებენ! (ფარის-კაცთ) წაიყვანეთ!..

შმაწვილი. (მუხლგზზედ ეხვევა ფარის-კაცთ) მასპატიეთ!.. შემიბრძნა რადეთ!..

ისრაფილ. წაიყვანეთ მეთქი!.. მაგათ-რომ უფრო უგდოთ, დამნაშავე არაგინ იქნება!.. არ გესმით, წაათრევთ მეთქი!..

შმაწვილი. (რომელიც ძალით მიჭყავთ) მასპატიეთ!.. შემიბრძნა რადეთ!.. არ წაწოკალ!.. გამიშვიოთ!.. ვაიმე! დედაგ! მიშეგულეთ!.. (გაიყვანენ).

დადიანი. (სვიმონს) საზარელი სანასავია!..

სვიმონ. საწყალი ბავშვი!.. ვინ იცის ესლას დედა როგორ მივლია!..

ისრაფილ. აბა, კიდევ მოიყვანეთ! (შემოჭყავთ დედა-კაცი.)

დაუდ. დედა-კაცია!

ალავერდი. (ნახავს სიაში) ჩვენი კაცები დაუხრცნია! (ფარის-კაცთ გაფაგრებული ნმა).

ისრაფილ. მართლას, ჩვენი ჯარის-კაცები დაგისრცნია?

დედა-კაცი. დიას! ათი კაცი მოკვალა!

ჯარის-კაცი. (ყვირიან) მოჭკაღით!.. გუდიანია!.. შამფურზედ საგეთ!..

ისრაფილ. გაჩემდით!.. (დედა-კაცს) რად დაგისრცნია მაგდენი ხალხი?

დედა-კაცი. კიდევ? შეითხავთ, რად დამიხრცნია?... მამ მამ-
 გახსენებ!... მე სოფელელი ვახლავარ... თქვენი ჯარის შე-
 მოგვესია, სუფევალფერი ახლავარ... ჩემი ქმარი ჯარით
 მოჭკვლეს!... შეიღი თანხში დამიწვეს... ესეც არ მაკ-
 მარეს!... ჩემი ქალი, ჩემი ლომანგო 16 წლის ქალი, გაა-
 უზატიურეს—ნამუსი ახადეს და იქამდინ აწვალეს, მინამ
 სირცხვილით სული არ ამოუვიდა!... მე ამ დროს დემეტოს
 ვეკედრებოდი, დემეტოს ვიწვევდი საშუკლად!... მაგრამ არ
 გამიგონა! განა ჩვენთვის დემეტოსა?... (ისმის გაკვირვების
 ხმა ჯარის-კაცთა) ჭო! მართლეს ვამბობ!... თქვე შეხვე-
 ნებულელებო!... თუ დემეტოსი ჩვენსვდ მწყალბელი იყვის,
 განა გავიშვებდათ, რომ ვერე გეწვალეზინათ ქრისტიანე-
 ბი?... მაგრამ ვარვად ვი ამოვიყარე თქვენი ჯარის!...
 რატა სასლში შემომიცივივდენ, მე გარეთ გამოვარდი,
 კარები გადმოვიკეტე და სახლს ცეცხლი წავუკიდე!...
 ცეცხლები დაგწვი! გესმისთ, თუ არა? თქვე შეხვენებუ-
 ლელებო!... მე სიამოვნებით უფს ვუგდებდი, როდესაც
 ისინი იხრავებოდენ და იმათის კენესით გული დავიმი-
 შვიდე! მე მიხაროდა, ვიციხოდი, ღ მხოლოდ ის მქონ-
 და სამწუხარო, რომ მალე დაიწვენენ!... ესლა იმასა ვწუხ-
 ქარ, რომ არ შემომღიან თქვენ სუფევალს. ერთად ამ ჩემ
 ფრხსილებით გული დავიკაწროთ და ამ გბილებით ლუკ-
 მა-ლუკმა გაქცით!...

ჯარის-კაცი. (გაჯავრებულნი) მოჭკვალთ ეგ კუდიანი! მოჭკვა-
 ლით!...

ისრაელი. (ალავერდის და ისმაილს) მოდი ეს დედა-კაცი ამ მე-
 რომართ ვახუქოთ, რაც უნდა უყონ!...

ისმაილ. კარგი იქნება!...

ისრაფილ. მეომარნო!... ეს დედა-კაცი თქვენთვის მიჩუქებია!..

რაც გინდა ის უყავით!... (მოისმის სინარული-სმა და დედა-კაცს გაიყვანენ) აბა, დავაჩქაროთ, თორემ ძალიან დაღამდა!... (დაინახავს სვიმონს) ეს ვინ არის?

ლაულ. აქაური მცხოვრებელია და ჯაშუშის სიტყვით დატყუ-
რილი.

ისრაფილ. რა ჭკვიან?

სვიმონ. (მოახლოვდება) მე სვიმონ ლიონიძე ვარ!

ისრაფილ. შენ ვაბრლებენ, რომ შეთქმული ხარ და ბატონის შვილს დავითს ატყობინებ აქაურს ამბავს!... შენ ვაბრებ იცი, რომ უკან, ბძანებაა, ქალაქის გაღვინის ვაბრებ არავის შეუძლიან გასვლა, და შენ ოთხი დღეა ქალაქიდან გასულხარ; მამასადამე უთუოდ, ბატონის შვილის სანახავად იქნებოდი!...

სვიმონ. მერე, მაგას ვინ ამბობს?

ისრაფილ. (უჩვენებს ჯაშუშზედ, რომელიც მოახლოვდება) აი, ეს კაცი!... აბა, სთქვი, რაც იცი!...

ჯაშუში. მე სწორედ ვიცი, რომ ეს ბატონი, შაბათს სადილოდ უკან წავიდა სხვაგან, და დღეს, სამშაბათს სადილოდ დაბრუნდა!

სვიმონ. ეს კაცი ჩემი მეგობარია; მე ვეჭვობის გამო ვაკვადე სახლიდან!... ჯაშუშობის ხელობისთვის ათი ფარს აქვს დღეში და მე ეს ვიცი რომ მივცე, სახარებ-ბავს და დავიფიცავს, რომ მე შინიდან ფეხი არსად გამიღვამს!... (ფარის-კაცი იცინიან და ამბობენ: მართალია!)

ჯაშუში. არა, ბატონო!...

ისრაფილ. ვაბრებ!... (ჯაშუში გაჭკრება) ვიდევ სხვა საბუთია!..

გუშინ შენთან შაჰის მსჯელები იყო და შინ არ დატყვევდნენ!..

სვიმონ. დიას! რა დროს შინ არ ვიყავი!..

ისრაფილ. ეგ ჭკვი, მაგნამ უნდა დამტკიცო, რომ მინამ დაბინდებოდა, შინ მოსკედი! შენი შინ ყოფნა შეუძლიან დამტკიცოს მხოლოდ ისკანდერ-ბეგმა, რომელიც შენს სახლშია დაყენებული!

სვიმონ. ბატონი ბმანდებით, ჰკითხეთ!..

ისრაფილ. ისკანდერ-ბეგს დაუძახეთ!.. (ფარის-კაცნი მირზიან დასაძახებლად) შეგიძლიან დასჯდე! თუ ისკანდერ-ბეგმა დაგიტკიცა, რომ შინ არა ყოფილხარ, მაშინ ამკაა, რომ ქალაქიდან გასულხარ ბატონის შვილის სახსავად; დანარჩენს ჯალათი გათქმევინებს!

სვიმონ. ნება ღვთისა ასრულდეს. (მიდის თავის ალაგს).

ლადიანი. მოგილოცოთ, კარგად გადარჩით?..

სვიმონ. (დაბლა) თუ დავიღუპე, ბატონის შვილო, ესა და ვიღუპე!

ლადიანი. ღმერთო ჩემო!.. მაშ მართალია, ქალაქიდან გასულხარ?..

სვიმონ. ოთხის დღით!.. ისკანდერ-ბეგი იტყვის ჩემს წასვლას და მგონი ერთი წამი აღარ მტოვებდნენ!.. გავკანდიელები, ბატონის შვილო, და სიკვდილის უამს, ერთს სამსახურსა გთხოვ?

ლადიანი. ბმანე.

სვიმონ. თუ ამ შეჩვენებულების ხელიდან დაისვენით თავი — რომელსედაც დაწმუნებული ვარ — გაისაჩქეთ, ბატონო ჩემო, იზოვნეთ ჩემი სახლი, იქ ივითხეთ ჩემი მუღლე და აწუგეთ ჩასაც მიზმენ ეს ღვთის მტომბენი!..

დადიანი. ჰატოასნებს გეფიცებით, აქასრულებ თქვენს თხოვნას!..

სვიმონ. ბატონი-შვილი!... ერთბაშად კი არ უბძანოთ... ჯერ მოამზადეთ... სომ მოგესვენებათ... სასაცილოა კია ამ ჭადრა თმის ჰატრონისათვის, მაგრამ უნდა გაგიტყდეთ, ჩემი მეუღლე მიუყარს, როგორც ფრეს წლის ჭაბუკს!... და თუ ესაა აქ სიკვდილი მიძიმს, მიძიმის ისე კი არა, როგორც მამულის შვილსა, ანამედ როგორც ქმარსა, რომელიც შორდება თავის საყვარელს და არა რცხვენის მისთვის ცრემლი დაღვაროს!

დადიანი. დარწმუნებული იყავი ჩემსედ, ჰატოასნო გაცო!

დაუდ. ისკანდერ-ბეგი გახლავთ!

გამოსვლა 4-ზე.

ივინივე და ისკანდერ-ბეგ.

ისრაფილ-ბეგ. წინ წამოდექი!... შენ ამ ლიონიძის სახლში სდგესარ?

ისკანდერ-ბეგ. დიას, ბატონო!

ისრაფილ. რამდენი ხანია?...

ისკანდერ. რჩი კვირა მეტი იქნება!...

ისმაილ. კეთილი! შეგიძლიან სთქვა, რომ ეს უკანასკნელი ოთხი დღე ლიონიძე შინ იყო და არსად წასულა?... მაგალითად, გუშინ ხომ არ გინახამს?

ისკანდერ. გუშინ დილით არ მინახავს...

შეგლანი. რჭო!

ისკანდერ. მაგრამ... გუშინ-ღამ ვი ვნასე!...

სამნივე. (გაკვირვებით) გუშინ-ღამ!...

სვიმონ. (შეკრთება).

ისკანდერ. დიას, ბატონებო, გუშინ-ღამ ვნასე შინა!

ისმაილ. ვარგად დაფიქრდი, დაწმუნებული სარ, რასაც ამ-
ბოზ?... სწორედ გუშინ-ღამ ნასე ღიონიძე?...

ისკანდერ. დაწმუნებული ვარ!... ჩსუბიც შომივიდა ამსთან?...

სვიმონ. (იქით გაკვირვებული) ჩემთან?...

ირაფილი. გვიამბე, როგორ იყო!

ისკანდერ. გუშინ-ღამ, ბატონებო, დუქანში ვაზამდი. ვიასკელი და ცოტა სავიზიზ ზედ დავატანე!... თითქმის დაწყ-
ტიანებული ვიყავი!... მივედი: სასლში, ბნელდა... კიბე-
ზედ ავდიოდი, სძალი მეჭირა, და იმით ვიგნებდი გზა-
სა... ვნასოთ, ზევიდამ, სადაც ამათი საწოლია, კარნი გა-
იღო, ვიღაც გამოვიდა და ერთი ქალი მოსდევდა სას-
თლით!... ის კაცი უეცრად დამეტაკა. «ვინა სარ ქეთქი»,
დაუუვირე? — «შენ თითონ ვინა სარო? სასლშიაფ არ
მასვენებთო, თქვე ურჯულეობო!...» წამომწოდა. სძალი
წამართვა, ძირს გადმომიგდო და შემოძიტი. «დაიკან-
გეო...» იმდენი ძალა აღარა მქონდა, რომ ჩამოვსუფვი-
ყავი, და იქვე კიბეზედ დამეძინა!...

ისმაილ. ვაიგონე, ღიონიძე?...

ღადიანი. (სვიმონს) თქვენ გელაზარაკებთან!...

სვიმონ. (ძალ-დაცანებით) დიას, ბატონო, ვაკვირე! მესმის!...

ისრაფილი. მართალს ამბობს?

სვიმონ. (ცდილობს, რომ მღელვარება დამალოს) მართალს მო-
გასსენებსო!

ისმაილ. მაშ შენ იყავი რაღა?...

სვიმონ. (ფერ-წასული) მას იმ ღრეს ჩემ საწოლიდგან ვინ გამოვიდოდა, თუ არ მე? განა თვით ისკანდერ-ბეგს ეჭვი აქვს?

ისკანდერ. სრულიად არა!

სვიმონ. ხომ დაწმუნდით, ბატონებო, რომ გუშინ—ღამ შინა გუროფილვარ!

პლავერდი. უნდა დაგიჯეროთ, მეტი ღონე არ არის!

ისრაფილ. ისმაილ! რას ჭიფიჭობ?

ისმაილ. (დაბლა) განგათავისუფლოთ!... კიდევ გაუმის რაშიმე და დაგიჭკოთ, ნუ გუშინიანთ!...

პლავერდი. წავიდეთ, ვასშეძი ვტყდით!...

ისრაფილ. დღეს გვეყოფა!... ღიონიძე! შეს თავისუფალი ხარ...

ღადიანი. (განარებული, მაღლა) მადლობა უფაღსა, გადაჩნით!...

სვიმონ (დაღონებული შეხედავს და არას იტყვის).

ისრაფილ (დაინახავს დაღიანს). ეს ვიღას?

ღადიანი. ნუ, სწუხდებით, ბატონო, ჩემთვის! ისა სჯობიან ვასშეძი მიირთვათ!...

ისრაფილ. მაინც, ვინა ხარ?

ღადიანი. არაფერი!... მთავარ დაღიანის შვილი ვარ!

ისმაილ. დაღიანი!! (სამნივე მდაბლად თავს დაუკვრენ).

ისრაფილ. მეჩე ტყვეთ დაგიჭირესთ?...

ღადიანი. როგორცა ხედავთ!...

ისრაფილ. მეჩე ხომ თავს მოგჭირიან?...

ღადიანი. (მხიარულად) დაწმუნებული ვარ, რომ მაგას არა იქნა ისრაფილ.

ისრაფილ. მითომ რატომა?...

ღადიანი. გუგუნებით, რომ მაგას არა იქნა!... აი გუტყვი: მე ესლასათა რაჭრთა ვღიწვარ—ესე დამათვასეს—თავი რომ,

მომკრათ, ერთ ფაჩათ ან კელირები... დაწმუნებულად
გან, შაჭმა თვლას იცის და ათას რქროს ერთს ფაჩაზედ
ან გასცვლის!...

ისმაილ. მართაფს ამბობს აი!...

ღადიანი. მაშ მიბძანდით და ვახშამს შექქეთ! ჩემ მაგიერად
შაჭის მოკითხვა მოახსენეთ!...

ისრაფილ. ის სჯობანს მოკითხვა თქვენ თითონ მოახსენეთ!...
აი გამოგვევით, დაწბაზში მივდივართ!...

ღადიანი. წამოვალ, მაგრამ ერთის პირობით! მე კი ანა, თქვენ
გამომევიეთ! მე გაგიძღვებით წინა!..

ისმაილ. თქვენი ნება გახლდეს!...

ღადიანი (მივა სვიმონთან). მშვიდობით, პატრონო გვამო!...
დმეჭთა ინებოს, რომ ერთმანერთს კიდევ შევხვდეთ!...
(მსაფულეებს) აბა, ბატონებო!... გამომევიეთ!... (წინ მიუძღვის; ისმის ნალარის ხმა; ჟარის-კაცნი ცეცხლთან მიდიან.)

ბამონსვლა 5-თე.

სვიმონ, ისკანდერ-ბეგ.

სვიმონ. (ერთბაშად გამოვა ღრმა ფიქრიდან, და ისკანდერ-ბეგს,
რომელიც მიდის) ბატონო ჩემო! ერთი წამი მოითმინე!...

ისკანდერ. დიდის სიამოვნებით!...

სვიმონ. შენ ახლა სიკვდილიდან დამისხენი; მაგრამ.. მაგ-
რამ გამოსტყუდი, რომ სულ დიდობით, ცოტა იმტყუნე.

ისკანდერ. ვიმტყუნე, განა შენ თითონ ან იცი, როგორც
იყო?...

სვიმონ. (სევდიანად) არა, არ ვიცი... უკაცრავად, ბატონო ჩემო, ისე გადაწყვეტილი ვარ, ამ ტყვეობის გამო, რომ არა შესმის-რა!... არა, კარგად მოიგონე... როგორც ამბობ, საშიშ ნაჭამი იყავი... ბნელადა... და სიბნელეში ბევრი რამ ეჩვენება გაცხს... აი, მე თითონ კარგად არ მახსოვს, გამოვედი გუშინ-ღამ ოთახიდან თუ არა?...

ისკანდერ. როგორ არ გამოხვედი... მე კარგად მახსოვს, ხელი მკარი და კიბეზედ დაგვარდი... აი ზურგი ესლაც მტკივს!

სვიმონ. კარგა დანასე, რომ ქაღვი მინათობდა სანთელს?...

ისკანდერ. დამტინი, თუ რა არის?... როგორც ესლა შენა გვგედავ, ისე წუხელის შენი მეუღლე დაგინასე და მახსოვს უთხარი კიდევ: «ქალო! შინ შებმანდი, არავინ დაგინახოს!»

სვიმონ. ეგ მე ვთქვი?...

ისკანდერ. სწორედ ამ ლექსით!...

სვიმონ. მეჩე კარები შეიხურა?...

ისკანდერ. იმ წამსვე... მოგაგონდა განა?...

სვიმონ. დიას! დიას!.. მადლობელი გასლავარ!

ისკანდერ. ნუ სწუხდები!... მართლა, ხელი როგორც გაქვს?...

სვიმონ. ხელი??...

ისკანდერ. დიას!... ხელი საშინლად უნდა გაგეჭრა, როდესაც სმადლი გამომტაცე!...

სვიმონ. დიას!... მე...

ისკანდერ. დაიუვირე კიდევს!... დილასედე ჩემი, სმადლი მთლად სისხლიანი ვნასე!

სვიმონ. დიას! მართალია!... (ხელს კმადავს) არა უშავს-რას!
ერთ-ორ დღეზედ მომიჩხება!...

ისკანდერ. მართლა!... სრულებით დაგვაკვიწოდა, რომ მსაჯუ-
ლებს კერ კუჩკენეთ ებ ჰქრილობა, როგორც დასამტკი-
ცებელი საბუთი!...

სვიმონ. დიას!... (იქით) ამ ნიშნით თუ ვიპოვნი!... (ისკანდერს)
მშვიდობით იმყოფებოდე, ბატონო ჩემო!...

ისკანდერ. ნულარ დაიკვიანებ, ბატონო!... საცაა ქუჩაში აღა-
რავის გაატარებენ; მიეშურე შინისკენ, ესლას ხომ მარ-
ჩი ტანჯვას! (გაღის).

სვიმონ. (ზარ-დაცემული) «მოჩნი ტანჯვას!...» განა ტანჯვას
ბოლო აქვს?... მოკჩნი ვი არა, ესლას დაიწყო ჩემი ტან-
ჯვა!... (მიღის ნელა).

ფარდა.

მოქმედება მეორე.

სცენა წარმოადგენს ოთახს სვიმონის სახლში.

გამოსვლა 1-ლი.

მეთევან და მოახლე.

მეთევან. (მოახლეს, რომელიც შემოდის) ლევან სომ ან მოახლე სულა?

მოახლე. ანა, ბატონო!... ვახშამს სომ ან ინუბებო?

მეთევან. ანა... ჯერ მოიტადე!...

მოახლე. (ვაინედავს) აი, ლევანიც მობძანდება!.. (გაუა).

გამოსვლა 2-რე.

მეთევან, ლევან, (სახე-გადაფითრებული, დაღონებული.)

მეთევან. რა დაგმართვია, ემაწვილო? სელი სომ ან გაწუ-სებს?...
სებს?...

ლევან. ანა, ანაფერი...

მეთევან. ანა მსკეპე... გეტყობა თუ ანა?

ლევან. (ახვენებს ხელს) ცოტა მეტყობა, მაგრამ ანა უმჯავს-
რა, ვინ რას შემეტყობს...

მეთევან. იმ თათარმა რომ გნახოს?...

ლევან, ახა, რა ესმდება; ანტ კაი იცის, დამტყნა თუ არა!...

მეთევან. მაშ რა არის, რადა სან ეგრე დადონებულა?...
 ლევან. (ძალ-დაცანებით) სვიმონ დაბრუნებულა!...

მეთევან. შეუძლებელია!...

ლევან. სწორედ; თითონ რაინს უნახავს.

მეთევან. შინ კი არ მასულა.

ლევან. არ მასულა, მაგრამ სწორედ ვიცი რომ ქალაქშია!...

(ტანტზედ დაეშვება).

მეთევან. (ფერ-წასული) მოვიდოდა, მაშ რას იქმედა!...

ლევან. რა, ქეთევან!... ისე ამბობ. მაგ სიტყვებს თითქო იმე-
 დი გქონდა, რომ ვეღარ დაბრუნდებოდა!...

მეთევან. შენ კი იმედი გქონდა?...

ლევან. (სიჩქარით) რა! დიერთმა დამითვაროს მაგ თქმისაგან!

მეთევან. მაშ თუ ეგრეა, გავიტყუები და გეტყვი, რომ იმის
 დაბრუნება ყოველ იმედს მარტოებს და მასუფოთებს!...
 თათრებს მაინც დაეჭირათ!... მაშინ თავისუფალი მაინც
 ვიქნებოდით!...

ლევან. ქეთევან! შენ მამწუნებ მაგისთანა ღაპანაკით!...

მეთევან. მაშ რა ვქნა!... თვით ჩვენი ცხრვება მამწუნებო-
 ლია და გაუთავებელი ტანჯვა!..

ლევან. მართალს ამბობ!..

მეთევან. უნდა გადავწყვიტოთ. რაჟე... ესეთი ცხრვება შეუ-
 ძლებელია. რა ვქნათ?...

ლევან. რაც აქამდის გვიქნია: ვიტყუოთ; ვითვალთვა-
 ლოთ!...

მეთევან. ნუ თუ ეს ამისთანა უფოა შენ არ გასუფოთებს?..
 სანაკლებს არ არის, დღისით ერთმანეთისთვის ხმა გერ-
 გაგვიტია შიშით, ვაი თუ ეტვი აიღოს ვინმეო. საშინე-

ლებსა ჩემთვის თუ ის კაცი ისევე შენ დაბრუნდება. წაქ-
მოიდგინე, შენ მიუვარსა და იმისი კი ვარ!..

ლევან. ჭეთევან!

ჭეთევან. შენ რა გიჭირს!.. შენ რა გენადლება ის თუნდ
დაბრუნდეს, თუნდ არა; შენ არაფრად მიგაჩნია იმის გა-
დასკვნა, მაგრამ ზოგი მეც მკითხე!.. უკანასკნელად
გეუბნები, ლევან, ამისთანა სიტუაციაზე მე აღარ შემიძ-
ლიან!.. დაგიღალე, ვეღარ ავიტან!..

ლევან. რა! დემეტრე ჩემო!.. შენ შენს ტანჯვასედ ღაპარა-
კობ!.. განა მოტყუება ტანჯვა არ არის?.. ყოველი შე-
სედეა, ყოველი ღაპარაკი, ყოველი ჩემი ნაბიჯი—სულ
მოტყუებაა!.. სწორედ რომ მეც დაგიღალე და აღარ
შემიძლიან ამისთანა ცხროვება!..

ჭეთევან. მე არ მესმის შენი ტანჯვა!.. შენის სიყვარულის
გულისხმობის მე ვეწვალები სააქაოს, და დავიტანჯები
საიქიოს; მის მაგიერ შენ რას მიხდი?..

ლევან. როგორ თუ რას გიხდი?... შენ ის შემოგწირე
რაც კი კაცს ჭკეუნად სადიდებულად აქვს—ჩემი პატიოს-
ნება და ღირსება!.. შენ შემოგწირე ჩემის სინიდისის
მშვიდობიანობა, ჩემი ამპარტავნება!.. ჩემი ნუგეში... ის
ნუგეში, რომლითაც ადამიანს შეუძლიან უთხრას თავის
თავს: „მე პატიოსანი კაცი ვარ და ჩემს მოვალეობას
ვასრულებო!“ შენ საიქიოს ტანჯვასედ ღაპარაკობ!.. მე
კა აქ ვიტანჯვი!.. ამ სოფელს... მე ჩემი ტანჯვა გულ-
ში დამაჭვს; იგი არა მშორდება მე... ეს ტანჯვა თვით
ჩემის თავის სიმუღლია!..

ჭეთევან. ლევან!..

ლევან, დაფიქრდი, როგორ ვიქცევი მე ამ სახლში!.. იმ

კაცს, რომელიც მეგობარს შექანს, რომელსაც მშენებ-
კუთხარკარ, რომელსაც სული და გული ჩემთვისა აქვს
შემოწირული... იმ წატირის და დიდ-სულგანს კაცს
კატუებს, უნამუსოდ ვადატობ!... მეც ნეტავი ყოველ-
ღირსებით სავსე მანც არ იყოს და თვით მე თავგანს
არ ვცემდე მის კაცურს სიკეთეს... ოჰ! საშინელებაა ამი-
სი წარმოთქმა, ძიგიუქსა ჭკავს, მაგრამ მართალი ვიას!...
იმ კაცს ჩემის სულით დავადრწობდი, რომელიც გაბედავ-
და მის მოტუეებს, როგორც მე კატუებს!... და მე კი
შენი საყვარელი ვარ!... ოჰ! ნეტავი შენსავითა მძულდეს
იგი; მაშინ აღარ ვინაღვლიდი! შენ ბედნიერი ხარ, რომ
გძულს!... მაგრამ მე მიყვარს!... დიას, მიყვარს და ეს
ყველაზედ საშინელი არის!... მიყვარს და კატუებს! მიყ-
ვარს და ვადატობ!...

მეთევან. (შეშინებული) ოჰ! ღმერთო ჩემო!... აღარ გიყვარ-
ვარ?... სწორედ მითხარი ლევან?

ლევან. ნეტავი კი შემქმდოს!

მეთევან. აი, სედავ!...

ლევან. ვხედავ!.. ვხედავ, რომ უძლეური ვარ, ამოვიგლიჯო
ამ გულიდან ის დაწყველილი სიყვარული, რომელიც
ქურდულად შემომეპარა!... შენ მომწამდე, მომჯადოე
შენის სიყვარულით და მე უნებლიედ დაგნებდი!... შე-
გიყვარე, მიყვარსარ და მეყვარები!... და ის წუთი, რო-
დესაც მე ვწყველი შენს სიყვარულს, ის წუთია — როცა
ფეხ-ქვეშ გივარდები, როგორათაც შენი მონა და რა-
დენადაც მინდა შეგიძულო, იმოდენად უფრო მეძატება
სიყვარულად. (მეთევანის ფეხ-ქვეშ დაეცემა).

მეთევან. (გახარებული) ოჰ! სთქვი კიდევ კვ სიტუვას!... მაშ

გინდა შენსედ მეტი გამბედაობა გამოვიჩინო?... გინდა განგათავისუფლო?

ლევან. ქეთევან!...

ქეთევან. მას კარგი!... მშვიდობით!... დაშეკარგე!... ანაწ მინდისაწ!...

ლევან. (ადგება) აბა, გაჭბედე და მერე ცოცხალია დაწიები?...

ქეთევან. (გახარებული მოხვევა) მას გიყვარვარ?... გვედრები დამისსენ იმ კაცის სულიდგან! მომიტაცე... წამიყვანე!...

ლევან. სად წაგიყვანო?...

ქეთევან. საცა იუოს!... წავიდეთ, მარტო ორნი, თავისუფალინი... ამაღამვე. — თუნდ ესლავ!... წამო!...

ლევან. ეგ ყოვლად შეუძლებელია!...

ქეთევან. რატომ!..

ლევან. იმიტომ, რომ ქალაქის კარი დაკეტილია და აწავის უშვებენ!.. (კარი გაიღება)

ქეთევან. მართლს ამბობ!.. მას სვალ!..

ლევან. დახუდი, ვილაც მოდის!

გამოსვლა წამე

მსახური, შერძღვე ზოგია.

მსახური. ბატონო!... გოგია გაიხლათო. ცუდი ამბავი მოიტანა!...

ლევან. ცუდი ამბავი?...

ზოგია. (სახქაროდ, შეწუხებული) ბატონო აწ დაბრუნებულა?...

ქეთევან. აწა!

ზოგია. მას უბედურება რამ იქნება იმის თავს!... დღეს შუადღის შემდეგ დაიჭირეს!...

ლევან. დაიჭირეს?...

ზოგია. დიას, ბატონო!...

ლევან. მას წავალ!...

მეთევან. რისთვის?...

ლევან. საშველად, თუ შესაძლებელია:...

მეთევან. როგორ?... შენ?... იმას უნდა უშველო?

ლევან. დიას! მე... მე უნდა გუშველო!... ახა, ზოგია წავიდეთ!... (ზოგია საჩქაროდ გადის).

მეთევან. შენ კერ წასვალ!

ლევან. მინამ სული მიდგას, უნდა გუშველო!

მეთევან. (გზაზე დაუდგება) როგორ?... შენ იმას უნდა უშველო? გაგეუბნებოდა? მე ნებას არ ვაძლევ!

ლევან. რამ დაიღუპოს?

მეთევან. მერე, რა?...

ლევან. (შეშინებული უკან დაიწევს) რა! ქეთევან! მამინებ!

მეთევან. უბედურე! შითომ გიუვარვარ?... ჩემის დასსნის მაგივრად, შენ შენს მეტოქეს იხსნი!...

ლევან. ახლა მეტოქე არ არის!... მე ვიხსნი ზატოისას კაცს. კასრულებ ჩემს მოვალეობას და შენსაც!...

მეთევან. მართალია!... წადი დაფსენ... ჩემი ქმარი, ჩემი ბატონი... ცოდვას, რომ ხვალ არ მოვატყუო!...

ლევან. რა! ქეთევან! შენ დედა-კაცი ვი არა, ქაჯი ხარ!...

მეთევან. (უნდა გადაეხვიოს) ღვეან!... ჩემო სუვარელო!...

მსახური. (შემოვა მხარულად) ბატონი მობძანდა!...

ბამოსვლა 4-ზე.

ივინივე და სვიმონ.

ლევან. (მიუგეხება და გადაეხვევა) მადლობა დმკრთსა!... როგორ
მოაჩინა იმ მტანჯველებს?

სვიმონ. განა იცოდი ჩემი დაჭერა?...

მეთევან. (მივა და უბღოს მიუშვერს საკოცნელად) ეს არის ეს და
გოგინამ გვითხრა, საშინლად შეგვეშინდა!...

სვიმონ. (გამოარბივეს ორივე ხელს, უბღოსედ აკოცებს და დალო-
ნებული თვალებში უყურებს) მართლა!... მთლად ჭკანკალებ
ქეთევან!...

მეთევან. გონსუდ ვერ მოკესულვარ... მერე უეცრად შემობ-
მანდი!... (დაეშვება ტანტხედ).

სვიმონ. დამშვიდდი ჩემო კარგო!... ხომ მოკედი შინა, ჩემს
საყვარელთ შუა ვარ... რა არის, ნამცეცტი იერი არ გა-
მეკს?...

მეთევან. (ძალად იღიბება) არა, არაფერია!

ლევან. შიშისაგან!...

მეთევან. არა, უფრო სისარულისაგან!...

სვიმონ. (თავის თავად ხმალს იხსნის) ნეტავი ეგრე იყო!...

ლევან. (დაბლა ქეთევანს) ოჰ! რა სიმდაბლეს, რასაც ჩავდ-
ვართ!...

მეთევან. უფრო უარესი ვიდრე წინა გვაქვს!... (სვიმონს) ბა-
ტონო ჩემო!... ვასშიში არა გნებავს? მშიერი იქნებოთ!

სვიმონ. ჯერ ცოტა დამცადე, ლევანთან საქმე მაქვს! — უბმა-
ნე, არავინ შემოვიდეს!...

მეთევან. ბატონი ბძანდები! (გავა).

ბამოსკულა 5-თე.

ლევან, სვიმონ, ზოგია

სვიმონ. გოგია!... ვარები მოიხურე და დადექ აწავინ შემოვიდეს!

ზოგია. ესლავ, ბატონო!...

სვიმონ. (ლევანს) აბა ჩქარა... რაინი ნახე და სძინა გითხრა ჩემი დაბრუნება?... რაინი ნახე და სძინა გითხრა...

ლევან. გოგია გამოეგზავნათ ესტატე და წაწას და იმან მიმართოს.

სვიმონ. რატო ამბავია, სომ ისიც შეიტყე?... რატო ამბავია...

ლევან. ყოველსივერი!... ბატონის შჯალად დავით მოდის ქალაქის დასასხნელად; ამაღამ შემოვა!...

სვიმონ. ესლავ, ჩემო ლევან, ბატონიშვილი დავით დამალულია თავის ჯარით დიდძალ ტყეებში... და რომ დაბინდებება ქალაქს მოახლოვდება!...

ლევან. ძლივს!... მას ამაღამ რად?... რატო ამბავია...

სვიმონ. სწორედ ამაღამ!... რატო ამბავია...

ლევან. დიერთი დიდებულნი?... შენ იყავ შეძვე და დამხსნელი საქართველოს!... რატო ამბავია...

სვიმონ. აგრე, ჩემო ლევან!... რატო ამბავია...

ლევან. რომ იცოდე, სვიმონ, რა რიგად მოგული იმ სანატორიელ დროს, როდესაც მომეცემა შემთხვევა სამშობლოს დასსწისათვის სისხლი დაუღვარო.

სვიმონ. ეგ დროც ახლავ!... სომ ყველაივერი მხად არის?... რატო ამბავია...

ლევან. ყველაივერი!... თათებმა მიბძნეს, რომ შენს ჯარს

იარაღი აჭყარკო. მე ამდამ მოკითხო, რომ დაწაჯები
 აღარ იდგნენ გალანის კარებთან, რადგანაც კაცები დამ-
 ჭირდება მეტეხი იარაღის მოსატანად... მამასადაც, ქა-
 ლაქში შემოსვლას, შესაძლებელი იქნება... მე აქ ჩემის ჯა-
 რით მზად ვიქნები!

სვიმონ. მამა შუა ღამისას მეტეხში მოსვალ?...?

ლევან. სწორედ იქ გავხნდები?...?

სვიმონ. გოგია!

ზოგია. ბატონო, შენი ჭირიძე?...?

სვიმონ. რაინმა ხომ მოგცა ღარიგება?...?

ზოგია. დიას, ბატონო!...

სვიმონ. მამა კვლე ჩემო გოგია!... რატომ დრო იქნება გეტე-
 ვიან და მამინვე დარეკე ზარი?... არ შეგცდეს ვია!...
 თუ უბედურება მოხდა 'ჩამე და გაგვიგეს, გლოვის ზა-
 რი დარეკე, ტყუილად ბატონი შვილი დავით არ შემო-
 ვიდეს!... გესმის თუ არა? გლოვის ზარი თუ გაგვეცა
 ვინმე!... წადი და ხმა არ ამოიღო!... მეტადრე შენს
 დედა-კაცთან!...

ზოგია. აბა, რას მიბძნებ!... (გაუა)

სვიმონ. მე ჰატარა ხანს შემდეგ წავალ; ქალისის სეკში შე-
 ვიყრებით, ზასა, რომინ და ესტატე, და იქ უკანასკ-
 ნელად მოვილაპარაკებთ!... შენც მოდიხარ? —

ლევან. დიას.

სვიმონ. წადი, ლევან, წადი!... მოდი გადამესვი!... მე მინდა
 ჩემს გულთან მივიკვრა შენი პატრონისა და მხნე გული!...

ლევან. (შერცხვნილი) მამა ამდამა გნასამ!...

სვიმონ. ამდამ!...

ლევან. (კარებთან) ოჰ! ჯოჯოხეთის ტანჯვაჲ!... ამას კი გა-
ვექტევი მაგრამ ჩემს თავს როგორ გავექტე?!... (გავა).
სვიმონ. (მარტო) საყვარელო სამშობლოჲ!.. კერას დამაყუდ-
რებ... ჩემს საქმეზე შენი საქმე წინ გავარბიე!...

ბამოსვლა 6-სე.

სვიმონ, ქეთევან.

ქეთევან. (შემოდის) ესლა, ბატონო ჩემო..... (დადგება) ლევან
... აქ აღარ არის?...

სვიმონ. არა, წავიდა!... მოსამსახურეებსა სძინავთ?...

ქეთევან. დიას.

სვიმონ. კარგი; მე მინდა, რომ სრულიად მარტო ვიყენეთ,
რადგანაც, რაც მინდა გითხრა, დიდი საიდუმლოა!...

ქეთევან. (შეშინებული) საიდუმლო?... მე?... რა ამბავია? რა-
გორღაც აღუგებელი ბძანდები!...

სვიმონ. (მტკიცედ უყურებს) ქეთევან!... ერთი საქმე მომხდარა-
ჩვენს სახლში, ჩემს შინ არ ყოფნის დროს... ხომ არა
გაგიგონია-რა, ვითომ წუსელის ვიღაც კაცი ენახოსთ,
რომელიც შენის საწოლიდგან გამოსულა?... ..

ქეთევან. (საჩქაროდ) ჩემის საწოლიდგან?...

სვიმონ. დიას!...

ქეთევან. არა, ტყუილია!...

სვიმონ. ტყუილი კი არა, მართალია!... მაშ აღიარე და მითხ-
რა, როგორ გაჩნდა ის კაცი შენს საწოლში?...

ქეთევან. მე რა ვიცი!...

სვიმონ. აბა ვითიქროთ... უკვირსენოთ...

მეთევან. იქნება ჩემს მოასწესთან იყო ვინმე?...

სვიმონ. მოასწე. რამ უოფილიყო, ის კაცი რად ეტყოდა
„შებძნდი ქალაქს!“ (ქეთევან შეერთება) სწორედ ვიცო
რამ „შებძნდი“ უთქვამს!...

მეთევან. (თავზარ დაცემული) ტუუილია!...

სვიმონ. ტუუილი კი არა, სწორედ არის ეს სიტყვები გა-
გონილი!..

მეთევან. (დავიწყებული) არას დროს... იმ თათარს უტუუენია!..

სვიმონ. (აღშფოთლება) მას რა იცი, რამ თათარი იყო!

მეთევან. (შერცხვნილი) ას!...

სვიმონ. (განრისხებული) მას მართალია? შე შეჩვენებულა!...

შენი, საყვარელი იყო?...!

მეთევან. ბატონო ჩემო!...

სვიმონ. აბა გაბედე უარის თქმა?... საყვარელი იყო?...!

მეთევან. დიას!...

სვიმონ. დმერთო დიდებულა!...

მეთევან. შენვე მათქმევინე და გუუბნები!...

სვიმონ. მე რე აგრე შარხანაბლიკ... ურცხვად... უნამუსოდ...!
აღარც კი მალავ მე სულ დაბაღა!...

მეთევან. რა გქნა, მეტი აღარ შემიძლიან... მოტუუებს ჰინაში
თქმა სჯობიან... დიას, ჩემი საყვარელი იყო და მე დამ-
ნამავე ვარ!...

სვიმონ. დამნამავე?...

მეთევან. დიას, დამნამავე ვარ და ნურც შემიბრალე... მომ-
კალა, აი მზადა ვარ, შენ ნება გაქვს!... არა, მეტი
მოტუუებს აღარ შემიძლიან, დონე აღარა მათქვს, აღარ

შეშიძლანს თვალთმაქცობა?... ესლა წადგანას უკელა იტი,
 მომკვდრი, გამსრისუ და მოწინა...
 სვიმონ. (მოკრიბილებული) მეტე შენ შენებები მკვას?...
 ძეთევიან. ოჰ! რომ იტოდუ წა მდგომარეობაში ვაჭ?!.
 ღმერთს გეფიტები რომ ესლა სიჭკდილი ჩემთვის დასა
 სნა იქნება!.. სჩკდილი დამისხნის ღმერთისაგან და
 შემი სსსე სიმულილის მაგვრად სიუვარულს დასა გიჩვე-
 ნებს!..

სვიმონ: სიმულილისა!..

ძეთევიან: დიას...

სვიმონ: მე გმულვარ?...
 ძეთევიან. დიას, შენ მძულვარ!..

სვიმონ. ოჰ! შე სულ-მდაბლო, უმადურო, უზატიოსნო ქმნი-
 ლება!.. მეტე უკ მადლობის მაგიერია?.. რისთვის დაგის-
 სენ სიღარბიბდვან, რისთვის გამოგიყვანე იმ სასლიდვან,
 სადაც შური აწა გქონდა სასმელად; მას რისთვის მო-
 გეტი ჩემი სიმდიდრე, ჩემი ხარისხი, ჩემი სასული?...
 იმიტომ რომ შემიძულა?... განა ცუდი ქმარი ვიყავი?...
 შენის ბედნიერების მეტი ქვეყანაზედ აწა მასსოვდა-რა,
 ისე გიფთხაღდებოდი, რგორც თვალის სინათლეს! შენ-
 ზედ ჯლოცულობდი, შენზედ ვიბრუნებდი სულს, შენთვის
 მიტომდა გული.. რისთვის, რადა, რა დაგიშავე?... იქნე-
 ზა კიდევ სთქვა, რომ მე ვიყო დამნაშავე?..

ძეთევიან. დიას... შენა ხარ.

სვიმონ. რგორ?... მე?..

ძეთევიან. დიას, შენ!.. მართალია ჩემთვის სიკეთის მეტი აწა
 გიქნა-რა, და ეს ხარი წელიწადსა, რაც მაგიერს გიხდი-
 დი... ღმერთს სიმომწამეს, რომ შენს სასლმთ უმან-

კო შემოკედი იმ განსწახვით, რომ შენი ერთგული მე-
უღლე ვყოფილყავი!... მეჩე რასა ვსედავდი შენგან?..
განა ჭიქობდი ჩემსედ?... შენდამი მადლობა სეკლად
გადამეჭტა და სიყვარული მძულვარებად!...

სვიმონ. განა გეჩა სედავდი ჩემს სიყვარულს?

მეთევან. შენს სიყვარულს?... ჭო! კარგი, მას შენს სიყვარულსედ ვილავარებათ!... გგონია, რომ არ ვიცოდე, ვინც ჩემსედ მეტად გიყვარს?... მე კარგად ვიცი, ვინც არის ჩემი მეტოქე!... შენი სიყვარული!... ის არის საქართველო... შენი სამშობლო, როგორც ამბობ სოლომე!... ის არის ნამდვილი შენი სარკივიალო. შენ იმისთვის გიჭეხს გული! ის არის და ალა თე:..

სვიმონ. ისდა გაკვია, რომ შეურაცხ-ჭყო ერთადერთი წმინდა სეგანი, რომელიც მე დამწმომია!...

მეთევან. დაფიქრდი, რა სიტყვასე მომანიჭე ამ ათ წელიწადში? შენი ფიქრი, გონება, შენი სიტყვასე, შესწირე რაღაც თავისუფლებას... სამშობლოს დასსნას... და მე კი ყურს არ მიგდებდი!... მე ვიყავ შენგან განდეკნილი. თავ-დანებებელი და მარტობამ აღძრა ჩემში მსოლოდ მეჩი!... «ის იმასედ ჭიქობის მეტეი» გამბობდი ჩემს გულში!... შენ არ გინახავს, არ დაგითვისლია, ჩემგან ცრემლით გათენებული ღამეები?... შენ არც კი გაგონდებოდა, რომ გვერდითა გეყავდა სეცოდავი ქალი, რომელსაც თანაგრძობა უჭირებოდა, რომელიც გთხოვდა და სიყვარულის და სიყვარულის მაგივრად სამშობლო ესმოდა!... რაში მეჭირებე შენის სამშობლოს თავისუფლებას?... მე ქალი ვარ და ჩემი სამშობლო სიყვარულია!... კარგი, გავათავოთ, მომეკალი, გეუბნები მზადა ვარ!...

სვიმონ. ანა, მე სიკვდილით არ დაგსჯი!...

მეთევან. მაშ რა გნებავს?...

სვიმონ. მაშინ გეტყვი, როდესაც შენის საყვარლის სასულიერო მკურნალებს, რომელიც ესლავ უნდა მითხრას!...

მეთევან. (ღიმილით) ტუფილად ისჯები! იმის სასულს ვერ გაიგებ!...

სვიმონ. ვინ არის მეთქი?...

მეთევან. არ გეტყვი!...

სვიმონ. (მივარდება და ხელებს დაუჭერს) მითხარი მეთქი, ესლავ!

მეთევან. (ცივად) მარტო თათრებს არა სტოდნიათ დედა-კაცის წვალება!...

სვიმონ. (გაუშვებს ხელს) მართლაც!... უკადრისი საქმეა მამა-კაცისათვის!... უშენოდაც ვიბოვნი, ისეთი ნიშანი აქვს (ხელზედ უჩვენებს და მიდის ხმლის ასაღებად.)

მეთევან. (შეშინებული) სელი!...

სვიმონ. (სიკვებაზედ დაიჭერს) დიას, სელი, მართალი ბძანეთ!..

მეთევან. (შეშინებული) ღმერთო ჩემო, სტოდნია!.. დაჭრილია. იბოვნის და მოჭკლავს!...

სვიმონ. მაგასევე კი დაწმუნებული იყავი, რომ მოჭკლავ!...

მეთევან. ანა, მე მომკვალ!... იმას ნუ! მე წინ ავეთვარები.

სვიმონ. (იმის ნაღარის ხმა; ერთბაშად მოაგონდება) ღმერთო ჩემო?!... დრო არის წასვლისა!... საყვარლო სამშობლო!... ჩემს საქმეს თავს განებებ... ამას მოგვეწრობი... და მივიღივარ ჩემის ვალის შესასრულებლად!...

(მიღის) მას სკალამდის ქაღალდით! ზოგა უენს საყ-
ვარელს მოჭკვლაჲ! (გადის).

შეთეუან. მოჭკვლაჲ!... ჩემს ლეგანს?... დროს კი მოგვქმ!...
(ჩადის იხურავს და საჩქვროდ. გადის)

ფარდა.

მოქმედება მესამე

იწყობა

დარბაზი შპის სადგომი.

ქალი

ზამოსვლა ქალი.

შპი, ისმაილ, პლავერი, ჯალათი. (შპი ზის ტანტყედ ზრმად ჩაფიქრებული; ისმაილ და პლავერი შორე-ახლოს სდგანან: ფალაჩი კარებთანა სდგას.)

პლავერი. (ისმაილს) რადა ბძანდება ეგრე მოწვენილი დიდებული შაჭი?

ისმაილ. საბრალო ქალის აკადემიუობა აწუხებს; სადილზედ მისი საშინელი სველა აუტყდა, ასე რომ გეღარა მიიტოვარა;

პლავერი. დიას! დიდებულს შაჭის დიდი რჩევა ჯგომდა თავზედ ექიმთან; მგონი სქემმა ურხია თეირსში ვაგზავ-

ნე, აქაური ჭკერი სწუხსო. ისმაილ, მხელი გი იქნება შაჭისთვის ქალის მოშორება; გა-

ნი გიუებიო უყვარს! შპი. (თითქო გამოიღვიძებს) ვადათი სად არის?

ჯალათი. აქ გასდავარ, შენი ჭირბიე! შპი. რას მეუბნებოდი წელან?

ჯალათი. იმას მოგასსენებდით თქვენო დიდებულებავ, რომ თოკები შემოგვაკლდა.

შაპი. ისმაილ! კბმანე, რომ ამდამ თოკები დაგრისონ? მეჩე?...

ჯალათი. მეჩე, ბატონო, ქალაქში ადგილი აღარ გასლავს, რომ მკვდრები დაგეფლათ!...

შაპი. ქალაქს გარედ გაიტანეთ და სევში ჩაჭყარეთ. სსვა?...

ჯალათი. სსვა აღარაფერი, ბატონო!... სომ აღარას მიბძანებთ?..

შაპი. აქ მოიტყადა, იქნება დამჭირდე... (აღგება და ფანჯარაში იხედება) ოჰ! რა სიბნელე და დუმილია ამ ქალაქში... სინათლე არსად მოჩანს!... სმას ვერ გაიგონებ... არ მიუვარს ამისთანა სიჩუმე... (იურობა) ეს დუქნები რად არის დაკეტილი?...

ისმაილ. უნდა მოგასსენოთ, თქვენო დიდებულებავ, რომ თურამეტმა მედუქნემ შიზობა შეჭკრეს, რომ დუქანი აღარ გააღონ.

შაპი. თურამეტმა?

ისმაილ. დიას!

შაპი. მეჩე რა განგარგულება მოასდინეთ?...

ისმაილ. დრო მივეცით მოთიქრებისა და რომ არ დათანხმდენ, ორმომი ჩაყვარეთ.

შაპი. მას ეგრე!... ჯაღათო!! მოამჩადაე ასადი თოკები და სვალ გათენებისას ეგ თურამეტი მედუქნე თავიანთ ვარებ წინ ჩამოაღრჩეთ... გესმის თუ არა... თავიანთ დუქნის წინ... წადი და უთუოდ აასრულე!... (აღავერდის) რა ამბავი იცით?...

ალავერდი. სანქე ვარგად მიდის... დაღესტნიდგან ჯარნი მალე მოგვეშველებს.

შაპი. ბატონის შვილის დავითის ამბავი ვერა შეიტეე-რა?
 პლავერდი. რეგორ ანა, ბატონო... ერთმა ჯაშუშმა დამარ-
 წმენა, რომ ბატონიშვილი ეს რი კვირა, რაც კასეთს
 გაქცეულა თურმე.

შაპი. კარგია!...

ისმაილ. მე მეორე ჯაშუშმა მითხრა, რომ იმერეთისკენ გა-
 იქცა!

პლავერდი. ანა, კასეთისკენ!

ისმაილ. გეუბნები იმერეთისკენ!...

შაპი. (გაფაგრებული) ეს რა ამბავია?... კარგი ჯაშუშები გყო-
 ლიათ!... დაგვიჩინიან, თუ რა არის?... ერთს საათს ვადას
 გაძლევთ, და უთუოდ უნდა შემიტყვოთ, სად არის ბატო-
 ნის შვილი, თორემ თავებს დაგაუწყებინებთ!... იმის მე-
 ტისა ანავისი შეშინიან!...

გამოსვლა 2-რე.

ივინივე და ისრაფილ.

ისრაფილ. თუ ეგვრა, დამშვიდებული ბძანდებოდეთ!

შაპი. რეგორ?

ისრაფილ. აი უკანასკნელი ამბავი!.. ეს ერთი კვირა კასეთისკენ
 წასულა თავის ჯარით; ალანის სიდზედ, რომ გასულა,
 ერთბაშად სიდი ჩატესილა, ჩაკარდნილა წყალში და დამ-
 დრსკალა...

შაპი. ბარქადა!... ეს კარგი ამბავი მომიტანე... სხვა ხომ
 არა იცა-რა?

ისრაფილ. მშვიდობა, ნუგას შესწუხდებით და მშვიდობიანად მოისვენეთ!

შაჰე. კეთილი!.. დამე მშვიდობისა! (უნდა წასვლა. ამ დროს ფაიხომ შეხვდება კარებს, რომელიც ორს მოანლეს მკლავ-დაჭერილი შემოჭყავთ.)

ბამოსვლა 3. მე.

იგინიფე და შაიხომ.

შაჰი. ფოგონა წარ ჩემო საყვარელა?

შაიხომ. უკეთ, მამავ!

შაჰი. სელი მონათვით!.. კიდევ განსკელებს?

შაიხომ. ცოტათი გადამივარდა... (ახველებს).

შაჰი. ისმია!.. ფანჯარა მოხურე, სიტყვე შემოდის! დაჯექ შვილო!.. ექიმი დამპირდა, დავაძინებო!

შაიხომ. ნუ სწუხარ, მამავ! დამეძინება!

შაჰი. სიტყვე კიდევ განსკელებს... აი სელები ცხელი განსკელებს!

შაიხომ. არა უმავს-რა, გაიკლის, მამავ!.. გარწმუნებ, რომ ესლა უკეთა ვარ!

შაჰი. (ჰკოცნის) ჩემო საყვარელა შვილო, ჩემო ნუგეშო!.. (ამ დროს შემოვა ისხანდერ; ყველანი ჩურჩულობენ და თითოეული გაუბეღამენ შაჰის თქმას; ბოლოს ისრაფილ მიჰმართავს შაჰის კრძალვით.)

ისრაფილ. თქვენო დიდებულებავ!

შაჰი. კარგი, მე არა მინდა-რა წადით!..

ისრაფილ. ბატონო დიდებულა! საჭირო საქმეს

შაპი. კიდევ!... რა არის ერთს წამს არ დამაცლით, შეიღწეს.
 ყურებით დავსტებე... რა არის, რა ამბავია? ...
 ისრაელი. სიმშინდი გიანლათ! ბძანება მივეცით თავის
 ... ჯარს ვარდი აჭყაროს და ამბობს კიდევ დიდებულს, შანის
 ... არა განსამ, მინამ არ შემოდინათ!...
 შაპი. (აღებას) ჭო! კარგი, შემოვიღეს! და გჯათავოთ, ეძარს!

ბამოსვლა 4-ხეტი

ივანე და ლევან.

ისკანდერ. მობძახდით!
 შაინოშ. (იქით) ის კაცია...
 შაპი. შენ როგორ გაცბედე, რომ ჩემთან ხმდით შემხსებელი?
 ლევან. როგორც ჯარის უფროსს, მე მეგონა...
 შაპი. რა ჯარი?... შენ ჯარი აღარ გყავს! მოიტაცე ხმალი!..
 (ლევან მდაბლად თავს დაუკრავს, შემოიხსნის ხმალი და აძლევს
 ისრაფილს).
 შაინოშ. მამავ!... გთხოვთ ნუ გაჯავრდებით, მე რომ გა-
 ჯავრებულს გხედავთ, მწყინს...
 შაპი. კარგი, შეიღწე კარგი!... (მშვიდობიანად ლევანს) რა საქ-
 მე გაქვს? ..
 ლევან. ბძანება მივიღე თქვენს დიდებულებისა, რომ თუ ამა-
 დამ ხემს ჯარს ვარდი არ აჭყარქ, თავს გამაგდები-
 ნებთ!...
 შაინოშ. (რომელსაც მამის ხელი უჭირავს, ამ სიტყვებზედ კანკალს
 დაიწყებს.)

შაპი. მეტე?...

ლევან. მაგ ბძანების აღსრულება ყოფილად შეუძლებელია, თუ ქალაქის გალანის კარის დაწაფები არ გადააყენეთ, ამადმე. იმდენის იარაღის შემოტანას ვერ მოვასწრობთ... ყოველს წამს გზას გვიკვრენ... თუ ქალაქიდან ამადამ თავისუფალი გზა არ იქნება, ვიმეორებ, თქვენს დიდებულებავ, თქვენს ბძანებას ვერ ვასრულებ!...

შაინოშ. მართლად ამბობს!...

შაპი. მეტე რომ არ გადააყენო?...

ლევან. მაშინ ისა სჯობიან, ესლავ თავი გამაგდებინოთ!

შაინოშ. (მამას) სწორედ ლაშაწაკობს!...

შაპი. ისრაფილი!... დაბრკოლებას ჩასმეს რომ არა სედავ, დაწაფების გადაყენებისას?...

ისრაფილი. ერთის ღამით არა უჭიჩს-რს!...

შაპი. მაშ გადააყენეთ... და თავი დამანებეთ!... (ლევან თავს უკრავს და წასვლას ამირებს).

შაინოშ. (საჩქაროდ) მამავ! ჯერ ნუ გაუშვებ!

შაპი. მოიტადე!... (ჩუმიად ფაინოშს) რა გინდა?...

შაინოშ. გთხოვ, მამავ, სძალი დაუბრუნო!... გაყ-გატისთვის მაგისთანა სიტყვილი არა არის-რს!

შაპი. მეტე, რა გაყ-გატია? ..

შაინოშ. როგორ გაყ-გატია არ არის... მე თითონ ვიცი...

შაპი. საიდგან?...

შაინოშ. იმ დღეს გასსოვს, ქალაქში სასეიჩნოდ რომ წავკედი, საღსი დამეზვია და გინადამ ქვებით ჩამქოლეს...

შაპი. (კბილების კრაჭუნით) ვიცი, მასსოვს!...

შაინოშ. მაგან დამისხნა!...

შაპი. ამინ?

შაინოშ. დიას, ძაგან!...

შაპი. მეჩე რატომ აქამდის არ მიიხარნი?... (მადლა ლევანს) აქ მოახლოვდი, ყმაწვილა!... ჩემი ქალი მადლობას გიხდის.

ლევან. სრულიად არ ვარ ღირსი, ბატონო ჩემო... მე მხოლოდ ადვანსრულე ჩემი მოკვლეობა!...

შაპი. რადგანაც მაგ ხმალის მოხმარება ეგრე კარგადა გცოდნია... ამიტომ ნებას გაძლევ, რომ აიღო... და დასაჯილდოებლად გნიშნავ ჩემს სალხს მსლებულად!... იძუდი მაქვს რომ კვ ხმალი ერთგულად შემსახურება!..

შაინოშ. ოჰ, ძამავ! რა მადლობელი ვარ!

ლევან. ბოდიშს ვიხდი, დიდებულო შაჭო, მაგრამ ხმლის ადუბა არ შემიძლიან!...

შაპი. რატომ?...

ლევან. (იღებს ხმალს) იმიტომ დიდებულო შაჭო, რომ ეს ხმალი სულ სხვა ნაირად არის დაჩეკული... იგი სჭრის და ვჭმუსრავს მტერსა, იფარავს დაღუბულს სამშობლოს... ესარჩლება ბერსა, დედა - ვაცსა, ყმაწვილსა... ამისთანა საქმეში თითონ ამოდის ხოლმე ქარქაშიდგან და ბრწყინავს მსეხედ... მხოლოდ თუ უბანეს თავისიანებსედ გაღაშეგრა... მაშინ, დიდებულო შაჭო, მე კარგად გიცნობ ჩემს ხმალსა... იგი ამჯობინებს, რომ ჩემს გულში გადატყდეს, მინამ თვის მტერს ემსახუროს... მე და ჩემი ხმალი ქართველები გასლავართ, დიდებულო შაჭო!... (გადაადგებს ხმალს.)

შაპი. (ფერ-წასული დაიყვირებს) ისრაიელი!...

შაინოშ. (საჩქაროდ) ძამავ, დამშვიდდი!..

შაპი. (შეიმაგრებს თავს და ცოტა ხნის შემდეგ) ღმერთს მადლობა

შესწირე, რომ ჩემი ქალი დაგიხსნიან თორემ ჰქედვან
 ცოცხალი ვერ გახვიდლადი! გამეცალე!
 ლევან. (თავს დაუკრავს ფიხონს და აპირებს გასვლას)
 ისრაფილ. დარაჯები გადავაუწოთ?... (ლევან შედგება)
 შაპი. აკი კსთქვი გბტყუენეთ! (ლევან სხნარულით ვადის)
 შაპი. აი შენბს გუფისთვის რას ჩავდივარ, სძმაგელოცნ
 შაპი. მე მინდოდა, რომ ერთი კაცი მაინცა გველოდა.
 მაღლიერი!... ანაკის გუყუარებართ... უკვლასა ვძულვართ...
 (დაიწეებს ტირილს)

შაპი. შეილო, ჩემო სულა, დამშვიდდი!...
 შაპი. მიშველეთ, გამიყვანებოთ ვეღარა ვსუნთქვ... ჭა-
 კრი...
 შაპი. (შეშინებული) ისმაილ!... ჩქარა ექიმი!... (მოახლეები შე-
 მოვლენ და მიჰყავთ ფიხონს მცირადი, შაპი თან მისდევს).

გამოსვლა. 5-თეა
 ივინიე დათისკანდერ

ისრაფილ. (რომელსაც ჩსკანდერმა რაღაც ყურსი უთხრა) ბატონ-
 ელო ჩემო!... ერთი სიტყვა გიდეგ მოისსენეთ!
 შაპი. რას, რას მოვისსენებუქ თავი დამსნებეთ!...
 ისმაილ. ძალიან საჭიროა საქმეა...
 შაპი. (გაფრთხილებული) ჩემს, შვილსედე საჭიროა რა იქნება რა...
 ისრაფილ. გვედრებით, ბატონო!...
 ისმაილ. ერთს დედა-კაცს უნდა, თქვენის დიდებულებს ნახვ-

შაჰი. რა უნდა?...

მსრაფილ. რაღაც საიდუმლო მაქვსო!

შაჰი. გიყი იქნება ვინმე, ხვალ იყოს...

სამნივე. დიდებულა შაჭო!...

შაჰი. (გაღაგრებული) გუუბნებთ, ზნაღ ჯეოს მეთქვამ (უნდა შევიდეს ფაინოშის ოთახში).

გაგოსმელა-ს-სეფი

ივინივე და მეთეევან (პირბადით)

... ბრუნდებიან

მეთეევან. (შეშოლის ტანასკენელის სიტყუების ღროს) ხვალა? მერე დაწმუენებული ბძანდებით, რომ ხვალინდელი დღე გავითენდებთ?...

შაჰი. ეს ღედა-გადა?...

მეთეევან. დიას, მე გახლავარ, დიდებულა შაჭო! გეკედრებით, მამისმინეთ!...

შაჰი. გამიუთხილდი!... თუ სუჭელობა მითხარი რამე... ისა სჯობს უკანვე წახვიდე, თორემ აქედგან ცოცხალი ვეღარ გახვალ!

მეთეევან. გირჩევთ, ჩემო ბატონო, რომ გამიგონოთ! ის ამიტომ რომ თქვენი სიცოცხლე ჩემს ხელთ არის!

შაჰი. (ცოვად) შაშ კარგი!... (მხლეუბლით) გადით! როცა დავიძინებ, მამინეკე შემიღებთ (უგელანს გადიან.)

ხამოსკლა 7-დე.

[მეთევან, შაპი.

შაპი. (დაფდება ტახტზედ) ახა, ხსლა მოკლედ მითხარი, რამ მოგიყვანა ჩემთან?...

მეთევან. (ფერ-წასული) მოკლედ მოგახსენებ... ერთი კაცია, რომელიც ძალიანა მძულს... ამაღამ იმ კაცმა კინაღამ მოძულა... ეგ კიდეკ აჩაფერი, უფრო უარესი უნდოდა... სხვა კაცი უნდა მოეკლა, რომელიც მე მიყვარს... ჩემი საყვარელი. აი იმიტომ გიასკელი!

შაპი. მერე მე რა მიჩაოლობა?...

მეთევან. თქვენ რომ ახ გესაღვლებათ, მე მენადვლება... ჯერ მათქმევინეთ...

შაპი. აკი გითხარ...

მეთევან. დამატადეთ, სუეგელაფერი მოგახსენოთ!... გგონიათ, რომ სრულს ჭკუასედ ვიყო?... გონებასედ რომ მოვიდე, დარჩას ვიტყვი... გიჩხვით ჩემს გიყურს ღამაჩაკს უფრო უგდოთ, რომელიც სიკვდილისგან გიხსნისო...

შაპი. (გაკვირვებული) ჭო... სთქვი... მერე?

მეთევან. რას ვამბობდი?... კიდეც დამაგიწყდა... ჭო! დიას, ჩემი მოკვლა უნდოდა... მერე სადღაც მიეშურებოდა... ჩემს გულში ვსთქვი, ეს უთუოდ შეთქმული არის მეთქი და გავეგე... თქვენა გგონიათ, ჯარი რომ დაყენეთ და უშლით ყრილობას, არსად იყრებიან?... ათასი კაცი შეიარაღებული მხად არის, რომ დაგეტყოს თავსა! „შენ გინდა ჩემი საყვარელი მოჭკლა მეთქი, ვსთქვი ჩემ თავად... ვერ მოგაკვლევინებ... წავალ და გაცემ მეთქი...“

შაჰი. კარგი გიქნია...

ქეთევან. არა, ვიცი, რომ კარგი არ მიქნია... ვიცი რომ სი-
სამაგლესა, რასაც ჩავდივარ... მაგრამ ღმერთს გავცემ ამის
შასუსს... ვერ ჩემი საყვარელი გადაკარჩინო... მე რე მო-
ვინანიებ ჩემს ცოდვას...

შაჰი. მე რე იმ კაცს გაჭყუვი?...

ქეთევან. დიას, გაჭყუვი... მიდის... მეც მივდექ! მიწბის, მეც
მივრბი... ვნახოთ ერთ სეკთან მივკადით... იქ კაცები იუ-
ვნენ დამალულნი.

შაჰი. მე რე?

ქეთევან. რომ მივასლოვდი, ვიღაცამ დამიძახა... „ვინა ხა-
რო?...“ მე სული გაკვივინდე... არ გავიძარი... მთვარე
ამოვიდა... გავიხსენე, არაუბნ იყო... ავდექი, შატრის
ქედს რომ გადავსტილდი... ერთბაშად დავინახე... იქ იუ-
ვნენ, ლაშარაკობდენ...

შაჰი. რას ლაშარაკობდენ?...

ქეთევან. მე ვერ მეგონა სალოცავად შეურიღან მეთქი...
რადგანაც საუდარში ღოცვას უშლით... არა, მლოცველები
გი არ ივენენ, შეთქმულები ივენენ!... ის კაცი, რომელ-
საც გარს ესგვეოდენ, მღვდელი გი არ იყო, მათი წინა-
მძღვარი იყო... განმათავისუფლებელი, როგორც ამბობ-
დენ... თქვენი მტერი — ბატონის-შვილი დავით!...

შაჰი. დავით!... შეუძლებელია!... რას ამბობ, ქალო?!

ქეთევან. შეუძლებელი გი არა, ჩემის თვალთ დავინახე!

შაჰი. მე მითხრეს, აღაზანში დაიდრჩო!

ქეთევან. რის დაიდრჩო... ქალაქის გალაკანთან არის ესლა!

შაჰი. ღმერთო ჩემო, თუ მართალია! ისრაფილ! ისმაილ!...

გამოსვლა 8-ევი

თ: ისრაფილი, ისმაილი, ალავერდი.

შაპი. ერთი აქ მოდით... იცით რა შევბუქე?... ბატონის
გან შეიღწინდავით ქალაქის გზაჯვანთან სდგას თურქე...
ისმაილი ბატონის-შვილი?

ალავერდი. შეუძლებელია!..

ისრაფილი. მოუგონიათ.. მე რე ვის უნახავს?

შაპი. ან ამ ქალს უნახავს!..

ისმაილი. დაუფრებელი საქმეა!..

ალავერდი. როგორ შეიძლება!..

შაპი. კარგა, დაწუნდით!.. ვსთქვამთ, ნახე შენის თვალით,
ქალა... მე რე გაიგონე რამე... არა უღაპარაგანია რა?...

მეთევან. როგორ არა!... (ყველანი გარს შემოეხვევიან ქეთევანს).

შაპი. მე რე რას ამბობდენ?..

მეთევან. ხედავთ კი კარგა ვხედავდი, მთვარე იდგა... მკრამ
გავცანებით ბევრი არა გამიგონია-რა... რჩიოდენ სიტ-

უვას მოკვარი ყური!..

შაპი. ან რა სიტყვებს, მოიგონე?..

მეთევან. მეტესი... დინხ, სულ მეტესზედ ღაპარაკობდენ.

ისრაფილი. შემოსვლის ნიშანზედ ხომ არა უთქვამს რა?

მეთევან. როგორ არა... ზარს დაუგრამენ!..

შაპი. მე რე?..

მეთევან. მთელი ქალაქი ცხადგება!..

ისმაილი. მარადი უნდა აქვს რა?..

მეთევან. როგორ არა, ჭქონიათ!..

პლავერდი. მერე ბატონიშვილი?...

მეთევან. რამ-წამს ზარის ხმას გაიგოებს, იმ წამს თავის
... ჯარით შემოვა.

შაჰი. ბევრი არიან?

მეთევან. რვა ათასი კაცია!

პეელანი. (შეშინებული) რვა ათასი!!

მეთევან. დახს! რვა ათასი. კარგად გაიგონე!... დიდ გან-
... დაჯანს კარგადგან შემოვლენ!... დარჯები ამაღამ არ
... იქნებიან... ერთს იმათგანს უყისრნია—მე გადავაყენები-
ნებო! აქ უნდა მოსულიყო!... განა არ მოსულა?

ისმაილ. მოვიდა!

მეთევან. (გახარებული) კერა სედავო, რომ მართალია?!

ისრაფილ. ეს არის ესლა აქ იყო!

მეთევან. მერე ვერ შეატყუო სასესედ, რომ გატყუებდათ?...
(დანიანავს ხმაღსა) აი ხმაღს კერა სედავო, იმისი ხმაღს!

შაჰი. რითი იცნობ?...

მეთევან. კერა სედავო, ტარსედ წითელი ძაფი ახია... ეგ იმა-
თი ნიშანია... ჩქარა ის კაცი დაიჭირეთ, თორემ დაგ-
დუჰამო... ის არის იმათი მოთავე...

შაჰი. იმას ძაღვ დავიჭერთ, ნუ გეშინიან... კარგად ვიცნობთ,
ვინც არის... შენ სხვები გვითხარ, ხომ იცნობ?...

მეთევან. სუყველას!

შაჰი. ალავერდი! აბა დასწერე იმათი სასელი!

პლავერდი. (საწერ-კალამს იღებს).

მეთევან. (შეშინებული) იმათი სასელი?...

შაჰი. დახს!

მეთევან. (შეშინებული შეხედავს ყველას) განა უნდა დავასახე-
ლო კიდევ...

შაჰი. სწორედ. პირველად იმ კაცის სასული გვეთხარო, რომელიც ღიჯა გძულს!

მეთევან. ოჰ! იმის სასულს ადვილად ვიტყვი. იმასა ჭკვიან...
შეელანი. რა?...

მეთევან. (ერთხელად შესდგება) ოჰ! დემეტრე ჩემო, რას ჩაგ-
დიჯარ!...

ისმაილ. სთქვი...

მეთევან. არა, არ შემიძლიან, ნაჰი დამანებეთ... შეშინიან...

შაჰი. მერე შენი საყვარელი რომ მოჰკლას ის ემჯობინება?...

ისმაილ. იქნება სვიმონ ლიონიძე იყოს?...

მეთევან. (შეერთება).

შაჰი. უთუოდ შენი ქმარი იქნება!...

მეთევან. (თავ-ფარ-დაცემული) მე ხომ არ მიითქვამს!..

შაჰი. არა, მე თითონ მივხვდი!... მამ შენი ქმარი ყოფილა!...

მეთევან. (ლაგურდი ჩასწერე: «ლიონიძე»)

მეთევან. ოჰ! დიდებულო ხელმწიფე! ჩემი სული ხომ წაწ-
ეშა!...

შაჰი. სსკების სასული!..

მეთევან. ვის სსკების?

ისმაილ. იმათ მომსრეების!

შაჰი. მათი სასული... ჩქარა...

მეთევან. იმათ ხომ არა დაუშვებიათ-რა ჩემთვის?... იმათ სა-
ხელს რად გეტყვი!

შაჰი. გეტყვი!...

მეთევან. არა, ვერ გეტყვი... მაგ სისამაგლეს ვერა ვიქ...
იმათ არა დაუშვებიათ-რა ჩემთვის... არ ვიცი იმათი

სასული!...

შაჰი. კარგად იცი... იმათი სასული მეთქი!...

ქეთევან. ანა, ბატონო... გამიშვიტ... მინდა წავიდე... გა-
მიშვიტ... ..

შაჰი. (დააყენებს და სასტიკად) აქედგან კერ გასვალ! ჯერ დამი-
სასედე!...

ქეთევან. (შეშინებული) ბატონო ჩემო! შემიბრალეთ!...

შაჰი. სთქვი მეთქი!...

ქეთევან. ანას დროს!...

შაჰი. (მივარდება, ხელებს გამოართმევს და დააჩოქებს) სთქვი...
სთქვი... შე უბედურო, თორემ ეს არის ესლავ გაწა-
მებ... ჯალათი აქ არის!...

ქეთევან. (დაჩოქილი; ჯალათს რომ დაინახავს გიჟივით) ოჰ! ღმერ-
თო ჩემო, მიშედე!.. რისთვის მოკვდი!...

შაჰი. შირველი ვინ არის?...

ქეთევან. (ხმა-დაბლა შეშინებული) ფაფა სოლადაშვილი!

შაჰი. (ისრაფილს) ფაფა სოლადაშვილი!

ისრაფილ. (ალავერდის) ფაფა სოლადაშვილი!

შაჰი. მერე?...

ქეთევან. რაინ ამირაჯიბი... მე მგონია... დაწმუნებული კი
ანა ვარ!

შაჰი. (ისრაფილს და ალავერდის) რაინ ამირაჯიბი! მერე?

ქეთევან. (ლონე-წასული) ალარაკინ კიტი!...

შაჰი. ჯალათო!...

ქეთევან. (ცირილით) შემიბრალე, დიდებულო სელმწიფე!

შაჰი. ერთიცა და გაგიშვებ!

ქეთევან. დიკვანი... გოგია...

ალავერდი. (სწერს).

შაჰი. ესტატე ციციშვილიც იქნება?...

ქეთევან. დიას!... მე მგონია... ოჰ! მოკვდი! (დაეცემა).

შაჰი. (ხელს გაუშვებს) კმაშა!.. ახლა თქვენ ხმა არ ამოიღოთ!
 ისრაფილ. ბატონი ბძანდები!... დაწაჯები?..

შაჰი. როგორც ნათქვამია, ა გადაყენებულნი იყვნენ!..
 ისრაფილ. იმ კაცისას რას ბძანებ?...

შაჰი. მართლაც!.. ან მკვლარი, ან ცოცხალი ლევან აქ უნდა მომ-
 გვაროთ!..

მეთევან. (ადგება) ლევან?..

ისრაფილ. მოკვლათ?..

შაჰი. არა, მე თითონ ჩამოკლდნობინებ!..

მეთევან. ჩამოკლდნობინებ!... ლევანს!...

ისრაფილ. სიმშაშვილს!..

ისრაფილ. (უჩვენებს სმალზედ) დიან, ამ სმლის პატრონს!

მეთევან. (თავ-ზარ-დაცემული) იმას?... როგორ?... იმას?... ოჰ!
 ღვთის განგებაჲ!... ჩემს ლევანს... მერე მე ვარ მიზე-
 ზი!.. არა, მაგას ვერა იქმთ, ვერა! (გაიქცევა ვარუბისაკენ
 და ფაღალის მიხსლება).

შაჰი. (მივა და მოიყვანს) უკაცრავად, ქალო!... ჯერ ვერ წახ-
 ვალ!..

მეთევან. (უნდა ხელიდგან გამოეცალოს) გამიშვით, რა გინდათ
 ჩემგან!... გამიშვით!..

შაჰი. (ყველას) თქვენ გადით!.. და ყოველ კარებთან მტკეპე-
 ბი დააყენეთ!.. (გადიან).

მეთევან. ოჰ! თქვე ურჯულობო, შეჩვენებულნო, დაწევე-
 ღილნო!..

შაჰი. (მოიყვანს ახლო) სვალამდის აქედგან ვერსად წახვალ!

მეთევან. მერე მანამ ხომ მოჰკლამ შე შეჩვენებულნო!.. არა,
 შემიბრალეთ, თქვენო დიდებულებაჲ!... (მოეხვევა მუხლებ-
 ზედ) შეიბრალეთ!.. პატრიოთ... მოწყალება მოიღეთ ..

უნეტლად დაჭსაჯვტო, მაგჩამ იმას ნუ .. ჩემს ლეკანს!... მე მიუკაცხ... თქვენ მაგას არ იკადრებთ!.. საშინელება... მე თითონ წოგორ ვიყო მძსეზი ჩემის საყვარლის სიკვდილისა!...

შაჭი. (გამოეცლება) სჯობს... ილოცო იმის სულისთვის! (გავა და კარებს გაიკეტს).

ქეთევან. (მარტო დარბის სცენაზე) ბატონო ძოვითძიხეთ... ბატონო!... აი, ამ კარებიდან გავალ!... (ნახამს დაეუტილია) დაკეტილია! (გახარებული) ამ ფანჯარიდან!.. (მეცა, ფანჯარას გააღებს და რკინები დახვდება, კარებთან მივა და აბრახუნებს) გამიღეთ!.. ვინა საჭთ... მიშეკლეთ!... მე მოკვალდი, მე! (ჯირის) მე! მე, უბედურმა, მე მოკვალდი, ჩემი ლეკან! (გონება-მისდელი დაეცემა).

ფარდა.

სურათი 2-ზე.

სცენა წარმოადგენს ოთახს მეტეხის ციხეში; ოთახში რამდენიმე კარია; აგრეთვე კიბეები მალა ასასვლელი. ბნელა. ფანჯრიდან მოვარის შუქი შემოდის.

გამოსვლა 1-ლი.

ზოგია და როინ. (ზოგია წინ მოუძღვის და ფარანს უნათებს და ორი ნმალი შემოაქვს).

ზოგია. აქეთკეხ მობძანდით, ბატონო!...

როინ. სადა ვაჭთ?...

ზოგია. მეტეხის დიდ დაწბასში... აქ უწინ ჩვენი წინამძღო-
ლები შეიყრებოდნენ სოლმე, როცა მტერი კარსედ
ჭსდგომიანთ!... საქართველო ბევრჯერ განთავისუფლებუ-
ლა მტრისაგან, აი ამ დაწბასშიდგან!

როინ. ხუ გეშინიან, ჩემო გოგოს, უხლაც ეგრე იქნება... ჭა-
ტანა დაგვაცაღე!

ზოგია. აი რჩი ხმალი ვიშოვნი; მთელნი დღეს ამას ვაღ-
სავლი!

როინ. რა? გოგო! შენც უნდა იომო?..

ზოგია. მაშ რა ვქნა ბატონო, დავითს რომ ვლარე მავითსებენ!..
(ფარანს დასდგამს).

ბამოსვლა 2-რი.

სვიმონ, როინ და შემდეგ ლევან.

სვიმონ. შენა სარ როინ?

როინ. მე ვარ!

სვიმონ. ლევან აქ არ არის?...

ლევან. (შემოდის) აქა ვარ, ძმაო, აქა...

სვიმონ. რა! კეთილი იყოს შენი მოსვლა!...

როინ. რა ამბავია!...

ლევან. მშვიდობა!

როინ. თათრება?

ლევან. სრულიად არა იციან-რა... მე ესლა შაჩისთან ვიყავ;
იქიდან მოვდივარ!...

სვიმონ. დაწაჯები?

ლევან. მე თითონ გადაკაყენე!...

სვიმონ და როინ. (სიხარულით) კარგო ამბავია!...

სვიმონ. მას სრულებით ეტვი არა აქვსთ? გზასკედ რაღა ამბავია?

ლევან. არაფერი, საცა დარჩაჟები დგანან, ყველას ჩასძინებიათ...

სვიმონ. შენი ჯარი?...

ლევან. მზად არის... რომ მოკდიოდი გზასკედ ყველას ჩამოუარე, კარი დავუკაკუნე და მანაშნეს რომ მზადა ვართო... საზა აქვე გველის თავის ჭრტებით... ესტატეც მეორე მსრიდგან მოგვეშველება... მთელ ქალაქში კაცი არ იზოგება, რომ შეიარაღებული არ იყოს, და ჩვენ ბძანებას არ ელოდეს!

სვიმონ. მას მოვემზადოთ, ძმანო, სანატრელი დრო მოასლოვდა!... რომინ, წადი შეატყობინე ესტატეს, და სხვებს, რომელნიც გვიცდიან, რომ აქ შეგროვდენ... აქ შევიყარნოთ, შირ-ჯვარი გადავიწერთ და შევუდგეთ სამშობლოს გმნთავის-რეფლებას! (გადიან).

ბამოსკლა 3-მე

სვიმონ და ლევან.

სვიმონ. აბა ჯეჟან!... მოასლოვდა დრო და ნება მომეც რომ გითხრა, რასაც მოველი შენგან!

ლევან. სთქვით!

სვიმონ. იმიტომ შეგყარე ჩვენნი წინამძღომელნი ამ ალაგს,

ლევან, რომ ეს პირველი ციხეა საქართველოსი... ციხე აშენებული თვით: სალხისაგან თავის აჩსების და ღირსების დასაცველად!... აქ, ჩემო ლევან, ჩვენთა წინაპართ სისხლით დაუცავთ საქართველოს ბედი; ამ თვანჯრებიდან გამოუცხადებათ საქართველოს თავისუფლება... აქედან გამოსულა პირველი თავისუფალი სმა, აქ უცემია ქართლის ძარღვსა—ეს არის თვით გული საქართველოსი!... და აწ ხომ სედავ რა მდგომარეობაშია ციხის ჩვენი სამშობლო! მის ძარღვში სისხლი შემდგანა სამშობლო დღეს უძრავ გვამად გადაგქცევია... მაგრამ აღსდგეს ეს მკვდარი... გამოიღვიძოს ამ შუადმისას ჩვენს ძასილსედა, ჩვენის ხმლის ტრიალზედა, დაივიროს: «სიკვდილი მტერთა!» მასინ იმედ-დაკარგული სალხი მისვდება, რომ საქართველოს ვიდევ შეუძლიან თავისუფალი ცხოვრება!... იგი დანახავს თავის სასატრელს სამშობლოს გამოღვიძებულს და თავსაც დასდებს მისდა საბედნიერად.

ლევან. (ქუდს მოინდის და პირ:ჯვარს იწერს) ამინ!

სვიმონ. როგორც გითხარ, ლევან, ეს ადგილი საქართველოს გულია... ეს ციხე უნდა გავიმაგრეთ, როგორც იუოს, მინამ ჩვენი განმათავისუფლებელი — ბატონის შვილი დავით მოგვეშეკლებოდეს... ამ ციხეს მე შენ გაბარებ... შენ უნდა იყო უფროსი... წინამძღოლი!

ლევან. არა, სვიმონ, შენ უფრო შეგ შენის!

სვიმონ. მე, ჩემო ლევან, მოსუცებელი ვარ, ჩემი მკლავი ისე მტეივე აღარ არის, როგორც შენი. გასწი ლევან, წინ გაუძელ ჯახსა... შენ გამარჯვება ასწავლე, და მე სიკვდილს ვასწავლი!

ლეევან. მას შენი ნება იყოს!.. დამლოცე!

სვიმონ. სძალი სადა გაქვს?..

ლეევან. შავმა ამხსნა!..

სვიმონ. მას აი სძალი! (ხმაღს აიღებს და უნდა მისცეს; ამ დროს

ლეევან დაჭრილს ხელს გაუშვერს გამოსართმევლად.)

სვიმონ. (ხელს გაუსინჯავს და შეჰყვირებს) ოჰ! დემეტო!..

ლეევან. (გაკვირვებული) რა არის?

სვიმონ. (ფერ-წასული უყურებს) ეს სელი?...?

ლეევან. მე რე, რა?..

სვიმონ. გაჭრილი რადა გაქვს?...

ლეევან. არა უშავს-რა... ეგ არ დამიშლის ჩემის მოკვლეობის

აღსრულებას!.. (გაუშვერს ხელს).

სვიმონ. მე რე, შენ შეასრულე შენი მოკვლეობა!..

ლეევან. რა გინდა მაგითი სთქვა?..

სვიმონ. ეგ სელი... სად გაიჭერი?

ლეევან. (ენა ებმის) იმ დღეს... სძალს ცუდად მოკვალე სელი!..

სვიმონ. თათთის იძალს განა?..

ლეევან. როგორ თუ თათრის სძალს?..

სვიმონ. წუსელის, ჩემს სასლში...?

ლეევან. (თავ-ზარ-დაცემული) ოჰ!..

სვიმონ. (პრისხანედ) მას შენა ყოფილხარ, უბედურო?

ლეევან. სვიმონ!..

სვიმონ. (ხმაღს ამოიღებს) ოჰ! შე უსიერცილი კაცო!.. ჩემის

პატიოსნების ამდელა! ესლავ მოკვალავ!

ლეევან. (დაეცემა მის მუხლებს ქვეშ) ოჰ! მომკალ!... მომკალ!...

შენის სელით სიკვდილი ჩემთვის შეკება იქნება... მომ-

კალ! მართალი ხარ, უნდა მომკლა!...

სვიმონ. ოჰ! შე სულ-მდაბალო! გინდა თავი შემაბრლო!..

ლეან. თუ ღმერთი გწამს, სვიმონ, მომაკვდინე! ჩქარა... შენი სიტყვები სასწაღზედ უარესად გუფს მიკოდვენ!... მართლდა, სულ-მდაბალი, უპატოსნო კაცი ვარ... დიას, შე შენ გლადტობდი... ვიცო რომ ცუდად ვიქცეოდი... და ესლა სისხლით უნდა ჩამოვიბანო ჩემი სირცხვილი. სიკვდილი, სვიმონ, სიკვდილი!.. აი, მუსლ-მოდრეკით გეკვდრები, მომაკად.

სვიმონ. (ხმალი ხელიდან გაზარდება და უცქერის ლევანს, თავის წინ დაჩოქილს. ცრემლებით) ო! საცოდავო! რა რიგ მიუვარდი!... მერე იმი ქალის გულისთვის!.. იმის დალატა ვა არ მიუფოდან, რომ შენც არ გელაატან, შენ, ჩემო ლევან, რომლის სულთან და გულთან ჩემი სული და გული გაერთებული იყო. შენ, რომელმაც მიუვარდი, როგორც ძმა, როგორც ღვიძლი შვილი!... ოჰ! ღმერთო დიდებულო!... რა საწამლაგი უნდა იყოს იმ დაწყევლის დედა-კაცის სიყვარული, რომ ეს უპატოსანი, ყოვლის კეთილით სავსე კაცი მოდალატოდ გარდააქციოს... მარტო სამი საწმენი-და მჭონდა ქვეყანასოდ: სამშობლო, ქეთევან და შენ!.. ჰხედავ, ესლა რადა მჩხება შენის მიმზეზით?... ერთი მითხარ, მითხარ, რა დაგეშავე, რომ ეგრე საზარლად გადამისდე?..

ლეან. ოჰ! ღმერთო!... აღარ შემიძლიან... მომაკად და გააძინე თავე!.. შენს საყვედურს სიკვდილი მიჩხევიანს!..

სვიმონ. მერე რა გამოვა, რომ მოგკლავ, შე უბედურო? განა შენი სიკვდილი შენგან დაწვეუფს ბედნიერებას მომაძინებ?... ამ დაკრძალს გუფს მოაჩხენს?

ლეან. სვიმონ, გეკვდრები!..

სვიმონ. სიკვდილი?... რას მარგებს შენი მოკვლა? შენი ვი-

მიი... მე რე ჩვენი წმინდა მოკვლეობა? მე რე ჩვენი სამშობლო? იმას რას შეკმატებ?... განა მკვლარი გუშდევები ამდენს სალხს საომრად?

ლევან. არა, სვიმონ, მე ესლს ღირსი აღარ ვარ!..

სვიმონ. ღირსი ხარ, თუ არა, ესლს მაგას თავი დავანებოთ!..

მე რა უფლება მაქვს, რომ ჩემის გულისათვის სამშობლოს პირველი მეომარი და წინამძღომელი წავართვა?...

მასინ მე სამშობლოს წინაშე უფრო დამნაშავე ვიქნებო-

დი, ვიდრე შენ ჩემთან!.. მე არა მაქვს უფლება, რომ

მას მოკვლო შენი მამაცობა, როგორც შენ არა გკონ-

მასინ და უფლება ჩემის ბედნიერების მოკვლეობა!..

ლევან. მამ რა გინდა?...
სვიმონ. ადექ და ეს ზმალი აიდე!

ლევან. როგორ? მე?!..

სვიმონ. აიდე მეტი ეგ ხმალი და წაღი სამრად, წაღი, სა-

დაც შენი მოკვლეობა მივიწვევს და ჩემი გამოცდილება

გგზავნის... და თუ სიკვდილი შეგემთხვევა... მოკვდი,

როგორც მეომარი სამშობლოსათვის, როგორც მისთვის

წამებუდი.. მაგით მანტ მოინანიე შენი ცოდვა!

ლევან. (აიღებს ხმალს და აღტაცებით) გუეიტები, რომ ცოცხალს

გველ ველარა მხასავ!..

სვიმონ. (სიჩქარით) არა, ცოცხალი იყავ, ცოცხალი... რღონდ

გამარჯვებული ვი გნახო!..

ლევან. ეგ შენდობის ნიშნავ, სვიმონ!..

სვიმონ. მამ წაღი და მაგით ჯავრი ამომყარე!.. რადგან ბედ-

ნიერებზე წამართვი, ფაჟის უფლება მომანიტე; ცოლი რომ

მომტაცე — სამშობლო დამიბრუნე!.. ჩვენ მე რე გავსწორ-

დებით... იქნება მადლობამ სიმუღილს დასძლიოს!..

ლევან. მამ შემიხდობ, სვიმონ?.. მშვიდობით!.. (ხმაღალ) მოდი ჩემო ხმაღლა!... ჩვენი კაცდამი შეტდომილება სამშობლელსათვის სამსახურით გავასწოროთ!

გამოსვლა 4-ზე.

ფგინივე და ზაზა, როინ, მსტატე, მოცია და სხვანი შეიარაღებულნი.

ზაზა. სვიმონ! ყველანი მზად არიან და ქვევით ჩვენს ნიშნს ელიან! დროც მოახლოვდა!

სვიმონ. (უჩვენებს ლევანზე) ლევანი იქნება თქვენი წინამძღოელი!

როინ. ჩვენ ყველანი მზადა ვართ!..

ლევან. ყველა შეიარაღებულია და მზად არის სამოქმედო?

შველანი. ყველანი!

ლევან. ომში სასიკვდილოდ მზად ხართ?

შველანი. მზად ვართ!

ლევან. ახა მამ ჩვენს წმინდა საქმეს შეგუდგეთ! (ქედს მოინდის, დაიჩოქებს; ყველანი ქედ-მოხდილნი დაიჩოქებენ; ლევან ამბობს «ლოცვას»:

«დემეტო მადლო! ეს ქვეყანა შენი მსკედრია...
 * შენს მეობებს ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულს ხალხსა;
 * სამღვთოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს უღვრია,
 * ჩაგწულთ სასოო! ნუ არიდებ მოწყალე თვალსა!

«ღმერთო ძლიერო!... შენთვის ჭბობდენ ქართლისა ძენი,
 «დასახამითვე აწ იციან, რა აწს მშვიდობა,
 «იქმარე სამღვთოდ მათ პატყნი და სისწლის ძღვენი,
 «თუ რამ შეგცოდეს, შეისუიდე, ტანჯვით შენდობს!»

(მეფლისძე...)

* *

«სასელოვანი განუახლე წარსულთ ღვთო ყოფა,
 «მამა-პაპური სული, გული მოჭმადლე შეიღსა!
 «რატა ტანჯულა ეს ქვეყანა, ტანჯვით ყოფა,
 «მოეცი ძალი დაგრდომილსა კვლავ აღდგომისა!... *)

(მამა-პაპური სული...)

(რამწამს ამ ლოცვას გაათავებს, მაშინვე მოისმის ნაღარის ხმა)
 სვიმონ. ეს რა ამბავია?
 ლევან. ნაღარის ხმა აჩის!
 სვიმონ. განგაშს უგვრენ... ვილსაც გაუყვივართ!
 შევლან. თათრები მოდიან!

ლევან. მეტა ღონე აწ აჩის, უნდა დავსკდეთ! გავიდეთ მო-
 ვდანზედ და იქ სალსი მოგვეშველება! (ნაღარის ხმა მოახ-
 ლოვდება) ესტატე, შენ ამ კარზედ დადექი... რონ, შენ
 კიბე გაიმაცრე...

ზაზა. აი კიდევ კარზედ მოგვადგნენ!...

ლევან. სვიმონ! შენ ეს შუა კარი გაიმაცრე... გოგონა... ზა-
 რი, თორემ დავიღუბენით. შემოსვლის წინ დაუკარი!..
 (გოგია მაღლა კიბეზედ ადის-)

*) ეს «ლოცვა» ილია ჭავჭავაძის პოემის «წარდილოდგან» არის
 მოღებული.

გამოსვლა 5-თე.

იგინიფე და ისრაფილ, შემდეგ, ისკანდერ, ღაუდა და თათრის ჯარის-კაცები (შუაგარს შემოამტვრევენ და შემოვლენ).

ისრაფილ. დაგკოტრნილდით!.. იარაღი დატყვართ!

ლეან. არას დროს!.. საქართველოს გაუმარჯოს!

შველანი. გაუმარჯოს საქართველოს!..

ისრაფილ. (მეომარო) ესროლეთ!.. (თათრები თოფებს ისვრიან; რამდენიმე ქართველი წაიქცევა.)

სვიმონ. ახლა სიკვდილის მეტი არა დაგვრჩომიან-რა!..

ლეან. გვესროლეთ თოფი, თქვე ურჯულეებო!.. გერა სედავთ, რომ ცოცხლები არა გნებდებით? (ისრაფილ-ბეგ ხმალს ამოიღებს და რომ უნდა ნიშანი მისცეს სროლისა, ამ დროს შუაგარსიდან შემოდის შაჰი მდიდრად ჩაცმული თავის ამალითა.)

გამოსვლა 6-სე.

შაჰი, ისმაილ, ალავერდი, და სხვანი. (რამწამს შაჰი შემოვა, ნაღარის და ბუკის ხმა შესწყდება.)

შაჰი. (რამდენიმე ხნის სიჩუმის შემდეგ) ვინ არის აქ მოთაკა? თქვენი წინამძღოლები?

ლეან. მე გახლავარ!...

სვიმონ. ომში, დიას, ეს არის და აქ მე გახლავარ, ლიონიძე!

შაჰი. კეთილი!... აი მე თითონ აქ ვიხსელი ბატონის-შვილს

დაკითხ, რომ გუშინსწინძლო! მკონტ კარგად მივიღებთ,
აქ რა მობძანდება!

სვიმონ. (ლევანს) თუ შემოვიდა, დადუბულია!

შაჭი. მიბძანეთ, რა ნიშანი გაქვსთ იმის შემოსვლისა!..

სვიმონ. (იმედით) მადლობა ღმერთს, რომ არა გცოდნია, მტარ-
ვალა!..

შაჭი. ისკანდერ-ბეგ!... გოგია დიაკვანი მომგვარე!.. (შემოჰყავთ
გოგია ხელეზ-შეგრული) შენ იტი შემოსვლის ნიშანი?

ბოგია. (კანკალებს) კიცი, დიდებულა ხელმწიფე!

შაჭი. მას ხელები გაუსხენით და წარი დარეკოს. (ხელებს უნ-
სნიან.)

ლევან. (საჩქაროდ) გოგია, არ დაგკლუშო!..

სვიმონ. (აგრეთვე) არ დარეკო...!

ბოგია. (შეშინებული) რა კქნა, თქვენი ჭირიძე... ერთი უბე-
ღურბ კაცი ვარ, ცოლი ძეგს, შვილები!..

ლევან. (ეხვეწება) მთელის საქართველოს შვილები შენს ხელთ
არიან... განა ისინიც შენები არ არიან?

სვიმონ. ბატონი-შვილი დაგვისხენი!...

ლევან. სამშობლო დაიხსენი!

სვიმონ. აი, მუსლ-მოდრეკით გვეკვდები გოგია!..

ბოგია. (ხელებ-განხნილი ისკანდერს მიჰყავს ზევით).

შაჭი. გაათავეთ!

ქართველები. (შემოეხვევიან გოგიას) გოგი! დაგვისხენ... არ და-
რეკო!...

შაჭი, მაშინვე გულში სანჯალი დაეცით, თუ არ დარეკოს!

(გაიფანენ გოგიას) ისრაფელ! სომ ყველა განკარგულება
მიეცა?

ისრაფელი. დაიხსენი! დიდებულა შაჭო!.. რამწამს ბატონი-შვილი

გადავინის კარებს გამოსცილდება, რა თქმაობაა მხრით ჯვარი დასვდება და მთლად ამოუკეტენ!...

შაჭი. (განარებული) ძლივს!.. ჯვარი არ ამოვიყარე!..

სვიმონ. დემეტრო დიდებულა!.. ნუ ინებებ. საქართველოს დაღუპვას!.. (დუმილი; ზარს ჩამოჰკრამენ; ყველანი ყურს დაუჭებენ; ზარი უკრავს გლოვის ნიშანს; ქართველებს სინარული შეექნებათ.)

შაჭი. (განცვიფრებული) ეს გლოვის მხარია!

ისრაფილ. დას! თქვენო დიდებულებავ!...

შაჭი. განა... ეს ნიშანია?...

ლევან. დას, ბატონო! ეს ნიშანია!... ეს ნიშანია, რომელიც აცნობებს ბატონის-შვილს, ნუ შემოხვალ, თავს უშველეთ!... ეს იმის დასსნის და საქართველოს თავისუფლების ნიშანია!...

შაჭი. (განჩხლებული) დაყენეთ ეგ ჯვარი!.. დაყენეთ!.. მოჭკალით ეგ კაცი!... მოჭკალით!... (გარეთ ოფი გავარდება; ზარი შედგება).

ისრაფილ. მოჭკალეს!

შაჭი. გვიანდაა!.. მაგას რას ვაქნევ, ის გამეჭტა... ის!... (ოთხს კაცს შემოაქვს გოგიას გვამი).

სვიმონ. (ქუდს მოიხდის მცხედარის წინ და დაიჩოქებს აგრეთვე სხვა ქართველები) საცოდავო!.. შენ მოკვდი წამებული სამშობლოსათვის, და გაკურთხოს დემეტრძა!.. ერთმა წამმა გაგსადა თითით საჩვენებელ გმირად!... ჩვენთა შვილთა დაღუპვას შენი არსება და განთავისუფლებულმა საქართველომ მადლობით მოიხსენიოს საცოდავ დიაკონდს სსელი!... (გააქვს გოგიას გვამი).

შაჭი. ჭო! გაისარეთ, თქვე შეხვეწებულებო!... თქვენსედ ამო-
კიური ჯავრსა!...

ლეან. ბატონი-შვილი დავით სამაგიეროს გადაცისდით!...

შაჭი. (განრისხებული) წაიყვანეთ ეს სამაგელი!... ჩამოაღრჩეთ
ეს ჭაჭა!... (ყველანი მისცვივიან ქართველებს).

სეიმონ. მადლობა ღმერთსა, კარგა გაიარა ამ ღამემ!... ჩვენს
მეტი არავინ დაღუპულა!... (შეჰს რომ დაინახავს დაიყვირებს)
აქართველს გაუმარჯოს!...

ძართველები. გაუმარჯოს საქართველს!... (თათრებს მიჰყავთ
ქართველები; ისმის ნაღარის და ბუკის ხმა, შაჭი თავ-ჩაღუნული
გადის).

ფარდა.

მოქმედება მეოთხე.

დარბაზი; მარჯვნივ კარები წამების ოთახისა; მარცხნივ შავის ოთახისა.

გამოსვლა. 1-ლი.

შატი, ისრაფილ, ისმაილ და ისკანდერ.

შატი. (წამების ოთახიდან გამოდის) მოედანზედ ყოველისთვერი მზად არის, ისრაფილ?

ისრაფილ. ყველაფერი, თქვენს დიდებულებზე!

შატი. ეგ ყველა კარგი, მაგრამ ეს როგორი საქმეა? მთელი ქადაქი ყოფილა აჯანყებული და ხეენ სუთის კაცის მეტი კერავინ დავიჭირეთ! უნდა სასელები შევიტყუოთ და ყველანი დავიჭიროთ!

ისრაფილ. ვაწამოთ ვინმე და ყველას შევიტყუოთ!

შატი. მეც მაგის იმედი მაქვს!... აი ლიონიძე ვაწამოთ!... ეს სული და გულია ქართველთ შეთქმულთა! წადი, ჯაღათს უთხარი, რომ მოემზადოს... მე მინდა — დასელოვნებულმა ხელმა აწამოს!.. მართლა! ის დედა-კაცი, იმისი ცოლი, სად არის?

ისმაილ. თქვენის დიდებულების ოთახში ვიპოვნეთ ისტაქსედ დაცემული, როგორც მკვდარი... გვინდოდა გამოგვეყვანა,

მაგრამ ისეთი ყვირილი შეჭქმნა, რომ თავი დავანებეთ, შეგვეშინდა თქვენს ასულს ან გაგონს!

შაჭი. ღმერთმა ნუ ქმნას! მე არ მინდა, რომ ჩემმა ქალმა იცოდეს რამე!

ისმაილ. როგორ შეიძლება, ბატონო!

შაჭი. ხომ არა გაგონია-რა ამაღამ?

ისმაილ. არა მგონია... აი ბატონო, თვით ექიმი მობძანდება და იმას ეცოდინება!

შაჭი. მოვიდეს, მოვიდეს! ის დედა-გაფიცუ შემოვიდეს! .. ერთი მოკრჩე მავსას და გავათავოთ!..

ისმაილ. ესლავ! თქვენს დიდებულებას!

გაპოუსება. 2-რე. (მანამ შაჭი და ექიმი ლაპარაკობენ, ქეთევან შორე მხარესა სდვას და ფერ-წას უღი ყურს უგდებს.)

შაჭი, ექიმი, ქეთევან. (მინამ შაჭი და ექიმი ლაპარაკობენ, ქეთევან შორე მხარესა სდვას და ფერ-წას უღი ყურს უგდებს.)

შაჭი. ოჰ, ექიმო!... როგორ არის ავად-მყოფი?

ექიმი. ღამე უკეთ გაატარა, კიდრე მოკელოდი!

შაჭი. გამაღობ, გამაღობ, ჩარგის ამბისთვის!... ხომ არა შეუტყუია-რა წუნანდელის ამბისა?

ექიმი. არა, თქვენს დიდებულებას!.. მაგრამ არ დაგიძლავთ, რომ რასაც ამბობთ, მეშინიან თქვენმა ქალმა არ გაიგოს! იმ მდგომარეობაშია, რომ ცოტა მღუფაჭუბაჯე ყუოფა! იმიტომ უფრო დამშვიდდა, — მამა დამშინდა აღწავის დავსჯილ და რომ გაიგოს ამ დღით ხუთის კაცის დაწვა მოედანზედ...

მეთევან. (იქით, უჩუბით) მას დღესაც!

შატი. არ უნდა გავაგუებოთ!

მქიმი. (რასტკეინგელოს!)... მქიმობა... მქიმობა... მოჭკავთ!

შატი. არა, ვერ გაიგებს!... უთხარი, გააღვიძონ!

მქიმი. ღვიძავს, ბატონო!...

შატი. მას ჩქარა ჩააცვან ტანთა... მქიმობა... მქიმობა...

მქიმი. ბატონი ბძინდებით, ესლავ გიანსუბები!

შატი. (დააყენებს) მას მოძიჩხენ... მქიმობა... მქიმობა...

მქიმი. (დააყენებს) მას მოძიჩხენ... მქიმობა... მქიმობა...

მქიმი. ღვთის მოწყალებით!

შატი. ჭო! ჭო!... უნდა მოძიჩხინო!... სულ რქროში ჩაგს-

გამი.. ჰირველი ექიმი იქნები ქვეყანაზედ... წადი... წადი...

სომ იცი რომ მიეგარსან! (ექიმი გადის).

გამოსვლა შ. მე.

შატი და მეთევან.

შატი. (მოიხედავს და რა ქეთევანს დანახავს, კილოს გამოიკვლის და

სასტიკად) ასლა შენსე, ვილახანაკოთ! შენ გინდა ლევან-

ნის სიცოცხლე გაჩუქო?... არ შეიძლება!

მეთევან. თქვენო დიდებულეზავ!...

შატი. არ შეიძლება მეთქი... ის ჩემი მოღალატეა და უნდა

მოკვდეს... შენი სვეწს და ცრემლები სულ უქმია;

მეთევან. ცრემლები?! მე ცრემლები აღარ მაქვს!... მთელი

ღამე ვტირი!...

შაჰი. მე რე მე რა მენადვლებას!..

ძეთეფან. ახლას რომ ვსთქვას, გარკეს საქმეს ჩასდინსართ?

შაჰი. ქალ-ბატონო!

ძეთეფან. ეგ უპატროსნებას!.. წუხელის რომ მოკედი თქვენ-
თან, ხომ შირობას შეგვარით, გამოტედი! აღარ გას-

სოვო, მე მოგასსენეთ: «ერთი გაცია, რომელიც მიყვარს
მეთქი, მეორეს უნდა ისიც მოჭკლას მეთქი და თქვენცა...

ჩემი საყვარელი დამისხენით და მე თქვენ დაგისხნით
მეთქი.» ვსთქვი თუ არა, ეს ძაბუეები?..

შაჰი. რატო მოხდა, ღვთის განგება იყო!..

ძეთეფან. სადაც მე და თქვენა ვართ, იქ ღმერთი არ გაეკე-
ვა... მე ჩემი შირობას ავასრულე... მე დედა-გაცმა!.. თქვენ

დიდებუელი შაჰი, მბრძანებელი მთელის სმარსეთისა და სა-
ქართველთა... განა უპატროსნება არა გამართებთ?... მე

ვითხოვ, რომ თქვენ შირობას აღასრულოთ!

შაჰი. გამიგონე!.. სხვას რომ ეთქვას ეგ სიტყვები: გეფიცები
აქედგან ცოცხალი არ გავადოდა, მაგრამ შენ სამსახური

გამიწიე... და იმით გავდილდობ, რომ ცოცხალს გიშ-
ეცი... მაშ რადგანაც უპატროსნებაზედ დაიწეე დაპაწიე,

რომელზედაც აღმინას ხმას არ ამოკადებინებ, განგა-
რძობ... მე შენთვის იმ გაცის სიტყვასაც არ აღმით-

ქვამს!..

ძეთეფან. მაშ ალექსა არ იყო, რომ მოლაღატედ გამხადეთ
მის გულისათვის და სხვები გავეცი... შირველად ისიც
ვინა...

შაჰი. საქმედ ეგ არის!.. გარკვი სული რომ ყოფილიყავი,
ქმრისათვის მოხვიდოდი და არა საყვარლისათვის!..

ძეთეფან. რა! ეგ სამინჯლებას!.. მე თქვენზედ გარკვად ვიცი..

მაგრამ ამის მსაჯული თქვენ არ ხართ!... მე ეს სობროტე რომ არ ჩამედინა, დღეს დღით სეზედ კვიდობადით ჩამოღწიბობილი... ხომ კარგად იცით, რაც მოგელოდათ... მასხადაძე თქვენც ურევისართ ჩემს ცოდვაში... რომელმაც დაგისწავლა!... მე გიყვი ვიყავ და თქვენ ჩემი სიგიჟე თქვენთვის გამოიყენეთ... ოჰ! მე გავიცი უმანგო პირნი, და თქვენ დაუნდობლად თავს დაეცით, მახეში გაბით და ისე დაღიეთ მათი სისხლი!... თქვენც ურევისართ ჩემს ცოდვაში, თქვენც!...

შაჰი. გათიგობე ძეთქი!...

ქეთევან. ამასუდ მეტს რაღას მინამთ?... დაფიქრდით ცოტათი!... მე დაგისხენი ძიელი თქვენნი ვარ და თქვენ ერთის კაცის სიცოცხლე გშურთ!.. არა, თქვენო დიდებულბავ!.. თქვენ მაგას არა იქით... იფიქრეთ... ერთი კაცი!.. მახუჭეთ მისი სიცოცხლე და გასწორებული ვიქნებით!..

შაჰი. ჩვენ გასწორებულნი ვართ!... იმას გი არ ვახუჯე სინა ცოცხლე, ესე ვახუჯე... სხვა რომ უოფილიყო და ეგრე კადნიერად ელაზარაკა ჩემთან, აქამდის სამჯერ თავს გავგდებინებდი!... (გაფაფრებული) დამეკარგე!... დამეკარგე ძეთქი!.. ის კაცი უნდა მოკვდეს... და თუ კიდევ ხმა ამოგიღია... (უჩვენებს) ხომ სედავ ამ ოთახს, ესლავე გაწაჭებინებ!...

ქეთევან. (უსიხიფილო) ოჰ! თქვენო დიდებულბავ!... შემიბრალეთ!... ვითხოვ გი არა, მუხლ-მოღრეკით გეკედრებით... (დაეცემა) თქვენის ქალის სადღეგრძელოდ, ამატიეთ იმ კაცს, რომელმაც თქვენი ქალი სიკვდილისაგან დაიხსნა... თქვენო დიდებულბავ! ღმერთს შესედეთ!...

მაგ წყალობას ღმერთი გადაგისდით... განუტრქელებს სიცოცხლეს თქვენს მშვენიერს. ქალს, უმანკო ანგელოზს!..
 შაჰი. (უძახის) ისრაფიელ!...
 მეთევან. (იმედ-წარკვეთილი) რაჟ! შე შესვენებულა!... მე მის გულს ველახავაკები... ამ კეშაჰს განა გული აქვს?..

ბამონსლა 4-ზე.

იგინივე; (ქიმი, ისმაილ ზა უემდღე შაინოშ.

შაჰი. (ექიმს) რა, რა ამბავია?..

ქიმი. ბატონო, თქვენი შალი მსადა ბზანდებს... აბ, თვით გაიხდებან!

მეთევან. (იმედით) აჟ!... (გადავა მარჯვნივ).

შაჰი. (საჩქაროდ მიეგებება თავის ქალს) მოდის?... აქნუ შემოვა!... ეს დედა-კაცი გაიუვანეთ!

მეთევან. აჟ, მე არ გაგადა!...

შაჰი. ისმაიელ!

მეთევან. აჟ, არ გაგადა!... ხელს ნუ მახდებთ თორემ ან დავიუვირებ, ან სუუკელას ვეტყვი!

შაჰი. ხმას ამოიღებ და სუელიც ამოგსდებს. (როდესაც ისმაილ მივა ქეთევანთან გასაუვანად, ამ დროს კარებში ფაინოშ გამოჩნდება; ისმაილ უკანა სდგება და ქეთევან რჩება.)

შაჰი. (მიეგებება ქალს, რომელიც მარტო მოდის მზიარულად) რაჟ! ჩემო მშვენიერო, მარტო მოდისანა?..

შაინოშ. როგორცა მსედაჟ; მამავ... დღეს დილით კარგადა ვარ!... (ანველებს).

შაპი. ეგ სკელა?

შაინოშ. ეს აჩაფერი... არა, ქქიმო?...

შაპი. გითხრა ძაგან?...

შაინოშ. დიას; გინდათ რომ დიღომს გიასლოთ?...

შაპი. მგონია სეინობა გარგებს!

შაინოშ. ძალიან კარგი იქნება!..

შაპი. ვასშემის დროს ისეკ მოსგაღ!.. ქქიმო, სომ უკელა მზად არის?...

ქქიმი. უკელაფერი!...

შაპი. მაშ წადი, სემო კარგო! (ქეთევან უერთობა).

შაინოშ. ნასკამდის, მამაგ!... (დანიანავს ქეთევანს და დაბლა) ეს ქალი ვინ არის?

შაპი. (სცდილობს კარებთან მიიყვანოს) აქაური მცხოვრებელია!

შაინოშ. რა დადონებულა საწყალი... მგონი, უღირია!...

შაპი. იქნება!...

შაინოშ. უთუოდ მოწყალებას გთხოვს რასმეს?...

შაპი. ჭო! კარგი, წადი!..

შაინოშ. აი, მე თითონ მივსვდი... მერე ვერ შეუხრულა რა საცა გთხოვს?...

შაპი. არა, არ შეიძლება!... (ქეთევან მიხვდება რომ იმაზედ ლაპარაკობენ და უფრო უგდებს).

შაინოშ. მე რომ გუხსოვო?...

შაპი. შენა?...

შაინოშ. რომ იცოდე, რა კარგადა კარ ამ დილით... ჭკუდავ, როგორ თავისუფლად ვსუნთქავ... დიდხანსია ეგრე კარგადა არა ვყოფილვარ...

შაპი. ძალიან მიხარია, შენმა გახლამ.

შაინოშ. მაშ გიხარია?...

შაჰი. რაღა თქმა უნდა?...

შაინოშ. მას ღმერთს უნდა მადლობა შეესწიროთ და კეთილი საქმე მოვახდინოთ. რამე! მოდი ამ ქალს თხრონა შეუსრულე.

შაჰი. არა, არ შემიძლიან! წადი... გარგი...

შაინოშ. განა ეგრეთი სამიძიო საქმეა?..

შაჰი. (დავიწყებული) ძალიან!

შაინოშ. მას უთუოდ მოხდებოდა რამე... მიმალამთ განა?...

შაჰი. (სწრაფად) არა... არაფერი!

შაინოშ. წუსელებს თოფის სრულა გაგიგონე... ხალხის ხმა...

შაჰი. არაფერი უფიქლა!

შაინოშ. სომ სიტყვა მომეც რომ აღარავის დასაჯავ,

შაჰი. გეუბნები არა უფიქლა-რა... (იქით) უჭ! ეს დედა-კაცი!

შაინოშ. თუ არა არის-რა, შეუსრულე თხრონა!... აი მე თითონ გამოგვითსავ!... ბატონო! (ქეთევანს მიხლოვდება).

შაჰი. ფაინოშ!

შაინოშ. (დადგება, მამას) ნახე, მე ყველას მოვანერხებ! (ქეთევანს) გთხოვთ, მიბძნოთ, რისთვის მობძნებულხართ აქა?... (შაჰი ფაინოშის იქით დადგება და ქეთევანს სასტიკად უუერებს).

ქეთევან. სულ უბრალო საქმეზედ განლაგარ... ამ კაცის თაობაზედა ვარ, რომელსაც მგონი, თქვენც იცნობთ... ლევან ნიშნისაგანს მოგახსენებთ!

შაინოშ. როგორ არა, ვიცნობ!... მერე?..

ქეთევან. მერე ისა, ბატონო, რომ წინადაც დაუჭერიათ. (შაჰი შეირყევა.)

შაინოშ. დაუჭერიათ?...

მეთევან. (უფურებს შავს თამამად) სრულიად უბრალო საქმესედა..

... აი თართან დიდებული შაჭიცა ბძანებს!

შაინოშ. წუსანდელის სიტყვების გამო ხომ არა?

მეთევან. აღბად!

შაინოშ. (შავის) ოჰ! მამაკ! ძალიან სასტიკად მოჭკტევისარ.

მეთევან. მართაღსა ბძანებთ!...

შაინოშ. იქნება სხვა მიზეზი იყო რამე?..

მეთევან. არა, ბატონო, არა ყოფილა-რას!.. აი თვით დიდ-
ბული შაჭიცა ბძანებს!

შაინოშ. ესლა იმასა სთხოვ რომ...

მეთევან. განთავისუფლან და ქალაქიდგან გასვლის ბრანთი
უბოძონ!... ეს არის ჩემი ვედრება!

შაინოშ. მართაღს ამბობ!... არა, მამაკ?

მეთევან. როგორ მამა თქვენმა ინებოს და!...

შაინოშ. როგორ არ ინებებს... ისე, განგებ გვისეუწიებს... აი
ნახამ!... ისმადილ განთავისუფლებს ლეკანს, არა, მამაკ?..

მაგასედ ადგილი რა არის!...

შაპი. (დაცინვით) მაგას რა თქმა უნდა!

შაინოშ. დანათსმდი?..

შაპი. არა, მეთქი!...

შაინოშ. (ადგება შეწუნებული) მას უთუოდ მიმალამ რასმეს?..

(ქუთუბანს) შენ მაინც მითხარი, რა ამბავია?..

შაპი. (საჩქაროდ მათ შეს ჩადგება და გააშორებს) რა უნდა გით-
ხვას, რომ არაფერია!..

მეთევან. სხვა არა გახლავარ-რა!

შაინოშ. (სტირის) მას თუ ეგონა, უაზრს რად მეუბნებო. ოჰ!
მამაკ რა შეუბრალებელი ხარ!...

შაპი. ფაინოშ!

შაინოშ. რა ზედნიერი ვიყავ წელან და ესლა გი... მეტი, ვარგი დღე გაძითენდა!.. (დაეცემა სელზედ, ექიმი მივარდება).

შაპი. (შეშინებული) ფაინოშ... ჩემო შვილო!... ექიმი!.. ფაინოშ, ჩემო კატოკო, რა დაგეძარათა?...
ოფე

შაინოშ. (ახველებს) რაჭა რა ვარჯად ვიყავი წელან...

შაპი. ანა გიშავს-რა, გაივლის... ჩემო ნუგეშო!..

შაინოშ. (წყნარა) რომ შემისრულებდე, რასაცა ვთხოვ...

შაპი. რაც გინდა, შენ გენაცვალე!..

შაინოშ. მართლას?... არ მომატუეუბ?...
ოფე

შაპი. ანა!..

შაინოშ. მას ის თავისუფალია?...

შაპი. თავისუფალია!

შაინოშ. ახა დაიფიცე!...

შაპი. შენს ღირსოცსლესა რთიცავ! (ოფე და ახველებს)

შაინოშ. მას ესლავე დასწერე ბარათი!.. (ოფე და ახველებს)

შაპი. აჭა!... (მივა და დასწერს) (ოფე და ახველებს)

მეთევან. (მუხლებზედ მჩუხვება ფაინოშს) რაჭა ჩემო ანგელოზო! ჩემო ანგელოზო!... დიერთი იყოს თქვენი შემწე!

შაინოშ. მატე უბრალო საქმეზედ როგორც სტირი!..

მეთევან. იმაზედა ვსტირი, თქვენ რომ კვრე ვხედავთ!...

შაინოშ. (ქუთუხანს ეერში) სუ! ცოტა განტეხ თავი მოვიკად-მეოთე!...

მეთევან. (ხელებზედ ჰკოცნის) რაჭა ანგელოზო, ანგელოზო!...

შაპი. ისმად! აი ბძანება ლეკანის განთავისუფლებისა!.. და ბართი ქადაკიდგან გასწლისა!.. (მან დასწერს)

მეთევან. რაჭა! თქვენო დიდებულებავ!.. (ოფე და ახველებს)

შაპი. (ელაპარაკება მინამ ექიმი ფაინოშს ადგომას ჰშველის) ტუუი-ლად მადლობას ნუ მეუბნები მოწყალებისათვის, რომე-

ლიც ძალათი გამომგლიჯე!... (მალსა) დღეს საღამომ-
 დას უთუოდ ქალაქიდგან უნდა გახვიდე, შენ და ის გა-
 ცი!... შენთვისაც დავწერე ბარათი. აბა, ფაიხომ, წავი-
 დეთ!... მე თითონ ჩავსვამ ტრანსტრეკანში!...
 შაინომ. (ქეთევანს) მშვიდობით, ჩემო ბატონო! (უპის) სე-
 დავ, რა ადვილად სრულდება კეთილი საქმე!... მე რომ
 მიგონებდე და ყოველთვის შენს ახლას ვიყო!... (გადიან):

გამოსვლა 5-თე.

ქეთევან და ისმაილ.

ქეთევან. (მივარდება სკოლსა და ჯიბეში ჩაიღებს ბარათებს) ესლბ
 თუნდა მთელი ქვეყანა გასწევიტე!... ის სომ გადავარ-
 ჩინე!... (ისმაილს) შეიძლება ვნახო?...

ისმაილ. ლეკან?... არა, აქ არ შეიძლება... ალაყაფის კარებში
 დავგვხვდება!

ქეთევან. კარგი! (უნდა მარცხნივ გავიდეს და შედგება) ეს ვინ
 მოდიან?...

ისმაილ. შეთქმულნი არიან, რომელნიც სასამართლოს ოთა-
 სიდგან გამოდიან!...

ქეთევან. (დაივირებს) არა, მე იმათი ნახვა არ შემიძლიან!
 (მიდის მარჯვნივ).

ისმაილ. მანდეთ სად მიხვალ, მანდ წამებეს ოთასია!

ქეთევან. (უშინებელი უკან დაიწევს) რა!

ისმაილ. (სხვა კარებს აჩვენებს) აი, აქეთ მოდი.

მეთევან. გამიშვიტ... წაგიდე!.. (უეღება) ეს კაცი რინ
მოდის?..

ისმაილ. სვიმონ ღიონიკა!

მეთევან. (გიჟვით, უეშინებული) არ მინდა ძაგის, ნახვა! მეში-

ნან... გამიშვიტ... ამატდინეთ... როგორმე მაგ ვაცსა...
-გან სიძმარში მომეღანდება... მეშინიან... გეგედრებით, გა-

-ფრ... მიეჭანეთ... მოდის!.. ას, ღმერთო ჩემო, ამ სასლიდგან
... არ გაისვლება?!

ისმაილ- (მარჯვნივ უჩვენებს) აი, აქედგან გადი, მხოლოდ გირ-

-მს... კეგ შაჭის არ შესვდე!..

მეთევან. შაჭის, მტარვალს, ჯოჯოხეთს... აღონდა მაგ კაცს
... ნუ შევსვდები!.. (გადის და თვალები იქითა რჩება, საიდანაც
სვიმონ შემოდის, რომელიც მოჰყავთ ისკანდერს და ორს ჯა-

რის-კაცს).

გამოსვლა 6-სე.

სვიმონ, ისკანდერ და ჯარის-კაცნი კარებთან.

სვიმონ. სად მივეყავრთ, ან სსკებს რად მომაშორეთ?..

ისკანდერ. იმიტომ, რომ სსკებისთვის ყველა გათავგებულა და
შენთვის... უნდა გაგიმეღანოთ... ჯერ ყველა არ გათა-
გებულა!

სვიმონ. სომ უნდა დამწვან და სსკა რაღა უნდა იყოს?..

ისკანდერ. ეჰ! ბუკრი რამ არის კიდევ!.. აი, ამ წამების ოთახ-
სა სედავ?...

სვიმონ. წამება!.. მართლა ეგ კი სრულად დამაგიწყდა!.. მას
იმედი აქვს, რომ ვიტყვი რასმე?...

ისკანდერ. დაწმუნებულნი არიან!... მგონია, ივერი გეცვალა,
ბატონო?..

სვიმონ. დიას!... მაგრამ ღმერთი მღვანე, რომ ტანჯვის ან
მეშინიან!... მე კარგად მაქვს იგი შეთვისებული!.. მაგ-
რამ ვინ იტყვის დაწმუნებით, რომ მისი ხორცი სულ-
ზედ მდაბალი არ იყოს.. და ტანჯვამ არ უმცირებდეს
წამე სასული. წამე სწიღებდა!.. მე მხოლოდ ის
იფიქრი მადრწუნებს, რომ ტანჯვამ მამუილად არ გამსა-
დოს... მოღალატე არ შემქმნას!.. აი ეს მიცვლის ივერს!...

ისკანდერ. (ჩუმად) მას ფიქრებიან, რომ შენ თითქმის შენს
თავს ბოლო მოუღო?...

სვიმონ. რა! მაგის შეძლება. რომ მქონდეს!..

ისკანდერ. მას თუ ეგონა... აი რას მოგასსენებ... მხოლოდ
გაჩუმიდი ხმა არ ამოიღო, გვიუტრებუნ... დადიანმა დამა-
რიგა, წამების ოთახში რომ შეგიყვანო... კარებში ჩე-
მად ხანჯალი მოგაწოდო!...

სვიმონ. (სიამოვნებით) რა! ბატონო ჩემო, რა მადლობელი
ვარ!...

ისკანდერ. მღვდელი ხომ არ დაგჭირდებათ?..

სვიმონ. არა, ბატონო... ღმერთი მეყოფა!...

გამოსვლა 7-ე.

სვიმონ, ლევან, ისკანდერ, ლაუდ, მაჭყედ, ჯაჩ
 რის-კაცნი და შემდეგ ისრაფილ.
 (ლევან შემოჭყავს დაუღს და ორს ჯარის-კაცს).

სვიმონ. ოჰ! ლევან!... (ჩუმად ისკანდერს შეშინებული წამების ოთხ
 ზედ უზვენებს) ესეცა?...
 ისრაფილ. (ჯარის-კაცთ) ლევან ხიმშიაშვილია განთავისუფლე-
 ბულია!

სვიმონ. (სინარულით) განთავისუფლებულია?...
 ლევან. მე?... (ისრაფილს) მე რადა ვარ განთავისუფლებული,
 როდესაც ესენი არ არიან?...

ისრაფილ. დიდებულმა შაჰმა იხება თქვენი შატები!
 ლევან. მე არ მინდა იმისი შატები!

ისრაფილ. ბატონო ჩემო!...
 ლევან. მერე ვინ გხვეწებოდა ჩემს შატებს?
 ისრაფილ. მათის ქაღის თსოვნითა ხართ ნაშატები!

ლევან. იმან რომ სთხოვს, მე სომ არ მითხოვნიან?...
 ისრაფილ. შაჰმა ეგრე იხება!...

ლევან. შაჰმა რომ იხება, მე არა მნებავს! მე ჩემს ამხანაგებ-
 თან ერთად ვიყავი, ერთად გვიბრძოლია, ერთად თავი
 გაგვიწირავს... ყველას თანასწორი დასჯა უნდა მოგვე-
 ლოდეს. მე უფლებს მაქვს, რომ ჩემი დასჯა მოვიით-
 ხოვო! არ მივიღებ მაგ მტყუალებს შაჰისაგან!..

ისრაფილ. ბატონო ჩემო!...
 ლევან. მე გთხოვთ, რომ დამწყავთ! არ მინდა თქვენი შატე-

ბულია!

ისრაფილ. ბატონო ჩემო!...
 ლევან. მე გთხოვთ, რომ დამწყავთ! არ მინდა თქვენი შატე-

ბულია!

ბა!.. წადით, მოახსენეთ შაჰსა, რომ მე არა მსურს იმის წყალობის მიღება!

ისმაილ. თუ გნებავსა, თქვენ თითონ მოახსენეთ, მე არ შემიძლიან! (გადის მარცხნივ).

ლევან. ძალიან კარგი!.. აბა სად არის?..

სვიმონ. (აყენებს) მართლა უნდა უთხრებ?...
 ლევან. რასაკვირველია, ვეტივი!..

სვიმონ. (გზაზე დაუდგება) ლევან!..

ლევან. სვიმონ! შენ მიშლი?

სვიმონ. დიხს, სწორედ მე ვიშლი!

ლევან. გამიშვი, სვიმონ!..

სვიმონ. აქ დაჩხო, მეთქი, გეუბნები!..

ლევან. თუ ღმერთი გწამს, გამიშვი!.. უნდა მოკვდე... ჭხედავ, მტარვალდი შეუს გიგებს!..

სვიმონ. არ მინდა მტარვალდის ხელობა შეურის გება!.. შე საცოდავო!.. მე სრულიად არა მსურს შეურის გება!..

ლევან. შენი შენდობა! მინამ არაფრით მოვზნანებ!.. არა!..

სვიმონ. მე ხომ უფლება მაქვს მაგ წყალობისა... შენ თითონ არა სთქვი, რომ შენმა ცოდვამ შენის სიცოცხლის უფალი გამხადა?

ლევან. რასაკვირველია!..

სვიმონ. მაშ თუ ეგრეა... ესლას სიცოცხლეს კი არა გთხოვ. გიბძანებ!..

ლევან. ოჰ! სვიმონ... შენი რისხვა მიჩვენის. მაგ სიკეთეს, რომელიც მარცხენს...
 სვიმონ. (გამოართმევს ხელსა) ჩემო ლევან... მე ესლას ისე ახლად ვარ სიკვდილზედ, რომ ყოველი მიწიერი უბედურება მიძახნია სიშშირად, რომელიც საცაა გაჭქრება!.. დეე

მოკვდეთ იმ სინანულით, რომ ყველა დავიწყებული მატებს, ისე მოკვდეთ, რომ სრულიად არ ვიყო სასო-წარკვეთილი და უგანასგნელი გული, რომელსაც მივიკრავ ჩემს გულთან, იყოს გული მეგობრისა... მით უფრო საყვარელი, რომ შეგონა იგი დაკარგული და აწ გზოვებ მას განწმენდილს სინანულით და განბანილს ცრემლით!... (გადაეხვევა ლევანს).

ლეან. (ჰკოცნის ხელზედ) ოჰ! ღმერთო ჩემო!... სვიმონ!

სვიმონ. იტოცხლე, ჩემო ლევან, იტოცხლე, რომ კიდევ ემსახურო ჩვენს წმინდა საქმეს, რომელსაც ესლა უფრო ეჭირება შენი ერთგულება! ამ დღიდგან მხოლოდ სამშობლო-ლა იყოს შენი საყვარელი!.. მისი სიყვარული აზარაიოსნებს კაცსა—და როგორცა სედავ—შეუძლიან შეაერთოს ერთს წამს ორი კაცი—რომელნიც სამუდამო მძულვარებით იუგუნს განუერილნი!... შენ ჯერ ყმაწვილი ხარ!... შენ მოესწრობი იმ დროს, როდესაც ჩვენი საყვარელი საქართველო განთავისუფლებული იქნება ამ მტარვალუბისაგან... იმ დღეს, ჩემო ლევან, რა დღესაც დაინახამ, რომ მეტეხის გალავანზედ ქარი აფრიალებდეს საქართველოს დროშას... მოიგონე მამინ შენი ძველი მეგობარი, რომელსაც მისთვის თავი განუწირავს... და ჩემი სული ზეცით დაგლოცავს, როგორცათაც ესლა სინანულით წარსულს ივიწყებს!..

ლეან. ოჰ! სვიმონ!... თუ ეგრეა... შენი შენდობა მარტო ჩემზედ ნუ შესდგება... იმასაც მიუტოვე!...

სვიმონ. შეშინდვია მისთვის და ყველასთვის!... (ეროზაზედ შესდგება) ყველასთვის?!.. არა.. მე ეგრე სულ-დიდი არა ვარ... არა.. მე ყველას ვერ შეგუნდობ... ამ გულში კი-

დეკ დარჩა ერთი სუკდა, რომელსაც შურის.ძიება ეჭირე-
 ლევან: შენ ამბობ მხვჯი, სვიმონ... ნოდ...
 სვიმონ. რა, იმე ჩემსეფ... ვლახა...
 ურჯუნხე... ან...
 ლევან. სთქვით...
 სვიმონ. (ხელის ხმით) ღეკან!... მხვენ...
 ჩვენს...
 ლევან. ეგ შესადლებლია!...
 სვიმონ. უბედურობა ეს...
 შეიძლება, ხვალ, დღეს, უმჯავე...
 სიბოროტება... და ყოველი კუთილად...
 ლევან. მერე რა გინდა?...
 სვიმონ. რა მინდა?...
 ლევან. აბა, სთქვამ!
 სვიმონ. ის სამშობლეს... ის ჩვენის...
 უნდა დაგიხდეს იმის ზოგნა!...
 ჭიჭი...
 დააღრჩე, გასრისე, შეუბრალებლად, დაუნდობლად!...
 კატის-კვლას ვი არა— განონიერი ღაცვას; დანაშაული ვი
 არა— თვით სამართალია!.. დაჭკას, ღეკან, მით სამშობ-

ღოს იცავ, გული გაჩემ — მიბრ სჯარტეკლოს ის-
სნი!

ლევან. ღმერთს გუფიცები რომ ავასრულებ!..

სეიმონ. გახსოვდეს, ეს ჩემი უკანასკნელი თხოვნაა!..

ლევან. გუფიცები ყოვლად-შემძლებელს ღმერთსა!.. (მოიხრჩხ-
ქედსა და პირ-ფეხს იწერს)

სეიმონ. ვინც უნდა იყოს?

ლევან. რაგონით ჩემი ღვიძლს მამაც რომ იყოს!.. (გუფიცები,
ჩემის მარჯვენით მას გული გაგუზო!..)

სეიმონ. ანუ სომ ზედაც, მართალი ვიყავ, რომ სიტოცსლე
მოგზავლეთ. გამომადგა რაი თუ არა?... (წამების ოთახი
იღება და ისრაფილ გამოჩნდება).

ლევან. მტერი ვიღაც მოდის!..

სეიმონ. (დინახავს მომავალს ისკანდერს) ჭამ ვიცავ რაც არის!

ლევან. რა არის?..

სეიმონ. (ღიმილით) შავს უნდა, მკითხოს ჩამე!..

ლევან. სომ ვიდევ ჩემი გამოივლი... სომ ვიდევ გნასამ?...

სეიმონ. (აღელვებული) რასაკვირველია!... დროა, ჩემო ლევან,
განეშორდეთ!..

ლევან. მე აქ დაგიცდი!..

სეიმონ. არა, აქ ნულარ დადგები... შენს სიტოცსლეზედ იფიქ-
რე... ალექსა არ დაგავიწყდეს!..

ლევან. ისე შედამარცხები... თითქო მესაღმებიო!..

სეიმონ. გესაღმები?... არა... რას ამბობ... ამედი მაქვს, რომ
ვიდევა გნასამ!..

ისკანდერ. (მივა) მოხმანდით, ბატონო!..

სეიმონ. აი მისადა ვარ!.. (ლევანს კარებიდან) ალექსა არ და-
გავიწყდეს, ლევან!.. ალექსა გახსოვდეს!.. (ისრაფილ, სეი-
მონ და ისკანდერ შედიან წამების ოთახში.)

ბაკოსვლა 8.

ლეონი, ლაულ და ჯარის-კაცი.

ლეონი. (უყურებს სვიმონის მხარეს): რა სხვა ნაიჩნად მიუბნება...
ნეტავი ვიტყვო შენს რა ჭსურს?... რასად წაიყვანეს?...
(უნდა იქითგან წავიდეს).

ლაულ. (დააყენებს) მოითმინეთ, ბატონო, მანდ ვერ შეხვალთ!

ლეონი. კარგი, მაშ აქ დავიცდი..

ლაულ. რაგორ იქნება, სულ ხომ აქ არ იქნებით... უნდა წას-
ვიდეთ... აი თქვენი ქალაქიდგან გასვლის ბარათი...

ლეონი. (ართმევს) გთხოვთ .. მინამ ის გამოვიდეს!

ლაულ. თქვენი მეგობარი?... მეორე ბეჭის სანს მოუხდებით...

ლეონი. ეგრე გზონიათ?

ლაულ. დარწმუნებული ვარ... წამება...

ლეონი. (აღშფოთებული) წამება?... დიდებულთა ღმერთთა. მატ-
ყუებდა და ვერ მივსვდი... არა, უთუოდ უნდა ვენახო!
(უნდა შევიდეს; იჭერენ).

ლაულ. ხომ არ გავიყუებულხართ, არ შეიძლება!

ლეონი. გამიშვი, უნდა ვიდეკა ვნახო!...

ლაულ. გუებნებით, არ იქნება მეტქი... (კარი გაიღება და ისრა-
ფილ გამოჩნდება).

ბაკოსვლა 9-რე.

ივინივე და ისრაფილ და ისმაილ.

ლეონი. (იხილთ). აი, მოდიან!..

ისმაილ. (შუპის ოთახიდან გამოდის) რა ამხავია ბატონო ის-
რაფილ?...

ისრაფილ. გათავდა!

ლევან. (სინარულით) რა! ეგრე მალე?...

ისმაილ. სთქვა რამე?...

ისრაფილ. ერთი სიტყვა სთქვა... «სამშობლო»... და მოკვდა!

ლევან. მოკვდა?

ისმაილ. (ისრაფილს) როგორ თუ მოკვდა?..

ლევან. ზედ კარებთან... აი ამ ხანჯლით, რომელიც გულში
დაიცა!... (ხანჯალს სჯოლზედ დაადებს).

ისრაფილ. (თავ-ზარ-დაცემული, ურილით) რა! ღმერთო ჩემო!..

ღმერთო ჩემო!...

ისრაფილ. (ფარის-კაცთ) უმაწვილებო!... უნდა გასინჯოთ სოფ-
მე ტუსადები, როგორ შეიძლება!..

ისმაილ. შუპი, გიბძანებს!.. (მიდის)

ბამოსკლა 10-თე.

ივინიე, ლევან, მაჰმედ და ფარის-კაცი. (ფარის-კაცი შე-
მოხვევიან და გაკვირვებით სინჯვენ ხანჯალს, თუმცა ჩელს არ ახლებენ.)

ლევან. (ფერ-წასული მიხილოვდება) ბატონებო! ეს ხანჯალი ხომ
არ დაგჭირდებათ?

მაჰმედ. არა, ბატონო!

ლევან. მაშ, ხეხას მიბოძებთ, წავიღო?...

მაჰმედ. მიირთვიო!

ლევან. გამაღობთ!... (აიღებს ხანჯალს და ფარის ვარეთ).

ფარდა.

მოქმედება მეხუთე

მეორე მოქმედების დეკორაცია; — ლიონიძის სკდგმო
ბანხა. — ჯამ ჯეტი

ბამოსვლა 1-ლი.

მეთევან და მოახლე

მოახლე. (სწრაფად დასრულებულია და სწრაფად მიმდინარეობს) ქალ-ბატონო!... ამ სასლში არ დაიდგომეს!.. მთელი ქალაქი
მოუდანსკა კვდაცა! ტყისაღებში მოდევანუნ დასაწვავად!..

მეთევან. ჭო! და ის კი უფროსად ვისი...
მოახლე. ქალ-ბატონო! წავიდეთ სადმე... ბიჭები სულ გ-
იქნენ... აი სწორედ ამ თანჯრის წინა სწვენ. წავიდეთ
სადმე რომ არ დავერსხეთ!..

მეთევან. საცა გინდა წადი.. მე აქ უნდა დავუცადო! რომ
წამოდეს!.. წამდენი ხანია თავისუფალია; შირველად
ჩემთან უნდა ცამდევნულიყო... სად უნდა წავიდე?..

ბამოსვლა 2-ლი.

მეთევან და ლევან

მეთევან. (დაინახავს ლევანს) აჰ!.. მოდის!.. (მჩუბება)
დმერთო ჩემო, შენ ხარ?!.. ძლივს!..

ლეონ. (მარხლებზედ უჩვენებს, რომელიც კადის) მძასლეთე აქ არის!..
 მეთევან. ესლას რაღა შენაღვლებს... ას! ჩემო ლევან! რომ
 მენ ვინღაღა რა ტანჯვაში ვიყავა!... მთელუ დილა ამ ფანჯა-
 რაში ვეუერებო! ვამბობდო, სად უნდა იყო ას მეთე! ნუ
 თუ იმ შტარვლებმა არ განათავისუფლებს მეთე! ესლას
 ეი ბსადაკ განთავისუფლებულს, დასსნილს... აქა ხარ
 ჩემთან... ჩემი... ..ინადადენ

ლეონ. (დაფიქრებულ სახარელოს სჯინთ) ქეთევან!.. მგეტენ
 მეთევან. სთქვი რამე რომ შენი სმას გავიგონო და მითი
 დაესტებო!.. შენ ვერ მიხვდები როგორ მიუვარსარ!.. მე
 გულში ვამბობდი... ის რომ მოტყუარ მქც მაშინვე თავს
 მოვიკლავ, მეთე!.. გეტყვი გარეუბდუ... სხვებთან რომ
 წაუვანეთ, ამ მოედანზედ თავს ვავიხუტამდი და უვანას-
 ხელი ჩემი რხვრა შენი სახელი იწუნებოდა!

ლეონ. (ამღრუელი) ქეთევან!... რა სიტყვებს ამბობ!.. მერე
 რა დროსა!...

მეთევან. გამიწვი რომ გიძინარა, როგორ მიუვარსარა. ამდენ-
 ნი ტანჯვა არ მიუყოფა!.. რა უსისრულად არა მმარ-
 თებს?..

ლეონ. ანა, ქეთევან, გეუიტები, რომ სისარულად დრო არ
 არის!

მეთევან. როგორ რა როდესაც შენ გიბოვანე??

ლეონ. როდესაც შენმა ქმარმა სული განუტევა!..

მეთევან. ოჰ!

ლეონ. მოკვდა თავის სელით!

მეთევან. ოჰ! დმერთო ჩემო!

ლეონ. მოკვდა ქეთევან, და მით უფრო უნდა კოგლოვოთ,
 რომ ორივეს შეგვინდო ჩვენი ცოდვა!...

მეთევან. (ფერ შეწუხებული, მერე მხიარულად) შეგვიინდო!.. ორი-
კეს... მას ესლა აღარა შეგაწუხებს-რას!... ესლა აღარავინ
გაგვეწრის... გათავდა... სომ სედავ უზატეობა!... თვით
დმერთთ გვეწევა!.. ესლა შემოძლიან თავისუფლად შენი-
სიყვარული... ცოცხლებს და აგრეთვე მკვდრები კვლარას
დაგვიძრასვენ!..

ლევან. (უფროსს გასტერებული) ზეგის მეტს ვეწასა სედავ, მაგ
შენდობაში?...

მეთევან. რას უნდა ვსედავდე, თუ არ ჩემსა და შენს თავი-
სუფლებას?... ეგრე რად მიუფრებს?..

ლევან. არაფერი!... შენ სვანაირად გეუფრება ბეჭი რამ, რო-
მელიც მე მამწუნებს!...

მეთევან. რა არის აქ შესამწუნებელი?

ლევან. ახლა დარწმუნებული ხარ, რომ შენდობა შენსავე ეს-
მოდა, და ზირობა არ დაგვიდო, რომ სამუდამოდ გან-
ყვრილიყავით?..

მეთევან. ჩვენ?... ჩვენ განყვრილიყავით?... მას რას ვაქნევ მაგ
შენდობას, თავისთვის შეინახოს! კარგი მოწყალება,
რომელიც ტანჯვაზედ უარესია!..

ლევან. ქეთევან!.. ეგ საშინელი გმობაა!.. მკვდარს... შენს
ქმარს...

მეთევან. მას დაბლა ვილაზარაკოთ, თუ გეშინიან რომ არ
გაგვივინოს!... მერე შენ დათანხმდი მაგ ზირობაზედ?..

ლევან. არ ვიცი!

მეთევან. როგორ თუ არ იცი?..

ლევან. არა, არ ვიცი!... აი მე ესლა აქ იმ განზრახვით მო-
ველი, რომ სამუდამოდ გამოვთხოვებოდი... მაგრამ შენ
რომ ვსედავ... თავ-ბრე მესხმის... შენი თვალები წსვავს

ჩემს თვალებს.. შენი ხელები ჩემს ხელებს... სიყვარული, მოკვლეობა, დანაშაული, სათნოება... ეს ეგელა ერთად ირეკა ჩემს თვაში... შენს მეტს ვეწვივის ვხედავ... არ ვიცი შე თითონ რა მწადის და რა არა! (დაქანცული დაეძება.)

მეთევან. (ახლოს მიუძღება) შე ვიცი რომ გიყვარვარ!... და ჩვენ ესლა ერთმანერთს გვეუთვნით!... (ლევანს უნდა პირზედ ხელი დააფაროს) ესლა ნულარაფრისა გეშინიან... აქ აღარ არის... გათავდა ჩვენი ტანჯვა, ლევან!.. წავიდეთ ამ სახლიდგან, რომელიც ჩვენ არ გვეუთვნის... გავექცეთ წარსულს... წავიდეთ, ორნივე, ბედნიერნი თავისუფალნი!..

ლევან. ოჰ! დამბადებულა!... რა რიგ მიყვარხარ!.. შენ რომ გხედავი, ეგელა მავიწყდება!..

მეთევან. მას წავიდეთ!... (ამ დროს შორიდგან მოისმის გლოვის ზარი).

ლევან. (კანკალით) გესმის?...

მეთევან. რა?...

ლევან. მოჭყავთ!...

მეთევან. ვინა?... ის საცლადაკები?... ეგ უკეთესი, მას წავიდეთ, რომ არ დავინახოთ!...

ლევან. შე კიდევც ვნახე!.. ვნახე საზარელი სანასავი!... დარბაზიდგან, რომ გამოველი, მოედანსედ ხალხი შეუერთდა... ამ დროს ფაისლშ მოდიოდა დიდმადგან... ხალხი რომ დანისხა, დადგა, ტრახტრეკანიდგან გადმოვიდა... ბეითხა, რა ამბავიაო?.. უთსრეს მამა-თქვენი ჯარსა სინჯავსო... მაგრამ არ დაიჯერა! ხალხს შეატყუო სასეზედ, რომ სსვა რამ იყო!... ბოლოს ერთს პატარა ბიჭს ხე-

ლი მოჭკიდა და ჭკითსა! რა ამბავიაო?... ბიჭებს უმასუს
 კხლავს ტუსალებს მოიყვანეს და უხდა მოკედანზედ დას-
 წვანოს... ეს რამ გაიგონა, საშინლად შეკვივლა... მე და
 ლიდიანი მივეშველეთ... მაგრამ ველან გუშველეთ რა!...
 საცოდავმა ქალმა ჩემს სულში სული დაღია!... ამ
 დროს ის საცოდავები გამოატარეს... რომ დამინახეს,
 მობრუნდენ და პირში ჩამაფურთხეს!... შენ გვიღალა-
 ტეო! მამ ცოცხალი რადა ხარო?... იუდაო, იუდაო, და-
 ხიყვიტეს, შენ სამშობლას გამყიდველო!... რა საშინე-
 ლი წაში დაძღეს... მე!... ლეან სიმშისეილს!... ღონის-
 ძიება ხან მაქვს დაუშტეიტო, რომ სტადებან... კინაღამ
 გაგვყდი!... ჩემს გვერდით დაღიანი იდე! «ხუ სწუსარ,
 ყმაწვილო, მითხრა, დაწმუნებული ვარ, რომ თქვენ
 არა ხართ!... რითი, მეთქი?... იმითიო, რომ მოღა-
 ლანტე—ქალიაო!... შენე მისი სახელი მეთქი?... სახელი
 არ ვიციო, მხოლოდ ის ვიცი, რომ წუსელის შაჭთან
 იყო და დღეს დილით ქალაქიდგან გასვლის ბანათი მი-
 იღოო!... (მივა ფანჯარასთან) საშინელება, რომ არ შე-
 მიძლიან დაუშტეიტო... დაუევირო აქედან რომ მართა-
 ლი ვარ!... ნეტავი ვიტოდე სახელი იმ შეჩვენებულისა,
 რომელმაც გაგვიდა, რომ ჩემი ალთქმა ავასრულო!...
 შეტყეან. ას! ღმერთო ჩემო!... გაქვევის მაგიერად... ეს ალ-
 თქმასეოდ ლაშარაკობს!... ახლა ალთქმა გამოვიჩინდა!..
 ლეან, ალთქმა მივეცი გასვენებულს!..
 შეტყეან (ფანჯარიდან ძალიად მოაშორებს) რა დაგკამართა,
 შეკდრებს თქვი დახებუ; ჩემის სეყვარულის ალთქმასეოდ
 ილაშარაკის ის რა სჯობიან!..

ლევანს ნუიჭობზე, გუგუბანზე... თუცა მიმიცა... რეპი სიცრუ-
პიფისლე, შემიფიცე...!

მეთევან, რასეა?...!

ლევან, რომეუელში დანა დავრე, სწინე ჩვენ გავრე...!

მეთევან. (ფერ და ხმა-წასული) კარგი აღთქმაა?... შენ, რაში
გეჭირვებოდა?...!

ლევან. შე შეკვირე...!

მეთევან. რომ კაცის-მკვლედი გახდეს... სამინე... მასას
... რთვო რამაზა?

ლევან, შეკვირე...!

მეთევან. ან... მაგას... რეკ შეკვირვანა...!

ლევან, რთვო რამაზა...!

მეთევან. გუგუბან, ანა შეთქმ... შენ კოკე გოცონა!... მკრამ
ტუფილია... შენ, რეპი... ლევანს უნდა მოჰქვას ვინმე?... კბ
ხომ სიგოიყა?... თაგან დასებუ, კბ ანა რთვირე... რემ-
სედ იფიქრე?... ვილა... რა კვნათ!... რა მონდა,
მონდა!... თავი დასებუ! წავიდეთ! მუ რთვო გონებატებ!..

ლევან, რეს მეუბნებო? ქალაქიდან წავიდე, რომ მთელმა ქვე-
ყანამა სიქვას: გავკვიდა და გაიქვანო?... მაგისთანა უნა-
ღიურა რსოვრება მე რთვო შემძღიანს... ნათა, ჩემი სიმარ-
თლე უნდა დავამტვირთო... სანდო შენს უნდა დამნაშავე
უიპოვნო და მის სინსლით დაეწირო მთელანსედ ჩემი
სიმართლე!..

მეთევან. მერე სად და რთვო რამაზა?

ლევან. ეს ხომ ვიცი, რომ დედა-კაცაა!..

მეთევან. მერე, შენსად დაგო, გუგუბან... რა დასაწყე-
რია?... განა ქალაქი მკვისთანა სქემში ერევიან?... ანა
მართლა გკვირა?..

ლევან. მჯერა გი ანა, დაწმუნებული ვარ! ვინც მითხრა...
 ძეთევან. ვინც გითხრა შეჩვენებულია ღ ბორცოტი... რა იცის?..
 გესმის თუ ანა... ანა იცის-რას!.. რაც გითხრან, განა
 ყველანი უნდა დაიჯერო? (ნალარის ხმა ახლო ისმის).

ლევან. აკერ!...

ძეთევან. ანა, ჯერ ანა სჩანან!... ლევან!.. ჩემო საყვარელო
 ლევან!.. აქ ნუ სდგეხარ!.. გამიგონე, რა არის!.. თუ
 ცოტაც არის გიყვარვარ!..

ლევან. ჭო! ჭო! ეგ არის სამწუხარო, რომ მიყვარხარ!..

ძეთევან. (ძალად მოათრევს და სცდილობს არა დაანახოს-რა და გა-
 იგონოს) ჩემო ლევან!.. აქეთ ნუ იტყვირები!.. იფიქრე, რა
 ბედნიერი ცხოვრება გვექნება... (ნალარის ხმა მოახლოვდება)
 არავინ დაგვიშლის, ვიქნებით მარტონი, ურთიერთ ბედ-
 ნიერებისათვის ვიცხოვრებთ!.. (ნალარის ხმა უფრო ახლო
 ისმის) ოჰ! თქვე დაწვევლილებო გაახუმეთ... (ხმა დაშორ-
 დება) არაფერია... არ გესმის... შორს წავიდენ... უფრო
 ნუ უგდებ!.. წამო, სადაც მიმეყვარ... ორნივე ერთად...
 სედავ ვეკლა გათავდა... განვთავისუფლდით!.. (ნალარის ხმა;
 ხალხის ხმა; გლოვის ზარი ნელა, მინამ ფარდა დაიხურებოდა).

ლევან. აი! უფურე, ესლა მოჭყავთ!.. (გამოცლება ხელიდან
 და ფანჯარასთან მიდის. უიშით უკან იწევს) მართალი ხარ, ქე-
 თევან!.. საშინელი სანახავია!.. აკერ, მიახლოვდენ!..
 რომინ... ესტატე... ზაზა... ჩემნო ძმანო... მეგობარ-
 ნო... ანა, არ შემიძლიან, ვერ გავუძლებ!..

ძეთევან. (მეორე მხარეს გადაიყვანს) ავი გითხარი წავიდეთ!..

ლევან. (კედელზე დაბჯენილი; ნელის ხმით) წამიყვანე... წამიყ-
 ვანე... რომ აღარ დავინახო... წავიდეთ ამ სხსლიდგან...
 ქალაქიდან...

მეთევან. (აგრეთვე დაბლის ხმით) ოჰ! ორივე ერთად!...

ლევან. (ქვიდობა ღონე-მიხდილი) ჭო!... ერთად... ოღონდ ამას მომაშორე!...

მეთევან. (კარს გააღებს) აბა, მაშ მოდი?...

ლევან. ქალაქიდგან რაგორღა გავიდეთ?

მეთევან. შენ სომ ბანათი გაქვს?..

ლევან. მე ვა მაქვს, მაგრამ შენა? ..

მეთევან. მეცა მაქვს...

ლევან. (შეპართალი; აედელზედ მიუედებული) შენცა გაქვს?

მეთევან. დიას, მაქვს!..

ლევან. მართალს ამბობ?

მეთევან. გეუბნები, მაქვს შეთქი... წავიდეთ!..

ლევან. საიდგან გიშოვნია?

მეთევან. შაჭმა მომცა!..

ლევან. ამ დილით?..

მეთევან. ჭო!..

ლევან. (შეშინებული უკან იწევს) აჭ! ღმერთო ჩემო!.. ეს რა მომდის თავში?..

მეთევან. რა არის?.. რა დაგეძინათ?..

ლევან. ის დედა-კაცი... შაჭთან... ამ დილით... ის დედა-კაცი წუსეღის იმასთან .. მაშ ეს უნდა იყოს...

მეთევან. ანა...

ლევან. შენა ხარ!.. შენა!... შენ დაგვღუბე, შენა ყოფიღსარ, შეჩვენებულა!.. აბა გაჭბედე უარის თქმა!..

მეთევან. ლეკან!

ლევან. დამესენ! სელი არ მახლო!..

მეთევან. შემიბრალე!

ლევან. ოჰ! ღმერთო დიდებულა!.. მე სხვაგან დავექებდი...

და აქა ყოფილას!.. მაშ სსხვ ვინ ექნებოდა თუ არ ესა?..
 ძეთევან. ლევან!.. ნუ ძწუეკლი!.. სსხვამ კიდეკ, მაგრამ შენ ნუ..
 ლევან. ოჰ! შე შეწვერებულა!.. დაწუეკლილა!.. მამწამლე-
 ლა!.. სულ-მდაბალა!..

ძეთევან. შენ არ იცი ლევან, რა უფუაშია ვიყავი!.. უკლავ
 ფერი გაიგო!.. უნდადა მოეკალფა, მითხრა, უთუოდ
 მოკვლავა!.. მე თითონაც არ ვტი რას ჩავდიოდა!.. ში-
 შით გონება დამებნა!.. ლევან! გუეიცები რომ ჭკუასუდ
 არ ვიყავი!.. შენ მაინც არა გას უფლება დამწუეკლა!..
 ლევან. შენს სისამაგლეში მე მაინც ნუ გამსკვე!.. მე არ ვუ-
 რეკავარ!..

ძეთევან. (მუხლებში ჩაუფარდება) არა, არა, შენ არ ურეკინარ!..
 მარტო მე ვარ დამნაშავე!.. ჩემო ლევან!.. შენ დასას-
 სნელად მოვიქეცი ესა!.. შენის სიყვარულის გულისა-
 თვის, შენთვის!..

ლევან. შენ კიდეკ სიყვარულსუდ ღაზარავებ?.. დასწუეკლას
 დმერთმე შენი სიყვარული, რომელმაც მე მეკობრის მო-
 ღადატედ გამსადა!.. დასწუეკლას დმერთმა შენი სიყვა-
 რული, რომელმაც შენს ქმარს თავი მოაკვლეკინა!.. შენი
 სიყვარული, რომელმაც აწვეკინებს სამშობლო გმირთა და
 ჭლებავს სამშობლოსა!.. დასწუეკლას იგი, გრმარბა ჯო-
 ჳოსეთისა და კაცის-კვლისა!..

ძეთევან. ლევან!.. რომ ამკლავ მაგითი!..

ლევან. არა, ვერ არა!..

ძეთევან. რა გინდა ჭქნა, შე უბედურო!..

ლევან. (მოათრევს ფანჯარასთან) აქ მოდი!.. აქ!.. აი დასტები
 შენის საქმითა!

ძეთევან. შემიბრალე!.. (ფანჯარა განათლდება ცეცხლით; ხალხში
 ძრწუნვის ხმა).

ლევან. უფურკო, მტარვალა! სედავ, როგორ იწვიან!..

მეთევან. შემიბრალე!.. ლევან!.. უმადურა!.. უმადურა!..

ლევან. შეიჩვიე ცაცხლსა... ჯოჯოხეთისა (აღარ შეგე მინ-
დაბა!..

მეთევან. დამნაშავე ვარ... ლევან!... მაგრამ შენთან ვი ანა!..

ლევან. აი უფრო დაუგდე!.. დამინახეს!.. გაიგონე, რას ამ-
ბობენ!... (კულისების იქით ისმის ხმა: «ლევან! მღალაღატე!
ბიუდა!») გესმის?..

მეთევან. ას! ღმერთო ჩემო!..

ლევან. სედავ, სვიმონის სულს, რომელიც მიძახის: «ღათქმა-
არ დაგავოწმდე!»

მეთევან. (შეშინებული უკან დაიწევს) ანა... ანა...

ლევან. (მიღის ქუთუხთან) «ვინც უნდა იყოს დამნაშავე, დაჭკა,
ლევან — მით სამშობლოს იცავ; გული გაუგებ — მით სა-
ქართველს ისხსი!..»

მეთევან. ლევან!.. შენ უნდა მომკლა?.. შენა?..

ლევან. (ხანჯალს ამოიღებს) ფიცი მიმიცია!..

მეთევან. (გიჟივით იღერებს) შენის სელით ანა... არ შეიძლე-
ბა!.. შენის სელით როგორ მოვკვდე!.. მე შენ სი-
ვდილს გადაგარჩინე?.. ეგ საშინელება იქნება! დამწუკ-
ლე!.. გამსრისე!.. ყველას ავიტან... მაგრამ ნუ მომ-
კლავ!.. მეშინიან!.. ლევან!.. ჩემო საყვარელო ლევან!..
ჩემო ღმერთო, შემიბრალე!.. შენ ნუ!..

ლევან. (აღტაცებული) ფიცი მიმიცია!..

მეთევან. ანა, არ მინდა... თავი დამანებე!..

ლევან. ფიცი მიმიცია... ფიცი მიმიცია!... (დაჭკრავს გულში
ხანჯალს),

მეთევან. ას!.. (დაეცემა. ლევან ხანჯალს გადაადგებს).

ქეთევან. ესლა ჭი მოკვდი!... რომ იცოდე რა რიგ მიყვარ-
დი!... მიყვარდი...

ლევან. (დახეული) მოკვდა?.. მე!.. მე!...

ქეთევან. მოდი ჩემთან!.. ღევან!.. მოდი!...

ლევან. (დაეცემა მუხლებზედ ქეთევანის გვერდით მომაკვდავთან, ჰკოც-
ნის და ქვითინებს). მოკვდა!... მოგუწვი... ეს რა ვქენ, მე
უბედურმა?... მოკვდა!... ქეთევან... ჩემო საყვარელო, ქე-
თევან!.. ჩემო ღმერთო...

ქეთევან. მოდი... მოდი...

ლევან. აი, მოიცა, ესლაგ მოგეწვი!... (მივა ფანჯარასთან, გა-
აღებს და ზედ შედგება) ძმანო!.. მამიცადეთ!... თქვენთან
მოკვდივარ!.. მე გასწავლით, როგორც უნდა სიკვდილი
სამშობლოსათვის!... (გადახტება, ქეთევან წამოიწევს; ისმის
ნაღარას ხმა; ქეთევან დაიყვირებს და დაეცემა მკვდარი).

ფარდა.

დასასრული.

10 ივლისს 1881 წ.

ვინ მოიგონა ჩართული ანბანი? *)

სომხისა მწერალნი ქარიუნ და მოსე სორენელი, რომელნიც სცხოვრებდენ მესოეთე საუკუნეში და იყვნენ თანამედროენი მესროფისა, სომხურ ანბანის მომგონებელის ანუ გამახსლებელისა, ამტკიცებენ რომ ჩართული ანბანიც მესროფისა მოიგონაო. ქარიუნი აი რას ამბობს ამხედ მესროფის ცხოვრების აღწერაში: მესროფისა რომელსაც სომხური ანბანი მოიგონა, გაემგზავრა ივერთა ქვეყანაში (საქართველოში); გამოცხადა იმ ქვეყნის მეფეს ბაკურს და ეპისკოპოსს მოსეს, გააჩნო თავისი მოგონილი ანბანი და მათის თანხმობით მოიგონა აგრეთვე ანბანი ივერთალებისათვის. შემდეგ ამისა უბძანა მეფემ ერთს ივერთელთა ენის მცოდნე კაცს, სახელად ჯახისს, რათა შეეკრიბა ემაწვილნი სხვა-და-სხვა თემებიდამ, რომელნიც ერთმანერთში განსხვავდებოდენ ენით და ესწავლებინა მათთვის ერთი ენა, რომელსედაც შემდეგ ივერთელნი ადიდებდენ დმერთსა**). მოსე სორენელი თავის სომხეთის ისტორიაში ამბობს: «მესროფი წავიდა ივერთა ქვეყანაში და იქაც შეწევნითა ლგთისათა დაათუძნა წერა-კითხვა ჯახისს დახმარებით».

მ. შ. 1918 წელს
 ივერთისა და ანბანის
 შესახებ
 ივერთისა და ანბანის
 შესახებ
 ივერთისა და ანბანის
 შესახებ

*) ეს წერილი წაკითხულ იქმნა ავტორისაგან მესოეთე არხეოლოგიურ კრებაში.

***) ეს ცნობა და მისი თარგმანი გარდმოგვცა ჩვენ გამოჩენილმა სომხურის ენის მცოდნემ ნ. ემინმა.

ვინც წიგნი ეს ხატნათი მახსენებს აქტივს (სხრილ), ის უფრო ხატნათი ხატნათს უხევე ვინა ხატნათი?

ბით, რომელიც იყო მთარგმნელი ბერძნულისა და სომხურის ენებიდამ; მეფე ივერთა ზაგურ და ეპისკოპოსი მოსე შეეწინებენ მესროფს*).

ევროპაში ქორიუნს კარგად ვერ იცნობენ; მაგრამ მოსე ხორენელის თხზულება კი წარსულ საუკუნის დასაწყისს გადათარგმნეს ლათინურად და მასუკან თითქმის ყოველს ევროპიულს ენაზედ, ასე რომ აღმოსავლეთის მცოდნეთ ძალიან ადრე გპიცნეს იგი**). ესაა ამ თხზულებას დიდი ნდობა აქვს; დასავლეთში და ძველის აღმოსავლეთის გასაცნობად სხვა წყაროთა შორის უკანასკნელად აღგილი არ უტყვიან. ამ თხზულების წყალობით ესაა ევროპის სწავლულებთ სჯერათ მოსე ხორენელის სიტყვა და ჭკობიანთ, რომ ქართული ანბანი მოიგონა მესროფმა, ამ საგანზედ ასე გულ-დაჯერებულნი არიან, რომ თვით ერთი საფუძვლიანი და ფთხილი სწავლული უიტონეი თავის თხზულებაში. რომელიც გამოიცა 1875 წელს, (*La vie du lagange, Paris, გვ. 202.*) ამბობს მესროფისაგან ქართულის ანბანის მოგონებაზედ ისეთი პილოთი, თითქმის ამ საგანში ეტვის შემოტანა შეუძლებელი იყოლო. მაგრამ ჩვენ გაგებდავთ და ვიტყვი, რომ ქორიუნისა და მოსე ხორენელის თქმული ქართულს ანბანზედ ჭეშმარიტი არ არის და ვეცდებით ამის დასამტკიცებელი საბუთები ამ წერილში წარმოკადგინოთ. ეს საბუთები პალეოგრაფიაზედ არ იქნებიან დაფუძნებული, ე. ი. ძველის ხელთ-ნაწერის შესწავლაზედ, რადგან, ჩვენს სამწესაროდ, ქართული პალეოგრაფია უკრეცდ არ

*) სომხეთის ისტორია მოსე ხორენელისა, თარგმანი ნ. ემინისა, გვ. 212.

**) იგივე გვ. 19.

ანსებობს. ჩვენის აზრის დასამტკიცებლად საკმარისია ისტორიული საბუთები, ქართულისა და სომხურის ანბანის ერთმანერთთან შედარება; თითონ ქორეუნისა და ძალსუ სორენელის თქმულის უურადლებით გასინჯვა და ქართლის-ცხოვრების გარდმოცემა.

როდესაც შესროფისაგან შემოდებულს ქართულს ანბან-ბანზედ ლაშარაკობენ, სასეში აქვთ მხოლოდ ხუცური, საეკლესიო ანბანი, რადგან ხუცური ერთის შესედულობით სომხურსა ჭკავს და ავიწყდებათ, რომ ქართველებს მეორე სამოქალაქო, მხედრული ანბანიცა აქვთ. საქართველოს ცხოვრებაში მხედრულს ყოველთვის მეტი მნიშვნელობა ჭქონია, ვიდრე ხუცურს; მხედრული იძმარებოდა ყოველ-გვანს საზოგადოებაში და მთელს სალსში იყო გავრცელებული; ხუცურს ანუ საეკლესიო ანბანს კი, როგორც თავით სახელივც ამტკიცებს, მხოლოდ საეკლესიო წიგნებისათვის სმარობდენ. მხედრულზედ სომხის ისტორიკოსები არასიერს არ ამბობენ; არასიერს არ ამბობს აგრეთვე განსაკუთრებით ამ ანბანზედ ქართლის-ცხოვრება; მაგრამ ამ უკანასკნელში მოხსენებულა, რომ საქართველოში პირველად წერა-კითხვა ჯ ანბანი შემოიღო ფარნაოზმა, საქართველოს პირველმა მეიქმანა *). ეს ჩვენება ქართლის-ცხოვრებისა ჩვენთვის იფრად შესანიშნავია; ამის გამოჯერ შეკუდრებით იმის დამტკიცებას, რომ ეს ქართლის-ცხოვრების თქმული ადვილად დასაჯერებელია და რომ ფარნაოზმა საქართველოში შემოიღო მხედრული ანბანი და არა ხუცური; შემდეგ მოვილაშარაკებთ ხუცურს ანბანზედაც, რომლის შემოდებათ შესროფი ჭქონიათ.

*) ქართლის-ცხოვრება, გამოცემა აკადემიკის ბროსესი 1849 წ., ნაწ. I, გვ. 32.

მეფე ფარნაოზს, რომელიც სცხოვრებდა მეოთხე საუკუნის დასასრულს და მესამე დასაწყისს ქრისტეს წინა, დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ისტორიაში. ფარნაოზმა და საქართველოს ჰმატრონობდენ მამასახლისებო. ალექსანდრე მაკედონელის დაპყრობამ მოუღო ბოლო მამასახლისობას და დამყარა საქართველოში მაკედონელ მსკდართ ბატონობა. ალექსანდრეს სიკვდილის შემდეგ, ფარნაოზმა, შვილია, თუ ძმისწულმა უკანასკნელის მამასახლისისამ, გარკვეა საქართველოდამ შემოსეულნი მაკედონელი, თავის-თავი საქართველოს მეფეთ აღიარა და უფრო მტკიცე კავშირის დასამყარებლად თავის სამეფოში, შემოიღო იგივე ადმინისტრაციული და სამხედრო წესი, როგორც შემოღებული იყო დარბოს ჰისტასპისაგან სპარსეთის სამეფოში*); ერთის სიტყვით ფარნაოზმა მკვიდრი წესიერება ჩამოაგდო საქართველოში. მასვე მიასწერენ საქართველოში წერა-კითხვის შემოღებას და ეს ამბავიც დაუკვრებელი არ არის. იმ კაცმა, რომელმაც თავისი ხალხი უცხო-ქვეყნელთა უძობისაგან განათავისუფლავა, შემოიღო ახალი სამხედრო, ადმინისტრაციული და მოქალაქობრივი წესი და ამით ხალხს წინ იყესი წაადგმევისა წარმატების გზაზედ, — იმისთანა კაცმა საქმით გამოაცხადა თავისი სურვილი — ჩამოეგდო საქართველოში ერთობა და თავისი საკუთარი სასე დაუტყობინებია; იმისთანა კაცი ადვილად მიხვდებოდა, რომ წერა-კითხვა უძთავრესი საშუალება იყო იმის წადილის შესასრულებლად საქართველოს შესახებ. ეს შეხედულება უფრო, სარწმუნო იქნება, თუ მოვიგონებთ, რომ ფარნაოზის დროს აზრების ვარდაცმა ასოების მზგავს ნიშნებით იშვიათია არ იყო. ყოველს

*) ქართლის-ცხოვრება, გვ. 31

ხალხს, რომელთანაც კი მაშინდელს საქართველოს დამოკიდებულება ჰქონდა რამე—სპარსელებს, ბერძნებს და მცირე აზიის მცხოვრებთ სხვა ტომის ხალხთ, გაცნობილი ჰქონდათ ანბანის შემწეობით წერა-კითხვა.

ახლა გავსინჯოთ ეს: რა ანბანი შემოიღო ფარნაოზმა და ან რომელს ხალხს მიჰბაძა? ამაზედ აი რა უასრულო მიკვებთ: ფარნაოზმა შემოიღო სენდური ანბანი სპარსელებისაგან. შალეოგრაფია გვასწავლის, რომ რომელი ხალხიც კი გადაიღებს მეორე ხალხისგან ანბანს, უნდა ამ ხალხთან დაახლოვებული კავშირი ჰქონდეს რამე. ეს პირობა საქართველოსა და სპარსეთის შესახებ შესრულებულია, რასაც ამტკიცებს როგორც საზოგადო ისტორია, ისე კერძო ისტორია საქართველოსი.

უძველეს დროდამე საქართველოსა და სპარსეთს შუა განუწყვეტელი დამოკიდებულება და მისკლა-მოსკლა იყო. საქართველო შეადგენდა ნაწილს დარიოს-ჭისტასპის სამეფოსას, როგორც მეტერამეტე და მეცხრამეტე სატრაპია*) და ახმენიდებს აძლევდა გადაჭრილს ხაკას. ჩვეულება და სარწმუნოება საქართველოში იგივე იყო, ან-ე თითქმის იგივე, როგორიც მაშინდელს სპარსეთში**); ქართველების ღმერთის არმაზის სახელი თითქმის იგივე ორმუსდია. საქართველოს მამასახლისები ნათესავობდნენ სპარსეთის მეფეებს და დიდებულებს. მამა და ბიძა ფარნაოზისა დაიხრცნენ დარიოს გოდომანის ჯარში,

*) ჰეროდოტი. ფრანცუზული თარგმანი, წიგნი III, § 94 და საქართველოს ისტორია თ. ბარათაშვილის, რეველი I, გვ. 16.

***) ქართლის - ცხოვრება, გვ. 28 და ბარათაშვილის ისტორია, გვ. 20—21.

რომელიც იბრძოდა სპარსეთის დასაცველად მაკედონელების ხელთაგან. დედა ფარნაოზისა იყო სპარსელი ქალი ისპაჰანადამ*). ეს ქაკტები ცხადად აჩვენებენ, როგორ დაახლოებული იყო საქართველო სპარსეთთან.

ფარნაოზის დროს და იმის წინად რამდენიმე საუკუნეს სპარსეთში ხმარებული იყო ზენდური ენა და ზენდური წერა-კითხვა (*L'avesta, Zoroastre et Masdeisme par A. Hovelacque, 1880, გვ. 41.*). თუ ჩვენი აზრი შესახებ ფარნაოზისაგან ანბანის შემოღებისა სპარსეთიდან ნამდვილია, მაშინ ფარნაოზისგან მაგალითად აღებული ანბანი უნდა ზენდური ყოფილიყო, რადგან სპარსეთში იმ დროს სხვა ანბანს არა ხმარობდენ და ამას გარდა ჩვენი ანბანი უნდა ჰქაყადეს ზენდურს ანბანს. მართლაც და მსკდრულსა და ზენდურს ანბანს შორის დღესაც კი საკვირველი მსგავსებაა, თუმცა ჩვენი და ფარნაოზის დროს შუა მრავალს საუკუნეს გაუვლია.

ზენდურს ანბანშია 35 მარტივი ასო; მასშია აგრეთვე დიფტონგები და ლიგატურები, რომელნიც წარმოსდგებიან მარტივის ასოებიდან ერთმანერთთან სხვა-და-სხვა რიგად გადახლართვით (*Grammaire de la langue zende, A. Hovelacque, 1878. Grammaire comparée, t I, Fr. Vorr. Алфавит восточныхъ и западныхъ языковъ, Р. Нипперта*). ამ 35 ასოში 25-ს ეთანხმება მსკდრული ასოები, რომელთაგანაც ზოგნი განსაცვიფრელად წააგავს ზენდურ ასოებს და ლოგთა კი დასტეობით მეტ-ნაკლები ცვლილება, როგორცა სწახს შემდეგის შედარებიდან (ნახე დამატ. ფურც.)

*) ქართ.-ცხ. გი. 28 და ბარათშ. ისტ. გვ. 20—21.

ხშირად მოხდება ხოლმე რომ ასო იცვლება და აღარ წააგვს თავის დედანს, როდესაც ერთის ხალხიდან მეორეში გადადის. ამის მიზეზი სხვა-და-სხვა კალამი, სხვა-და-სხვა წიტი-სვი ხმათა, სხვა-და-სხვა რიგი წერისა მარჯვნიდამ; ანუ მარცხნიდამ, დრო და სხვ. მხედრული ანბანიც ვერ გადურჩებოდა ამ მიზეზებს, მაგრამ მანაც ზოგიერთი ზენდური ასოები სრულებით შეუცვლელნი დარჩენილან მხედრულს ანბანში, მაგ. ლ, ო, სხვებს სასჯ არ შეუცვლიათ, შეუცვლიათ მხოლოდ მიმართულება: ზოგან სიგე სიგანეთ გადაქცევია და სიგანე სიგეთ, ან მარჯვენა მხარე მარცხნივ მოქცევიათ, რაც ადვილად სასხსნელია, რადგან ზენდურად მარჯვნიდამ მარცხნივ იწერება და ქართულად კი მარცხნიდამ მარჯვნივ; ამისთანა ასოები არიან ლ, ო, მ, კ და სხვ. ზოგიერთ ასოებს დაჭკლებიან რომელიმე ხაზით, ან ამ ხაზს სხვა მიმართულება მიუღია, ვიდრე ზენდურს. ასოებში ჭკონდა, მაგ. ლ, ა, ო, ტ და სხვ. უნდა ესეც მოვიგონოთ, რომ ყოველს ზენდურს ასოს როდი აქვს შესაფერის ხმა ქართულს ენაში. შემოხსენებულნი ცვლილებანი ისე მტკიცე არიან, რომ ვინც კი პალეოგრაფია იცის, არ ჩასთვლის გადაჭარბებათ ჩვენს სურვილს, — ნაჩვენებს ფაქტებსად დავაფიქროთ მსგავსება ზენდურის და მხედრულის ანბანისა. მრავალი ანბანი, რომელთ დანაწილისი ჩვენ შედმიწევნით ვიციან, ნაკლებს ცვლილებებს არ წარმოადგენს თავის დედანთან შედარებით; ვიდრე ამას ქართულსა და ზენდურს. ანბანებში ვხედავთ, მაგალითად შეიძლება დავასახლოთ რუსული ანბანი, რომელიც ბერძნულისაგან წარმოსდგება.

ჩვენის აზრით, შემოხსენებულის ფაქტებიდან ცხადადა სჩანს, რომ მსგავსება ზენდურსა და მხედრულს ანბანს შორის შემთხვევას არ არის; არამედ ეს ფაქტი ამტკიცებს ამ ორის

ანბანის ახლო ნათესავობას ერთმანერთთან. მაგრამ შეიძლება ვიკითხოთ: სწორედ ფარნაოზის დროს კი შემოიღეს ზენდუ-რი ანბანი საქართველოში? ამ კითხვაზედ პასუხის მისაგებლად ჩვენა გვაქვს ერთი ისტორიული ფაქტი, ის რომ ზენდური ენა და წერა-კითხვა გადაეარდა სპარსეთში მესამე საუკუნეში ქრისტეს წინა, მასუგან, როდესაც ალექსანდრე მაკედონელმა სპარსეთის სამეფო დაამსო (L'avesta, Zoroastre et Mandeisme par A. Hovelacque, 1880.) ალექსანდრე მაკედონელის სამეფოს დამხობის შემდეგ პირველი ადგილი დაიჭირეს პართიანელებმა და როგორც არშაკიდების, ისე სასანიდების დროს ხმარებაში იყო პესლეკვიური ენა და წერა-კითხვა, ანუ გუზგარეხ. მასუგან სპარსეთი დაიპყრეს არაბებმა, რომელთაც შეიტანეს იქ თავიანთი სარწმუნოება და თავიანთი წერა-კითხვა, რაც დღესაც ხმარებაშია. ამ დროს განმავლობაში ზენდური წერა-კითხვა სრულიად მოიშრა და მხოლოდ სწავლულის აკეტილ დიუპერონის მოღვაწეობით იპოვნეს იგი წარსულ საუკუნის მეორე ნახევარში და გააცნეს ევროპის მეცნიერებსადაც, რომ ზენდურის ანბანის შემოღება უცხო საღისისაგან მხოლოდ მასინ შეიძლება მომხდარიყო, როდესაც მას ხმარობდა ხალხი პოლიტიკურისა და ჭკუა-გონების გავლენის მქონე, რადგან მხოლოდ გავლენის მქონე ხალხს შეუძლიან თავისი ანბანი სხვას მიადებინოს; და ცნობილია რომ სპარსეთს იმოდენა გავლენე არას დროს არა ჭჭონია მცირე აზი-ში, როგორც მაკედონელებისაგან დაპყრობის წინადა ჭჭონდა.

ზენდურის ანბანის გავრცელების დრო სრულიად ეთანხმება ფარნაოზ მეფის დროს. ფარნაოზის შემდეგაც შექმლეთ ქართველებს ანბანის შემოღება, მაგრამ ეს ანბანი ზენდური როდი-ღა იქნებოდა. შედარებად გვახსენა, რომ ქართველებმა ზენ-

დური ანბანი შემოიღეს, მაშასადამე ეს ანბანი უნდა ფარნა-
ზის დროს ყოფილიყო შემოღებული.

სწინს რომ ქართველებმა ანბანი მესროფზედ ბევრით ად-
რე იცოდენ. ამასვე ამტკიცებენ ქართლის-ცხოვრებიდამ ამოკ-
რეული ცნობები, რომელთაგანაც ზოგიერთებს აქვე დავასა-
ხელებთ და მასუკან გავსინჯავთ ხუცურს ანბანს და სომხის
ისტორიკოსების ცნობებს მესროფის მოქმედობაზედ.

ქართლის-ცხოვრება ამბობს, რომ მეფე მირიანმა, რომ-
ლის დროსაც შემოვიდა საქართველოში ქრისტიანობა, ახალის
სარწმუნოების მიღებამდე, მოიწადინა გაეცნო მისი ღირსება
და გარდა ბევრის ბასისა ქრისტეს მცნების მქადაგებლებთან,
იკითხა მრავალი ძველი და ახალი წიგნები და აკრეთვე წიგნი
ნიკოლოდისა, რომლებშიაც იმან იპოვა წინასწარმეტყველება შე-
სახებ მესიის მოსვლისა*). იგივე ქართლის-ცხოვრება ამბობს,
რომ მირიანმა, წმინდა ნინომ და სასოგადოდ ეკელა ქართვე-
ლებმა მიიღეს რომის პატრიარქისაგან მოლოცვის წერილი
ქრისტიანობის მიღების გამო და თავის მხრითაც გაუგზავნეს
პასუხად წერილები გამოგზავნილის პატრიარქის ხელით**).
შემდეგ არის ნათქვამი, რომ წმინდა ნინო, რომელმაც ქრის-
ტეს რჯული შემოიტანა საქართველოში, არას ამბობდა თავის
ვინაობაზედ, მაგრამ სიკვდილის წინ, 338 წელს ქრ. წინადა,
დათანხმდა თავის მახლობელთა თხოვნას და უაშბო თავისი
ცხოვრება; მან განაცხადა სურვილი მოეტანათ საწერ-კალამი
და ჩაეწერათ ნაამბობი მისი: იქ მდგომთა შორის მეფის ასულ-
მა სალომემ და ერისთავმა ერასე ავრისტოვანმა მოიტანეს სა-

*) ქართ.-ცხოვ. გვ. 84.

**) იგივე, გვ. 97.

წერ-კალაში და ჩასწერეს ყოველივე, რაც უამბო მათ თავის-თავზედ წმ. ნინომ*). იქვე აგრეთვე ნამბობია, რომ როდესაც მეფის ვარსებარის შვილს მურვანოსს ასწავლიდნენ წერასა და კითხვას, ისეთი ნიჭი გამოიჩინა სწავლაში, რომ მნახვანი დიდად გააფრთხილა (**). ჩვენ აღარ დავასსელებთ სხვა საბუთებს, რომელნიც იმ დროსვე ეგუთვნიან ეს ფაქტებიც, რომელნიც მომხდარან მეოთხე საუკუნეში ქრისტეს შემდეგ, ე. ი. მესროფის ანბანის წინა, ამტკიცებენ რომ ქართველებს მესროფის დრომდეც ჭქონდათ თავიანთი ანბანი.

თუ ყოველსავე ჩვენგან ნათქვამს საწმუნოდ ვაღვიარებთ, უპიკელოდ უნდა მივიღოთ, რომ ქართველებს მესროფის წინა ჭქონდათ ანბანი და ეს ანბანი იყო მხედრული. ამის შემდეგ გაკვინჯოთ ხუცური ანბანი და თქმული მესროფზედ სომხების ისტორიკოსებისაგან.

ხუცური ანბანი მართლაც რომ ერთის შესხედვით ძალიანა ჰგავს სომხურს ანბანს, რომლის მოგონებას მესროფს მიაწერენ; მაგრამ ეს მოგავსება მხოლოდ გარეგანია. სომხური ასოები შესდგებიან სწორე ხასებისაგან და წარმოსდგებიან მათის გადაბმით ერთმანერთთან. ამიტომ სომხური ასოები კუთხიანებია. ესევე კუთხიანი სასე აქვს ხუცურს ასოებს, რადგან ისინიც სწორე ხასებისაგან შესდგებიან; მხედრულს კი სრულებით მრგვალი სასე აქვს, რადგან მასში მრგვალი ხასები და არა სწორეები. თუ ამ გარეგანს მოგავსებას თავს დაკანტებთ და შევადარებთ ცალ-ცალკე ხუცურს ასოებს სომხურ ასოებთან, ვერ ვიპოვით ვერაერთანს მოგავსებას გარდასახოსი

*) იგოვე, გვ. 99.

**) ქართ. ცხოვ. გვ. 103.

(კ). მაგრამ თუ ხუცურს ასოებს მხედრულებს შეკადრებთ დიდს მზგავსებას კნახავთ: მხედრულს ანბანში ვგ ასოა და ვ0-ის მათგანის მზგავსი მოიპოვება ხუცურში, მხოლოდ იმ მცირე განსხვავებით, რომ მხედრული ასოები მრგვალის ხაზუბიდამ შესდგება და ხუცურში ეს მრგვალი ხაზები სწორედ არის გაწყული; აი მაგალითისათვის რამდენიმე შესადარებელი ასო.

მხედრული.	ხუცური.
თ	მ
მ	შ
ნ	ჩ
ს	ც

დანარჩენის რვა ასოცაჲ შიდა, უფრო შეცვლილია, მაგრამ ეს ცვლილება ისეთი დიდი არ არის. რომ იმ ასოების თაყიანთ დედანებთან შედარება აღარ შეიძლებოდეს; მეორე ასო ჰ (კ) ძალიან ჭკავს სომხურს ასოს, რომელსაც იგივე ხმა აქვს.

ჩვენ როცა მხედრულისა და ხუცურის მზგავსებაზედ ვლაპარაკობდით, სხსეში გვქონდა მხოლოდ ხუცური ჩვეულებრივი ასოები და კიდევ ზოგიერთი ასო-მთავრული; სხვა ასო-მთავრულები კი არა ჭკავსან არც მხედრულს, არც სომხურს ასოებს*). შესანიშნავია, რომ ზოგიერთი ხუცური ასოები

*) კლავროცმა რადგან თავის თხზულებაში ვერ შეადარა ხუცურის ასო-მთავრულები სომხურს ასოებს, ეცადა სხვა ანბანებთან შედარებინა და იპოვა დიდი მზგავსება მათსა და სხვა-და-სხვა ანბანებს შუა რომელთაც ინდოეთში ხმარობენ, სხვათა შორის ანბანთან დევანაგარი. ზოგიერთი შედარება კლავროცისა საფუძვლიანია, მაგრამ შემცდარი გვეგონია მისი აზრი, ვითომ ამ ასოების გულისთვის მესროფი ინდოეთ-

უფრო ჰგავნან ზენდურს ასოებს, ვიდრე მხედრული ასოები, მაგ. ა, ზ, უ და ა.

ამ განჩევამ დაგვანახვა შემდეგი: ხუცურს ანბანს მხოლოდ ერთი ასო აქვს საერთო სომხურს ანბანთან და აგრეთვე სომხურის მზგავსი შეხედულობა; დანარჩენ 37 ასოში 30 სრულებით მხედრულსა ჰგავნან და შვიდში კი ეს მზგავსება ისეთი ცხადი არ არის. ამიტომ გაბედვით შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ხუცური ანბანი იგივე მხედრული ანბანია, მხოლოდ მრგვალი ხაზები სწორე ხაზებზეა შეცვლილი. მაგრამ ეს ცვლილება ისეთი დიდი არ არის, რომ იმის მოსასდენად უცხო-ქვეყნელების შეკლა დასჭირებოდა. მეტადრე იმისთანა ხაფხს, რომელსაც მუდამ მისგლა-მოსგლა ჰქონდა ბიზანტიასთან და სხვა მაშინდელ განათლებულ ხაფხებთან, რომელსაც შვიდი საუკუნე მეტი ჰქონდა თავისი წერა-კითხვა.

ახლა გავსინჯოთ ქორიუნისა და მოსე ხორენელის თქმული და გავაჩნოთ მისი შინაარსი. უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართლის-ცხოვრებაში ერთი სიტყვაც არ არის ნათქვამი არც მესროფზედ, არც იმისგან ხუცურის ანბანის შემოღებაზედ. ქორიუნისა და მოსე ხორენელის გარდმოცემული სწორედ ეთანხმება ერთმან-ერთსა: ორივე ამბობენ, რომ მესროფმა ანბანი შემოიღო ბაკურ მეფისა, მოსე ეპისკოპოსის და ჭახის დროსაო. განსხვავება მხოლოდ ეს არის, რომ ხორენელს ჭახი ჰყოლია ბერძნულისა და სომხურის ენიდამ მთარგმნელად,

ში წასულიყო. ბიოგრაფიული ცნობები მესროფზედ და იმის მოგზაურობაზედ არ ეთანხმება კლაპროტის აზრს. კლაპროტი სულ იმასვე სტდილობს, რომ ყოველისფერი მესროფის წყალობით ახსნას და უსე ამტკიცებს, რომ კლაპროტს მოსე ხორენელისაგან გარდმოცემული ამბავი სრული ჭეშმარიტება ჰგონია.

რაც გვარწმუნებს მესროფისაგან ქართულის ენის უცოდინარობას; ქორიუნი ვი ამბობს ჯახიზედ, რომ ქართულის ენის კარგი მცოდნე იყო. ქორიუნი თავის თქმულს უმატებს კიდევ, რომ მესროფი, საქართველოდამ, ალბანიაში წავიდა და დაბრუნების დროს საქართველოს ტახტზე დასვდა სხვა მეფე, სასულად არციუს, რომელიც დიდის გულ-მოდგინებით ავრცელებდა მესროფის ანბანსა.

აქ არის მოხსენებული ოთხი სახელი: ორი მეფე—ბაკურ და არციუს, ეპისკოპოზი მოსე და ჯახი. ჯახის სახელი რომ არ არის ქართლის-ცხოვრებაში ეს კიდევ არ უნდა გვიკვირდეს, რადგან ჯახი შეიძლება სწავლული ყოფილიყო, მაგრამ ხარისხი ვი არა ვქონოდა. რა და ქართლის-ცხოვრება მოგვითხრობს მხოლოდ მეფეების, ეპისკოპოზების და როგორც იმ ერისთავების ამბებს, რომელნიც შემკვიდრებით მფლობელობდენ საქართველოს სხვა-და-სხვა მხარეში. გასაკვირველი და გაუგებარე ეს არის, რომ ქართლის-ცხოვრება მესროფის დროს არც ბაკურ მეფეზე და არც სხვა მოსე ეპისკოპოზზე არა ამბობს და არციუს მეფის სახელი საქართველოს ისტორიაში სრულიად არ არის, თუმცა ვი ვკვლავ მეფეების სახელებია, და ატრეთეე სახელები ეპისკოპოზებისა, უმაღლეს სასულიერო პირთა მაშინდელს დროში, დაწვრილებით ვიცით. მესროფი დაიბადა 361 წელს და მოკვდა 441 *). ქრისტიანობის დამკვიდრებიდან საქართველოში 446 წლამდე, ე. ი. ვიდრე ვასტანგ I ტახტზე ავიდოდა, სუთის წლის შემდეგ მესროფის სიკვდილისა, საქართველოში იყო სულ ცხრა ეპისკოპოზი და არც ერთს მათგანს მოსე არა

*) ხორენელის ისტორია, თარგმანი ნ. ემინისა, გვ 362.

ჭკვიან. ბაკურ მეფე სჯდს იყო საქართველში: პირველი მოკ-
ვდა 246 წ. ქრისტეს შემდეგ, მეორე 528 წელს და იმეფა
მხოლოდ 14 წელიწადი და მესამე იყო ამათზედ კიდევ გვიან.
ეს ფაქტები ამტკიცებენ სომხის ისტორიკოსების თქმულის მნიშ-
ვნელობას. მესროფისაგან ქართულის ანბანის მოგონებზედ
არის კიდევ ერთი არა-უმნიშვნელო ფაქტი—ასო O (ო) სომ-
ხურს ანბანში. ეს ასო არ იყო მესროფის ანბანში და მხო-
ლოდ მეთორმეტე საუკუნეში ჩაუმატეს სომხურს ანბანს *);
ქართველები კი ამ ხმის გამოსათქმელად ხმარობდნენ ასოს ო-ს.
იმავე სახით, როგორც მეექვსე საუკუნეში; ძმას ამტკიცებს ძა-
ნეთი სტეფანოს მეფისა, რომელიც სცხორობდა მეექვსე სა-
უკუნის დასასრულს. ეს მანეთი არის დახატული ვიქტორ ლან-
გლუას წიგნი (*Essai de classification des suites mon-
étaires de la Géorgie, Paris, 1860, planche II, № 13.*)
ქართულ მანეთების შესახებ. ამ ცნობებს გარდა სხვა ნამდვი-
ლი ისტორიული ცნობებიც ამტკიცებენ, რომ საქართველს
დიდი დამოკიდებულება ჰქონდა სპარსელებთან, ბერძნებთან,
რომაელებთან და ბიზანტიელებთან. ყოველს ამ საფხვრზე, რო-
გორც ვიცით, გავრცელებული იყო ანბანის სმარება. ამის გა-
მო მნელად წარმოსადგენია, რომ საქართველს ადრე არ ეტ-
რძნო სარგებლობა და სიკეთე ანბანის შემოღებისა. ქართული
ანბანი ჩინებული საშუალებაა მდიდარ ქართულ ხმების გამო-
სათქმელად; ისეთის სიმარტივით და ცხადად გამოხატავს იგი
ამ ხმებს, რომ ძვირად მოიძებნება იმისი მზგავსი ანბანი და
ამ ძნლივ თვით სომხურიც ვერ შეედრება. ეს სიკეთე ანბანი-

*) Начальные основанія гайганскаго языка, Берое-
ва, ст. 7.

სა თვითვე ამტკიცებს თავის სიძველეს და იმას რომ ამ ანბანის შესამუშავებლად უნდა ეშრომნათ ბევრს უცნობს პირს, რომელთაც კარგად ესმოდათ ხმების ასრებათ დაყოფა; ამ გვარში გამარტივება შეუძლებელი იყო უცხო-ქვეყნელისათვის, რომელმაც ქართულიც კი არ იცოდა. ამის გამო სომხის ისტორიკოსების თქმული შესწავლისაგან ქართულ ანბანის შემოღებაზედ ჩვენის აზრით ყოველწად უსაფუძვლოა.

შეიძლება გვითხრან, რომ იმისთანა პირების გარდმოცემა უფლი, როგორც არიან მოსე ხორენელი და ქორიუნი, რომელნიც თითქმის შესწავლის დროსა სცხოვრობდენ, სრულიად უსაფუძვლო არ იქნება, ალბად რომელსამე საბუთზედ არის დამყარებულიო. ამ ძველს საუბანზედ მხოლოდ შემდეგი აზრი წარმოგვეთქმის: მეოთხე საუკუნის მეორე ნახევარში და მეხუთე საუკუნეში ქრისტეს შემდეგ მეტად გაგრძელდა განდევნილობა (სეკტები), განდევნილთა შორის დიდი მტრობა ჩამოკარდა და ერთმანეთს აღაწაფერში ჭზოგავდენ. ერთი სექტა არ ინდობდა არაიერს, რაც კი მეორე სექტას ეკუთვნოდა. ეს დევნა ანბანსაც გადასწვდა. ჩვენ ვიცით რომ მეხუთე საუკუნეში ნესტორიანელებმა, რომელნიც სპარსეთის დასავლეთის სამხლვრებზედ სცხოვრობდენ, დაივიწყეს თავიანთი ძველი ანბანი და ახალი მოიგონეს, რომ სრულებით მოესპოთ იმათი სასწავარი, ვინც კი მათის შესხედულობისა არ იყო საწმუნოებაზედ (Fr. Lenormant, *Essai sur la propagation de l'alphabet phénicien*, t II, გვ. 24). ამას გარდა საწმუნოების ცხარე თავგანის-მცემელი სზობდენ ახლად მოქცეულ ქრისტიანების ანბანს, რომ იმათ აღარ ჭქონოდათ რა კავშირი ძველს ცხოვრებასთან, აღარ შემდგარიყვნენ, და უგონებდენ ახლს ანბანს. ასე უფრო იმ ხალხებს ექცეოდენ,

რომელთაც ქრისტიანობის მიღებადე არა ჰქონდათ ვრცელი ლიტერატურა.

ქართველებში არასდროს არა უოფილა გავრცელებული საწმინეთობის ტანატოში და არას დროს არ აწუხებდენ სხვა საწმინეთობის მიმდევართ, მაგრამ პირველ საუკუნეებში ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ქართველი მეფეები და ეპისკოპოსები ცდილობდენ ქართველებისთვის დაევიწყებინათ ძველი დრო ჰერმეო-მსახურებისა. იქნება ამ აზრით განიზრახეს ქართულ ანბანის შეცვლა და რადგან შესროფმა გამოიჩინა თავი სომხეთში, იქნება ის მოიწვიეს, როგორც გამოცდილი კაცი ღ მან უჩნია მრგვალის ხაზების მაგიერად სწორე შემოღოთ. ესეც შესაძლებელია, რომ სწორე ხაზები მრგვალისაგან წარმოსდგენ თავისითვე. ეს შეიძლებოდა ასე მომხდარიყო: ქრისტიანობის წინად ქართველებს ეკლესიები არა ჰქონდათ; შემდეგ ქრისტეს რჯულის მიღებისა, ააშენეს მრავალი ეკლესიები; ეკლესიებზედ საჭირო იყო ზედ-წარწერა; და კედლებზედ წერა ბევრად უფრო მარჯვეა სწორე ხაზებით ვიდრე მრგვალებით.

ზემოხსენებულის გამო ჩვენ ვბედავთ ღ გამტკიცებთ სამს საგანს:

1) საქართველოში ანბანი შემოღებულ იქმნა მეფე ფარნაოზისაგან, მეოთხე საუკუნის ბოლოს, ან შესამე საუკუნის დასაწყისში ქრისტეს წინად;

2) ხუცურნი ანბანი იგივე მხედრული ანბანია, მხოლოდ შეცვლილი, და

3) შესროფმა, თუ მიიღო რამე მონაწილეობა ხუცურის ანბანის შემოღებაში, მიიღო მხოლოდ ესა, რომ არნია მხედრულ ასოებში მრგვალის ხაზების მაგიერად სწორე ხაზებით ეწერათ.

საქართველოში ანბანი შემოღებულია იქრომქედლიშვილი.

ხალხური ლექსები.

(ზემო იმერეთში შეკრებილთაგანი).

I

გაზაფხულისა შირზედა ხეს ფურცელი გამოუვა;
გაწი რომ გაღარბდება, თავში ჭკუა გამოუვა,
ზოგს ძილად გარდაექცევა, ზოგსაც ძილი არ მოუვა
რა ჭქნას კარგმა მოხადრემა თუ დროს შაში¹⁾ არ მოუვა?

II

სიბერე მასლავს, დაელიე სიემაწვილის დღენია,
ხან ავად ვიყავი, ხან კარგად, მაგრამ ის არა მწყენია!
ხან დაკდიოდი ქვევითად, ხან მუკვდა კარგი ცხენია,
სოფელი კაცსა გამოცდის, ამისი არა მრცხენია!!

III

სიბერე ასე ძნელია, საღს კლდეა შეეწონების,
დაჯდების, ველარ ადგების, არგანისა დაეგვანების;
სიბერე გულზე მჯიღს იკრავს, სიერმე რომ მოაგონდების;
რა გინდ რომ კარგი უნდა სთქვას, უმაწვილს არ მოეწონების.

¹⁾ ზოგან ამბობენ «თუ დუ-შაში»-ო «თუ დროს შაშის» მაგიერ.

ლიტერატურული შენიშვნები.

(«რუსეთის ეხლანდელი მდგომარეობა» გ. თ.-ისა «ივერია» № 4,
«უინაური მიმონიღვა» «ივერია» № 5. «თავიდგან თუ ბოლოდგან?»
გ. ყიფშიძისა, «იმედი» № 5.)

ამ შენიშვნებს წარვედგენთ მკითხველებს როგორც უბრალო საუბარს ზოგიერთა ჩვენ უურნალებში დაბეჭდილ წერილებზე, და ვიფიქრობთ რომ, დრო გამოქვებით ამ გვარის საუბარი მკითხველთან უაღაგო არ იქნება, მეტადრე იმისთანა საგნებზე, რომელნიც ჩვენთვის ვერ ნაკლებად არიან გამოკვლეულნი. ამისთანა საგნებთ ჩვენ მიგვანხია სხვათა შორის იგინი, რომელთ შესახებაც დაპირაკობენ ზემოდ ამოწერილი სტატები. უაღაგო არ იქნება ამისთანა საუბრები იმისთვის რომ, ერთსა და იმავე საგანზე გამოითქმება სხვადასხვა აზრი და მხოლოდ ამ საშუალებით შესაძლოა ჭეშმარიტის აზრის დადგენა.

წელს «ივერიაში» რადენიმე სტატია იყო დაბეჭდილი რუსეთის მდგომარეობის შესახებ, მაგრამ, სამწუხაროდ, კერძო ერთს მათგანში აკტორებმა ვერ გამოხატეს ვრცლად და ნამდვილად რუსეთის მდგომარეობა, მისი სენი და გაჭირვება. ამ გარემოების მიზეზი არის უიერო თვით მწერლობის არაფრად სანატრელი მდგომარეობა რუსეთში, განსაკუთრებით უროვინ-

ციაში და ნამეტნავად ჩვენს დალოცვილ საქართველოში,

ამიტომაც მწერლები ისევე მიადგნენ - მოადებით წეკანს ან ჩეკენს, ოღონდ ცოტა რამე მანინც აცნობონ მკითხველს და მით თავიანთი გულის-წადილი ცოტათიც არის შეისრულონ. თუ კაცმა დაიკიწეს სადა სწეკს, ვისთვისა სწეკს და თავისი აზრი სრულად გამოხატავს, მაშინ მის ნაწერებს უმოწყალოდ ფრთები შეეკრება და იქნება სულიც ამოხდეს.

სწორედ მწერლობისთვის ყოფილა მოგონილი პრეკუსტის ლოგინი, რომელსედაც მაღალს ვაცს თავს ან იყვებს აჭრიდენ და დაბალს იმდენს გასჭიმავდენ, რომ ლოგინის სიგძე გეკნადათ.

ესლა ჩვენ ჩვენის მხრით გეცდებით რამე ღონისძიებით გამოვთქვათ ჩვენი აზრი ზემოხსენებულ საგნებზედ...

ერთი ჩვენი სტატია («ივერია» № 3) დავაბოლოვეთ ჩვენდა უნებურად შემდეგის სიტყვებით: «ლორის-მელიქოვის გამგებლობის დროს რეკლამაციონერების მოქმედება თითქო შეწყდა, თითქო სოციალისტების პარტია დამარცხდა ბრძოლაში, მიწასთან გასწორდა...» მკითხველი მიხვდება ჩვენს აზრს.

რისთვის გერ მოხუცო ლორის-მელიქოვმა სოციალისტების პარტია და რა სუშუალებით ებრძოდა მას? 2 აზრილის შემდეგ, როდესაც სოლოვიოვმა ესროლა ხელმწივეს დამბახა, როგორც მკითხველმა უნდა იცოდეს, რუსეთი დაიყო რაოდენიმე სამხედრო საგუბერნატორთ, რომელთაც სრულის უფლებით განაგებდენ გუბერნატორები. ლორის-მელიქოვი, როგორც ერთი გენერალ-გუბერნატორთაგანი, განსხვავდებოდა სხვა თავის მოძმეებისაგან იმითი, რომ დაადგა «მშვიდობიან პოლიტიკას» და სხვები კი სსსტის ზომების მომხრენი იყვნენ.

როდესაც ესენი არ ზოგადენ სოციალისტებს, ლორის-მელიქოვი (ხარკოვის გუბერნატორი) ცოტათი უფრო იბილად ეპყრობოდა რეკლამაციონერებს, მაგალითად სიკვდილით დასჯის მაგიერ ბრალდებული იგზავნებოდა კატორგაში ათის, თხუთმეტის წლით.

რუსეთის მართებლობა თითქო სცდიდა, რომელში სისტემას სჯობდა, ლორის-მელიქოვისა თუ ტოტლეებისა და ჩერტოვისა, თუმცა ეი მათი სისტემები უზინცივიანდურად სრულიად არ გაიჩეოდენ ერთმანეთისაგან. ვარდა ამ სჯ, ისიც უნდა შენიშნათ, რომ ხარკოვის გუბერნიას სხვა რეკლამაციონერთა ცენტრებს ვერ შედრებოდა, აქ უფრო ხალებად იყვნენ სოციალისტები. ბოლოს ისე გამოსნდა, თითქო ლორის-მელიქოვი თავის ს. მ. კლობლში სოციალისტების მოქმედება მოსპო და ის მხარე გჭკუნს რეკლამაციურ სენისაგან.

ლორის-მელიქოვი სსვაფრივ ვერ მოიქცეოდა, ჰადგანდა ხარკოვის გუბერნიას ექვმედებობა და მოელს რუსეთში შემოღებულს განონებს და განცალკევებულს მხარეს არ შეადგენდა. მკრძე, როდესაც ლორის-მელიქოვი დაინიშნა ვერ უჩენაეს გამოხიბას თავ. მუდომადრით და მარუკას შინაგან საქმეთა მინისტრათ, იგი მიჭყუა იმავე უროგანმას, რომელსაც ხარკოვის გუბერნიასში ადგა. რუსულ ყურსად-გაჩეთები ძალიან რძედოვნებდენ ლორის-მელიქოვის, რომლის გამგებლობა რუსეთს ჭვირდებოდა ასაღს ექას... ლორის-მელ ქოვიმ შეჭურვილმა სსვა-და სკა დიდის უფლებნთ, განაგრძო რუსეთის განუჩნება თავისებურად. მან გააუქმა მესამე განყოფილება და მინა საქმეები გრდაცა შინაგან საქმეთა სამინისტროს ე. ა. მილოთავის-თაჭრე. მართალია, რომ ვსთქვათ მესამე განყოფილების

სული და გული არ მოხვობილა და ეს შეუძლებელიც იყო, რადგანაც ამისთანა საქმე წინააღმდეგი იქნებოდა მთელის რუსეთის კანონ-მდებლობისა. მაშასადამე ამ მოქმედებამ ლორის-მელაქოვისამ თითქმის უნაყოფოდ ჩაიარა და მხოლოდ დროებით დააშოშმინა ხალხი.

ყოფი იგი შეუდგა პოლიტიკურ დამსაშკვთა ყოფის გაუმჯობესებას, რომლებითაც მოთქნილი იყო მთელი ცივილიზირი და საკსე იყო ცნობები; მაგრამ არც არაფერი აქ გამოვიდა და არ გამოვიდა აი რა მიზეზით: რა უნდა იყო, მაკალითად, ერთის გუბერნიადგან მეორე გუბერნიასში გარდაყვანა პოლიტიკურ ბრალდებულისა და ესეც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ადგილობრივი მთავრობა იმაზედ კარგის არჩისსა? სრულიად კი მხოლოდ უმცირესი ნაწილი გაანთავისუფლეს, რომელიც არასოდეს არა რევია პოლიტიკურ საქმეებში და მარტო ადმინისტრაციის შეცდომის მსხვერპლი იყო მრავალს სტუდენტს, უბრალო მიზეზებისთვის სწავლას მოშორებულს, მიერა უჩულებს დაბრუნებისა და სასწავლებელში შესვლისა, მაგრამ, როგორც ვიცით განუთებიდგან, ამ ბედნიერებას ეღიროს უმცირესი ნაწილი.

როგორც შეითხველს მოესაჩნება, რუსეთის ლიტერატურის მდგომარეობა მეტად შევიწროებული ზ მონებრივია. ლორის-მელაქოვის გამგებლობის დროს, იწყეს ლაშაჩაკი ლიტერატურის ყოფის გაუმჯობესებაზედ, ვითომ მისთვის უნდოდათ მიენიჭებინათ თავისუფლება, მაგრამ ესეც ვერ აღსრულდა. მართლაც-და რად მიეტეძოდა უზიარტესობა ერთს რომელსამე დასს ან წოდებას . . . ეს არ შეეთანხმებოდა რუსეთის ცხოვრების წყობილებას. . . .

ეს აღრევე უნდა გამოეცნო ლიტერატურას და საზოგა-

დოებას, მაგრამ მან ვერ შესძლო საქმის ნამდვილად გამო-
კვლევა, მიეცა სისწრულს, ოცნებებს, ეგებ რამე ვაპოველ-
სო.

შეუძლო თუ არა ღორის-მელიქოვს სხვა-ფერი ემოქმედ-
ნა? არა, რადგან იგი დღე იმავე ნიადაგზე. რომელზედაც
იდგნენ სხვა მეურნეები. ღორის-მელიქოვის და საბურჯის
მოქმედებამ კიდევ ერთხელ ხათლად დაგვიმტკიცა ის ისტო-
რიული ტექმარტება, რომ კერძო ზომებით და მალამოს წას-
მით არ შეიძლება განიერუნოს ის სენი ორგანიზმისა, რომელ-
იც მას ძველ-რბილში გასუფლამია... ღორის-მელიქოვს, რომ-
გორც დიდის ნიჭის მატრონს, უნდა სტოანოდა რომ მაგ ზო-
მებით არა განიგდებოდა-რა; იქნება კიდევ იცოდა და უნდო-
და ხელ-ხელა შეეტკვალა რუსეთის წყობილება, მაგრამ მართლად
მკომრობა არ გამოადგა. ღორის-მელიქოვმა ხელმწიფის სიკ-
ვდილის შემდეგ დაანება თავი სამსახურს, ან მისთვის რომ
დაწმუნდა თავის ზრგონამის უწყობობას, ან არა და ვერ
სძლია თავის მარინდაზიკებს.

* * *

«ივერიის» მეს-უთე ნომერში დაბეჭდილი იყო შინაური
მიმოსილება, რომელშიაც სხვათა შორის იყო ღანჯარავი უარ-
მყოფელს მიმართულებასზე რუსეთში, ამის ჩვენში გარდმოტა-
ნაზე და იმაზე თუ რას უნდა მისდევდეს ჩვენი ინტელიგენ-
ცია, რა გზას უნდა დაადგეს იგი ჩვენის ხალხის კეთილ-დღე-
ობისათვის. ზრინციზიად უნდა ჩვენ ამ სტატიის წინააღმდეგ
არაფერს არ ვიტყვი; ჩვენ გვსურს მხოლოდ განვმარტოთ
სტატიის დედა-აზრი და ჩვენი აზრი წარმოვსთქვათ უარ-მყო-
ფელს მიმართულებასზე უარ-მყოფელი მიმართულება რუსეთში
დაიწყო «Современникъ»-მა; რომლის უმთავრესი წარმომად-

გენელთაგანი იყო სასულთნის დობროლიუბოვი. მას უკან კი ამ მიმართულებას წარმოადგენდა ურუნალი «Русское Слово» და მისი თანამშრომელი პისარევი. Современник-ის და პისარევის ურმყოფლობას ედ თითქმის ყველანი და მათ შორის შემოხსენებულ სტატიის ავტორიც ერთისა და იმავე აზრისა არიან: ამ ორ ლიტერატურულ ბანაკს შუა სდებენ სამზღვასს ჭკობი-ერთმანერთის წინააღმდეგათ მიხნიათ. Современник-ის ურმყოფლობა ნამდვილი ნაყოფიერი ურმყოფლობა ჭკობნიათ და პისარევისა კი შემეტადი მიმართულება და სშირად მანებელიც. ჩვენ ვთქვით, რომ ეს აზრი შემეტადი აზრისა და ვერდებით კიდევ დავამტკიცოთ. იმ ორ ბანაკს შუა საზის გაყვანა შეიძლება ჭ საჭიროც არის, რადგანაც ივინი შეადგენენ ორ ლიტერატურულ ზერიოდს, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ჭქონდათ რუსეთის საზოგადოებისათვის. ამავე კიდევ მისთვის არის საჭირო მოლაზარება, რომ Современник-მა მისიც დიდი გავლენა იქონია ჩვენს მწერლობას.

რუსეთი შესამოცე წლამდე წარმოგვიდგენდა მონურს, ბნელს ქვეყანას; როდესაც მოაწია დრომ რეფორმებისამ და რუსეთის განახლებისამ, იწყო კიდევ თავის მოქმედება დობროლიუბოვი; უმთავრეს რეფორმით, რასაკვირველია, უნდა ჩაითკალეს ბატონ-ყმობის გაუქმება, რომელსედაც უნდა დამყარებულყო ყველა სსვა რეფორმები. შეიძრა რუსეთის საზოგადოება და ლიტერატურა, გამოვიდა ასპარეზზე დობროლიუბოვი და შეიქმნა ხალხის დამცველი, იმ ხალხისა, რომელიც წოდენიძე საუკუნოების განმავლობაში იყო დანაგრული და მოკლებული ყოველ კაცობრიულ უფლებებსა. დობროლიუბოვი იტვირთა თავის-თავსე ამ ხალხის დაცვა და მთელი თავისი შრომა მოახდომა იმ ქადაგებას, რომ უბრალო ხალხი

შეადგენს უმთავრესს ძალას რუსეთისას, რომ ის მოკლებული არ არის კაცობრიულ თვისებებს და შეუძლიან წარმატება; დობროლიუბოვი ჭბოულობდა ხალხში მძლავრს, ცოცხალ ელემენტებს, რომელნიც შეადგენენ ხალხს კეთილ-დღეობის და წარმატების საძირკველს, დობროლიუბოვი ამტკიცებდა, რომ ხალხი უნებოთთ გარყვნილი და გონებით დაცემული არ არის, თუ მცა აღიარებდა მის სრულს უმეტრებას, სიღარიბეს და დაზარალებას. ის ამტკიცებდა, რომ ხალხს მოკლის ბედნიერი მომავალი და შეუძლებელია რაცნადა ხალხის დაცემას იმ ხარისხამდე, რომ მას არ შეეძლოს წინ-სვლა. დობროლიუბოვი სულ ამ აზრებს ჭქდაგებდა და ამტკიცებდა მათ სხვა და-სხვა თხზულებების გარჩევით; მან იპოვა «შუქი სინათლე» ხა ბნელის სამეფოში» ოსტროვსკის პიესებში, იმის დასამტკიცებლად, რომ ხალხში ღვივის განუქრობელი ცეცხლი კეთილისა. ხალხის უოკულისავე უბედურებას დობროლიუბოვი სდებდა ბრალად იმისი ცხოვრების გარემოებას; შესწავლეთ ხალხის სოციალური მდგომარეობა, ამბობდა დობროლიუბოვი, და ხალხი წინ წაიწევა და გაბედნიერდება, დობროლიუბოვის ქადაგებამ იპოვა ბევრი მომხრე და სწავლადობის გაუფრთხილები. დღესაც კი საგრძნობელია დობროლიუბოვის გავლენა ლიტერატურაში.

როდესაც შემოიღეს რეჟიმები, სხვა-და-სხვა წოდებებმა იგვალეს ადგილი, რადგანაც მათის ცხოვრების გარემოება შეიცვალა. ეკლას წოდებას მიეცა უფლება, ერთი-ერთიანკრთისაგან დამოუკიდებელი მდგომარეობა; ამის განსორცხელებისათვის საჭირო იყო, სხვათა შორის, ხალხის გონების გახსნა; ბატონ-უმობის დროს იგი წარმოადგენდა ოითქმის პირუტყვის გონებით, ესლა კი მას მიეცა თავისუფლება, და ამისათვის სა-

ჭირთ იყო განათლება. თავად-ახნაურობასაც წაერთვა გლეხი, რომელიც შეადგენდა მის ცხოვრების და კეთილ-დღეობის საშუალებას; მას უნდა ეფიქრა თავის მდგომარეობაზე და ცხოვრებასე, ტკიანი უნდა ეძუშავებინა და ამასაც დასჭირდა განათლება, ერთის სატყუით ატყუა დიდი გონებითი მოძრაობა; უგეგმა წოდებას უნდა მიეღო მონაწილეობა რუსეთის წინმსვლელობაში; თავად-ახნაურობის საუკეთესო ნაწილი შეადგენდა მაშინდელს ინტელიგენციას და იყო რევოლუციის მოძრაობის წინააღმდეგ უფრო განათლებულმა და ხალხის კეთილის მსურველმა განიზრახა რუსეთის საქმეებში მონაწილეობის მიღება და ხალხის წინ გაძღოლა.

აი, ამ დროს გამოვიდა ლიტერატურულ ხასიათსზე მსკერ-მეტყველი და დიდად ნიჭიერი მწერალი ვისარკევი, რომელიც შეიქმნა წარმომადგენელი თავად-ახნაურულ ინტელიგენციისა, რომელსაც აქამოდე არ მიეღო მონაწილეობა ხალხის წარმატებაში. ამისათვის ვისარკევს ლიტერატურაში დაერქვა «შემსანიებელი ახნაური.» ვისარკევა სულ სხვაგვარი იყო ქადაგება: წინააღმდეგ დობროლიუბოვისა, ის ამტკიცებდა, რომ ხალხში არავითარი ცოდნაა, მრთელი ულემენტი არ არსებობს, და ამის გამო მას თავის-თავად წარმატება არ შეუძლებია; ხალხი ნათელი არის სილატაეში, უმეტრებაში და გარყვნილია ბატონ-ფეოდალთაგანა. ვისარკევი ამტკიცებდა წინააღმდეგ დობროლიუბოვისა, რომ კატრინის ოსტროვსკის შეესაძინა ნამდვილი ტიპი არ არისო და არ დაერქმინა «სინათლის უქვი ბნელის სანთელი»; რომ გარყვნილი და უმეტარი წრე, რომელსაც გვიან ვახსოვს ოსტროვსკი თავის თხზულებაში ვერ აღმოზღვდა შეტოვასს და გაუწყენელს კაცსა; ესთქვათ,

რომ კატრინა იმისთანავე იყოს, როგორსაც ავტორი გვიხატავს, არც მასინ იქნება იგი ღამწარი სინათლისა.

მაშ რა ექვეყნება სალსა? ამაზე დასალოკებით შეძვედვას უხს გვამდევდა ვისარევი. ყოველი საქმე უნდა ივისრულს ინტელიგენციამ და ის უნდა შეუდგეს სალსის მდგომარეობის გაუმჯობესებასა. ქარხნის პატრონი, მღვდელი, დიდი და პატარა ჩინოვნიკი, ექიმი, ყველა უნდა შეუდგეს საზოგადო საქმეებსა, იმიტომ ვი არა, რომ ამას მოითხოვს მათი ხალხის წინაშე მოვალეობა, ან კაცობრიობის სიყვარულით, არამედ იმიტომ რომ ეს თვით მათივე პირადის ინტერესის საქმეა. მასინ არის კაცი ბედნიერი, თუ თისი მოძმენიც ბედნიერნი იქნებიან. მაგალითად თუ თქვენ ექიმი ხართ, თქვენ თქვენის კეთილ-დღეობისათვის უნდა ეცადოთ, კარგად შეასრულოთ თქვენი მოვალეობა; ეს თქვენ პირდაპირ დაგკამყვანებთ და სხვებსაცა; თუ თქვენ ქარხნის პატრონი ხართ, თქვენი ინტერესები მოითხოვს, რომ მუშებს კარგად მოეყვანათ, ჯანაგერი არ შეუმციროთ და კარგი საქონელი დაამზადოთ; მასინ მუშები უფრო წახალისდებიან, თქვენი ინტერესიც დატული იქნება, არც თქვენი სულ-ქვეყითნი იქნებიან დახვრულნი და წაგებაში და არც თქვენი მუშტრები. თქვენ, ინტელიგენციადამ გამოსული კაცი უნდა ცდილობდეთ თქვენის პირადების ზნეობით და გონებით შემუშავებასა. მასინ გაიგებთ თქვენ თქვენს ინტერესებსა და თქვენი ბედნიერებაც დამყარდება; და თუ ცალკე პირნი ბედნიერნი იქნებიან, მასინ საზოგადოებაც ბედნიერი იქნება, რადგან საზოგადოება ცალკე პირთაგან შენდება.

კაცის გონების უმთავრეს განმავითარებელ ძალათ ვისარევეს მიანხდა ბუნების მეტყველების შესწავლა და მისი გაგებუ-

ლებს; თვითონაც კი ხელი მოჭკიდა ამ საქმეს. ერთის სიტყვით პისარევი საღსის კეთილ-დღეობას ამყარებდა რიგინად გზებულ ეგოიზმზე, თავის-მოყვარეობაზე; დობროლიუბოკი კი სასოგადო გარემოებაზე და საღსის სოციალურ ყოფის შეცვლაზე.

კინ ადგა ამ ორს მწერალში ნამდვილს, სასარგებლო გზას? პრინციპიალურად ორივე მართალნი იყვნენ და ემსახურებოდნენ ერთსა და იმავე უარყოფილ მიმართულებას, თუმცა კი იდგნენ სხვა-და სხვა საფუძველზე. დობროლიუბოკის აზრი საღსზე, მის თვისებებზე, მისი სრული რწმენა საღსისადმი შეადგენს ისეთს ტექნიკურებას, რომელზედაც ეჭვის აღება შეუძლებელია, პისარევის ურწმუნობა საღსისადმი, რასაკვირველია, დიდი ცოდვას არა მარტო პისარევისათვის, არამედ მთელ იმ წოდებისათვის, რომლის წარმომადგენელი იყო იგი. მაგრამ, პისარევის აზრი პროგრესის უხეობით და გონებით შემუშავებაზე სწორედ სამართლიანი და სასარგებლო და აუცილებელიც არის, რომ ინტელიგენციამ მიიღოს მონაწილეობა სასოგადო და საქვეყნო საქმეებში; ისიც დიდად სასარგებლოა, რომ კაცს ყოველი სასოგადო საქმე და ინტერესი მიახსნდეს თავის საკუთარ საქმეთ, ინტერესათ და ისე შესტეოდეს გული სასოგადოებისა და საღსისათვის, როგორც თავის-თავისთვის.

დობროლიუბოკისა და პისარევის აზრები, რომ შეერთდნენ, დამყარდება შემდეგი ტექნიკურება: ყველა წოდებას უნდა მიეცეს ადგილი ქვეყანაზე და ყველამ უნდა მიიღოს მონაწილეობა კაცობრიობის წინ-სვლაში; უამისოდ ნამდვილი პროგრესი არ არსებობს და აი ამ უკმოდ-სსენებულ მოსაზრების ძალით ჩვენ არ შეგვიძლიან ვთქვათ, ვითომც პისარევის უარ-

მოყოფლობა ნამდვილ გზიდვან გადმოვიდა და მისმა მოქმედებამ კნებაც მოიტანა.

ზისარევის მოქმედებამ აღძრა საზოგადოებაში სიყვარული ბუნების მეტეოლოგიისადმი და შეითხველის გონება ნიადაგ მუშაობაში იყო იმის სტატების გაკლენის ქვეშ. ძართლადაც, ზისარევი ბევრს ახალ-გაზდას მოკიდების ხელი ბუნების მეტეოლოგიისათვის, რომელსაც დღეს საპატო ადგილი უჭირავს რუსეთის გონების მოძრაობაში. რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ მეტეოლოგიას კაცობრიობის განვითარებისათვის, მიხედვით ყველა, ვინც გაიხსენებს, თუ როგორი მონაწილეობა მიიღო ამის შესწავლამ და გავრცელებამ საფრანგეთის დიდ-რეკონსტრუქციის დასრულების დროს.

ესაა მოკილავარაკოთ ზისარევის ზოგიერთი უკიდურესი აზრებზე, რომელთაც, «შინაური მიმომხილვის» ავტორის სიტყვით, იქონიეს ცუდი გაკლენა ჩვენი სახალ-გაზდაობის ერთს ნაწილზე. ზისარევის გადაჭარბებულმა უარ-ყოფამ იქამდე მიუშვა სადავე, რომ უარ-ჭყო თვით შუშკინის მოღვაწეობა ღმერთს შექსპირს ერთი კაი სივარა ამჯობინა» ამბობს შინაური მიმომხილველი. ამისთანა აზრების წარმოთქმა ზისარევისგან ძართლად-და უკიდურესობა იყო, მაგრამ როდესაც ჩვენ იმისთანა მწერალზე ვსჯით, როგორიც ზისარევი, დიდი მნიშვნელობა არ უნდა მივაწეროთ მის შეცდომებს, მეტადვე იმისთანებს, რომელთაც ხანგრძლივი გაკლენა არა ქქონიათ არც ლიტერატურაში, არც საზოგადოებაში. როდესაც ჩვენ ვლავარავობთ შრუდონზე და კანტზე, ჩვენ მსუადველობაში არ უნდა გვქონდეს მათი კაცის ღირსების დამამდაბლებელი აზრი ქალის დანიშნულებაზე; იმათ სხვათაგან იმდენი სარგებლობა მოუტანეს კაცობრიობას, რომ ამ გვარს უზადრეკს აზრს. შე-

იძლება სრულებით უურადღებს ან მიჰაქციათ. არც პისარევი-
წედ გგმართებს სჯა იმისი შეცდომების გვალობაზედ. კიმეო-
რებთ, მისმა შემცდარმა აზრმა იყო იუქად ჩაიარა, რომ 1880
წელს, პუშკინის იუბილეის წინა დღეებში, მხოლოდ ერთმა
რუსულმა გაზეთმა გაიმეორა პუშკინზე დასწლოებით პისარე-
ვის აზრი.

მართალია, პისარევი მეტად უწყალოდ ეპურობოდა პოე-
ტებს, მაგრამ მისი იმას აზრს დროს ან უთქვამს: «პოეზია
და სელფინება რა ჭკვიანს გაცის საქმეა». პოეტი პისარევის
აზრით,

მისთვის ან ძღუეს, რომ იმდროს ვით ფრინველმა გა-
ეგანმა,

ანა მარტო ტბილ ხმებისთვის გამოტყვისა ჩაქუჩად ცადა.

ჩვენს ლიტერატურაშიაც აზრის გამოუთქვამს ამისთანა
უშეკრი აზრი პოეზიაზე და სელფინებაზე, როგორცაც შინა-
ური მიმომხილველი პისარევი აწერს და ამის გამო აკტორი
ცოტა უსაუბლოდ მოტყვიდების ის, ცხარედ ამ სავანს. იქნე-
ბა ოთხიოდ-სუთიოდ პირი კი იყო ამ აზრისა, ისიც ლიტე-
რატურას გარეშე მდგომნი, მაგრამ მათზე ღაზრები ანა დირს.
არც ეს სხვა პისარევის თსხულებებიდგან ვითომც «მარტო
გლეხია ადამიანი და თავადი და ახსნაური კი ანაო.» ვინც გა-
ისხენებს იმას, რაც ზემოდა ვთქვი პისარევის მიმართულებ-
აზედ, ის უკუკვლად დაძეთანხმება. არც მაგითანა აზრი გა-
მთქმულა ჩვენს ლიტერატურაში და თუ ანსებობს მაგათ ნა-
აზრი რომელსაჲ წრეში, ეს პისარევის გაყლის საქმე ან-
აზრის, რადგანაც ჩვენს ლიტერატურას პისარევის გაყლის
ძლიერ ან დასტუობია. კიდევ ვამეორებთ—ის ცრუ-ლიბერა-
ლები, რომელთაც შინაური მიმომხილველი ჭვიცხავს, სახსენე-

ბელნიც არ არიან. რადგანაც ჯერ გზა არ გაუკეთავთ ლიტვა-რატურაში და სრული იმედია, რომ დღეის იქით უფრო ვერ გაიკეთებენ.

შინაური მიმომხილველი თავის წერილში ლაშარაკობს აგრეთვე ჩვენის ახალგაზდობის დანიშნულებასე და გვიხატავს მოკლედ იმ პროგრამას, რომელსაც იგი უნდა დაადგოს. სალხის კეთილ-დღეობისათვის უშიშრეულესი ჩვენი საქმე არის, აგტორის სიტყვით, ჩვენის «დაცემულის ვინაობის აღდგენა», «სხვა-საგანი ამაზე უსაჭიროესი, უძძიმესი არა აქვს საქართველს შვილს», «ყოველ ჩვენგანის მოქმედების საწყისად, საზოგადო საქმეებში, თუ ლიტერატურაში, მარტო ის უნდა იყოს, თუ ვინ რამდენად ასრულებს და მისდევს ამ ჩვენთვის მიუცდილებელს საგანს და გზას!» მაგრამ სანამ ამ გზას დაადგებოდეს, ახალ-გაზდობა, საჭიროაო რომ მან «ძირეულად შეისწავლოს ევროპიული მეცნიერება, წინ გაიმძღვაროს ევროპიული გამოცდილება და ამ თოფ-ინარდით შეუდგეს ჩვენის ქვეყნის საქმეს.» ამ აზრების ჩვენ სრული თანახმა ვართ და გვსურს მსოფლოდ განვმარტოთ იგინი.

სალხის კეთილ-დღეობის მისაღწევად ბევრი რამ არის საჭირო; ერთის რაიმე საშუალებით ის ვერ მოიპოვება. ყველა უნდა მოუსვენრად მიიღტვოდეს ამ საქმისადმი, მაგრამ დრო და ვითარებაზე არის დამოკიდებული, რომელ საგანს მიუცტვება უშიშარტესობა. დრო წამოაყენებს ერთს, რომელსავე საგანს და ვიდრემდის ეს საგანი შესრულდება, მას უტვირავს შიშველი ადგილი. მეჩმე ვი გამოვა სტენასზე სხვა რომელიმე საგანი და სხვ. და სხვ. მაგალითად, დღეს უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის ჩვენის ვინაობის დაცვას, ამიტომ რომ ამ საგანს ყოველი ქართველი, რა წოდებისაც უნდა იყოს იგი,

გმნობს და ელტვის: ყველა ლიტერატურული პარტიები (თუ
 კი არსებობენ ჩვენში) მაგ ნიადაგზე ძორიგდებიან. ვარდა ამი-
 სა ჩვენის ვინაობის დაცვა რომ საჭიროა ხალხის კეთილ-დღე-
 ობისათვის, ამას ყველა ადვილად გაიგებს. ისტორია გვასწავ-
 ლის; რომ იმ ხალხებს, რომელნიც კაცობრიობის წინ მიდიან,
 დაცული აქვთ თავიანთი ვინაობა, რომელიც შექმნილა მათის
 წარმატების ერთი მიზეზთაგანი. ჩვენთვის რომ საჭიროა, მა-
 გალითად, ჩვენის ენის დაცვა და მისთვის კუთვნილ მნიშვნე-
 ლობის მინიჭება ყოველ შემთხვევაში და დაწესებულებაში, ეს
 ყველასთვის ცხადია; ენა რომ შეადგენს ხალხის წარმატების
 ძალას. ესეც ნამდვილია. რომ საჭიროა ჩვენთვის ჩვენვე
 განვარდებით ყოველსავე ჩვენს საქმეს, ესეც ჭეშმარიტებაა,
 რადგანაც, როგორც გვასწავლის სხვა ხალხების ცხოვრება,
 უამისოდ შეუძლებელია ნამდვილი პროგრესი. ყოველს ჩვენს
 უბედურებას, მაგალითად, ხალხის გაუნათლებლობას და მის
 სიღარიბეს აქვს მტკიცე კავშირი ჩვენის ვინაობის დაჩაგრუ-
 ლობასთან

მგონი, ყოველივე რაც ვისთქვი, დღესეღ უფრო ცხადია.

ჩვენი ასალ-გაზდობა, რომელიც უმალეს სასწავლებლებში
 იმყოფება. უნდა შეიტყუროს მეცნიერებით, ფილოსოფიურ გა-
 ნათლებით, ვრცელის თეორეტიულ განვითარებით, რომ მას
 შეეძლოს ცხოვრების მოკლეხანა კავშირის გაგება და ჩვენის
 სამშობლოს შესწავლა.

ამ წინადადებას ჩვენ უფრო ვრცლად გავარჩევთ და ამი-
 სათვის არ შეგვიძლიან არ გადავკალოთ თავად იმ სტატიებს,
 რომელნიც დაბეჭდილნი იყვნენ წელს «დროებაში» და «იმე-
 დის» მეზუთე ნომერში («თავიღვან თუ ბოლოღვან?» გ.
 უიფშიძისა.) ჩვენ მოკლედ განვიმეორებთ იმას, რაც ითქვა

«დროებაში» და უფრო ვრცლად უიფუძის სტატის, რადგან
ნაც ეს სტატია შეასნიშნავს სხვა-და-სხვა თავის თავისებებით

*
* *

ერთმა ჩვენმა ახალ-გაზდამ, ს. ლ — ემ წამოსთქვა «დრო-
ებაში» ის აზრი, რომ უძველეს სასწავლებელში მყოფს ჩვენს
ახალ-გაზდობას შეუძლიან სწეროს ჭიგიენური დაწიგებები, ის-
ტორიული, ეკონომიური და ეტნოგრაფიული ბროშიურებში
ჩვენის ცსოვრების შესახებ. მე გუბარებ ს. ლ — ს და ვუჭ
მტკიცებდი, რომ მკ გვარ ბროშიურების წერა ჩვენს ახალ-
გაზდობას არ შეუძლიან; რომ ჩვენი ახალ-გაზდობა იმდენად
ვერ იცნობს თავის ქვეყნას; რომ მას არა აქვს საშუალება
თავალ-ყური აღევნოს თავის ქვეყნის საქმებს და ჩვენს ენაზე
არ არსებობს მეცნიერული თხზულებები; ის გი, რაც დ-წი-
რილია ჩვენის ქვეყნის შესახებ სხვა-და-სხვა ევროპიულ ენებ-
ზე, ძნელად მისაწდომია ჩვენის ახალ-გაზდობისათვის. ჩვენ
ვადვიარებდით იმ მწუხარქ მოვლენას, რომ ჩვენი ახალ-გაზ-
დობა არ იკვებება გონებით მშობლიურს ნადავზე. ნაცვლად
ბ. ს. ლ — ს შროგრაფიის ჩვენ ვამტკიცებდით, რომ ახალ-გაზ-
დობას შეუძლია გააცნოს ჩვენს საზოგადოებას რუსეთის ეკო-
ნომიური და სოციალური ცსოვრება, მისი ლიტერატურა, მის-
თვის რომ ჩვენის ქვეყნის ბედ-იღბალი მჭიდროდ არის შე-
კავშირებული რუსეთის წამტებასთან, ამ შრომას ვალთ
ვსდებთ ახალ-გაზდობას იმიტომ, რომ ეს ვადვილებ თავის
მდგომარეობის წყალობით და ამას ვარდა ჩვენს ლიტერატუ-
რას ბეკნი არა გაუგეოებისა, რომ ჩვენი საზოგადოება რუ-
სეთის ცსოვრებასთან გაეცნოს. ჩვენ ვამბობდით, რომ როდე-
საც ახალ-გაზდობა შეიჭურება მეტეორებით და თეორიული
განათლებით, მაშინ მას შეუძლიან სკლი მოჭიდოს ჩვენის

ქვეყნის მეცნიერულად შესწავლასაც ღ იმავე მეცნიერულ თხზუ-
ლებების წიკსაც.

მას სარქვე ეს არის, რის გაკეთება შეუძლიან ახალ-გაზ-
დობას სტუდენტობის დროს და ჩვენ მას დავაკავლეთ ისეთი
რამ, რაც უფრო ეადვილება, რაც იმის გონებისთვის უფრო
სასარგებლოა და რასაც ქვეს კავშირი ჩვენს ცხოვრებასთან.

აი, მოკლედ საგანი ს. ლ—ის და ჩვენის ბასისა.

ესლს თითქმის იმავე საგანზე, რომელზედაც ჩვენ ვლს-
შარაკობდით, ბ. გ. უიფშიძეს დაუბეჭდია «იმედში» თავის
ძრისხანე და მედიდურობით სავსე სტატია, რომელზედაც ჩვენ
უფრო დაწვრილებით მოვილსშარაკებთ. რომელსაც ჩვენ ეს სტა-
ტია წავიკითხეთ, თვალ-წინ წარმოგვიდგა უსუსური ქმნილება,
რომელსაც რღაცა აზრები თავში შეუშვია და სხვის ღრეჭით
და მანჭკით, ჯიბეში ხელებ-ჩაწყობილი, წარბებ შეჭმუნზილი
სჯის მედიდურად ღ ლანძღვა-გინებით ყველსზე, ვინც კი იმის
აზრების თანახმა არ არის. თუ კი რამე აზრი სადმე ამოუ-
კითხნია და რაიმე ქაკტი შეუტყვია, ყველს თავის საკუთარ
ტვინის ნაწარმოები ჭკონია. თქვენც რომ იმისთანს აზრები
წარმოსთქვით, მხედველობაში არც-კი მიიღებს და ზემოდგან
დაგიწყებთ ყურებას. აი, ამისთანს ვაყ-ბტონს წაუკითხვს ჩვე-
ნი სტატიაები «დროებაში», განრისხებულს იმსზე, რომორ თუ
ვინმემ გაბედა რსამეს დაწერს იმ საგანზე, რომელზედაც მე ბე-
ჯითი და ჭეშმარიტი აზრები შემიდგენიაო. დაუწერია აჭრე-
ლებული რუსულის და ლათინურის ანდაზებით და სიტყვებით
სტატია იმავე საგნის შესახებ. ამ ვაყ-ბტონს წარმოუდგენია,
ვითომ ჩვენ არავითარს მნიშვნელობას არ ვაძლევთ ჩვენის
მშობლიურ ნიადაგის შესწავლას, ვითომც ჩვენ ოცნებასაც კა
კუშლიდეთ ამასზე ახალ-გაზდობას სტუდენტობის დროს და

მარტო ქელტონისტობას და კორკისონდენტობას ეკვალბდეთ. ეტყობა, ბ. ვიუშიძე წიგნში კი იუფრებოდა, მაგრამ ამონაკითხის გაგება ვერ შესძლებია. ჩვენ მხოლოდ იმაზე ვლანხანაკობდით, თუ როგორ მხელდა ასალ-გაზდობისათვის რუსეთში შესწავლა ჩვენის სამშობლო ნიადაგისა და როგორ უფრო ადვილია შეისწავლოს მეცნიერება, რუსეთის ცხოვრება, ლიტერატურა, და გააცნოს იგინი ჩვენს საზოგადოებას, ბ. ვიუშიძეს კი წარმოუდგენია, ვითომ ჩვენ წინააღმდეგი ვიყოთ ჩვენი ასალ-გაზდობისაგან ჩვენის ქვეყნის შესწავლისა არა მარტო რუსეთში, არამედ სამშობლოში დაბრუნების შემდეგაც.

რა არის ჩვენი ასალ-გაზდობისათვის უსაჭიროესი საგანი ცხოვრების ველზედ გამოსასვლელად? რასაკვირველია, სინდისიერად თავის სპეციალურ საგნის შესწავლა, ვრცელი თეორეტიული განვითარება და ჩვენი სამშობლო ნიადაგის შესწავლა ყოველივე მხრით. რას მოჰკიდოს ხელი ასალ-გაზდამ ამ სამ საგანში უმაღლეს სასწავლებელში ყოფნის დროს? ყველა ეს საგნები მისთვის ერთნაირად საჭიროა არა, მაგრამ შეუძლიან თუ არა სამივეს ერთსა და იმავე დროს კამოკიდოს, ან და რა უფრო ეადვილება რუსეთში და რომლის შესწავლა და შექნას სად უფრო მოსახერხებელია იქ, რუსეთში, თუ აქ, ჩვენს სამშობლოში? სპეციალურ საგნის შესწავლა რომ საჭიროა, ამის წინააღმდეგ ვერავინ ვერავინ იტყვის და მის შესწავლას მოითხოვს თვით ასალ-გაზდობის მდგომარეობა; ვრცელის განათლების და განვითარების შექნაც რომ აუცილებლად საჭიროა, ამისაც ეტყვი არ არის, რადგანაც უამისოდ კაცი ცხოვრებაში უბრალო მოხელე შეიქნება, ვერავითარს თვალ-საჩინო გავლენას ვერ იქონიებს თავის სამშობლოს საქმეებზე და ვერც სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ ჩვენის

საღვთის მოთხოვნადას გაიგებს. ამებზე ბ. ყიფშიძე უსათუოდ უნდა დაშეთასხმოს და მიზანსუროს თავისივე სიტყვებით: «მეცნიერებით შეჭურვის საჭიროების თითქმის გინე იყოს წინააღმდეგა»; მაგრამ მეორე გვერდზე აცხადებს შიშს, კანთუ «მეცნიერებით შეჭურვილმა ბოკლი, მილი და სპენსერი ისე აურიოს ერთმანერთში, როგორც დომსალიო.»

საიდგან წარმოსდგება ბ. ყიფშიძის ამისთანა შიში და წინააღმდეგობა? სწორედ სამწუხაროა, როდესაც საღვთისადა შიშს აცხადებს მეცნიერების შექმნას; ან და სადაური მეცნიერებით შეჭურვილია, რომლის ტვინში ბოკლი, მილი და სპენსერი ერთად ვერ მოთავსებულა? ამისთანა ვაჟ-ბატონი, დაწმუნებული იყავით, თავისთავისადა ვერაფერს გააკეთებს რამცთუ სამშობლოსათვის იზრუნოს.

რამე სპეციალურ საგნის შესწავლა და ვრცელის განვითარების შექმნა აუცილებლად საჭიროა; ამით შეიარაღებული საღვთის-გაზდობა უფრო ადვილათ გაიგებს ჩვენის ქვეყნის მდგომარეობას და მოთხოვნადას; მათი შექმნა რუსეთში უფრო ადვილია, ვიდრე ჩვენში. ჩვენში კი სამშობლო ნადავის შესწავლა უფრო ადვილია და რუსეთში მეოფლობის დროს სამის კურდღლის ერთ და იმავე დროს გამოვიდობა ხელ არ მისცემს საღვთისადას.

რაც შეეხება თხზულებებს, სხვა-და-სხვა ევროპიულ ენებზე დაწერილებს, ამასზე მე იმ აზრისა ვარ, რომ როგი მათგანი ხელ-მიუწვდენელია საღვთისათვის, როგი კი სრულიად უვარგისი და გამოუდგება მისთვის; ბ. ყიფშიძე ბძანებს, რომ «ასლად გამომსტარი გმირნი» სრულიად არ ფიქრობენ თავის ქვეყნასზე და მიგვითითებს მინასროვის კატალოგზე კავკასიის შესახებ დაწერილ თხზულებათა; თუ ეს ვა-

ტალღი გაღუთვალეუბია ყიფშიძეს, უნდა იცოდეს, რომ ბუფრი თხსულები, რომელნიც საჩვენები არიან მიანსაროვის კატალოგში, გამოსაყენებია ვითარცა მასალა და ისიც მუცნიერისთვის, რომელსაც შეუძლია გააჩიოს მათი ღირსება. ან და ჩისთვის უიფშიძის ბ. ყიფშიძეს, ვითომ «ახლად გამომსტარ გმირებს» არ ენახათ მიანსაროვის კატალოგი და არ გაძიებინათ იგი? ან რომელი ძველად გამომსტარი გმირი ბრძანდება, რომ ეგრე მძლვობიდან დაგვეჭქრის და რა უფლებით სჯის ისე მედიდურად სსვებსედ? ბ. ყიფშიძემ დაგვიხატა ჩვენის ახალ-გაზდობის აღზრდის შეუნატრეა სურთი, მაგრამ ეს ჭეშმარიტება პირველად არ არის გამოთქმული თვით ჩვენს ლიტერატურაშიაც იმ თაობისაგან, რომელმაც მიიღო ერობიული განათლება და ამის წყალობით გაიგო თუ რა სენი გვაწებს ჩვენ ქართველებს უზომოდ. სტდობიან ისინი, რომელნიც არავითარს მნიშვნელობას არ აძლევენ ჩვენს 15—20 წლის ლიტერატურას; ამ ლიტერატურამ გააკებინა ჩვენს საზოგადოებას ჩვენის ვინაობის დაცემა და ჩაუნერგა მას მართალი აზრები დედა-ენის მნიშვნელობაზე. ამ სტრიქონების დამწერს ახსოვს ის დრო, როდესაც ქართველები ქართულს დაუბრუნეს თავილობდენ და პირველად «დროება» გამოვიდა. სამარცხენოდ მაინც მათი დაბრუნება, მარტო იმის გამო რომ ქართული გაზეთიყო. ჩვენმა ახლმა ლიტერატურამ აუხილა თვალი საზოგადოებას და გააკებინა თავისი მდგომარეობა.

მართალია ჩვენის ახალ-გაზდობის უმეცრობამ, ცხოვრებაში შესვლისათნავე, გზას გადაუხვია, მაგრამ ამ სამწუხარომოკლენის მიზეზი მარტო მშობლიურ ნიადაგის უცოდინარობა და სხვა უცხო ნიადაგზე აღზდა არ იყო. ეს გარემოება

ერთი მიზეზთაგანია; მართლაც დააკვირდით სხვა ხალხებს, რომელთა სხალ-თაობა იზღება მშობლიურს ნიადაგზე, და იქაც ბეჭისა ნახავთ გზა-გადანგეულებს. ამ გარემოების მიხედვება ცრუ-განათლება, მოუძაღებლობა.

მშობლიურ ზნის, ჩვეულების შესწავლას და შეთვისებას აქვს მნიშვნელობა, მაგრამ აქაც გადაუჭარბებია ბ. ყიფშიძეს. ტიპიურ იმერელს მისთვის ერთი ამ არაკთავანი უაძვია, რომელიც ზნეობით სიბილწეს და გარყვნილობას გვასწავლის; ანდრია მოციქულმა მსოფლოდ მაშინ მოიგო შეგრელების გუჯი და დაიწყო ქრისტიანობის ქადაგება მათ შორის, რომელსაც მეგრული «ჭეურტული» დცხენების ჰარვა ისწავლავს» (გვ. 112). მეგრული ჭეურტული რომ უსწავლია, ეს მოსაწონია, მაგრამ ქურდობისა კი რა მოგახსენოთ. შესაფერი არავი ვერ მოუყვანია ბ. ყიფშიძეს და მე დარწმუნებული ვარ, რომ თვითონვე არ მოიწონებს ამ არაკის შინაარსს, თუ ვაცარას დაფიქრდება.

ბ. ყიფშიძეს ძალიან შინებია, როგორცა სჩანს, კორეს-პონდენტობისა და ძეგლტონისტობისა და ბძანებს რომ ეს ხელობა გააწვრილმანებს ლიტერატურას, შეახერხებს მწერლების ლიტერატურულ ნიჭის განვითარებასა; ამ შრომას უნდა დრო, რომელიც «არა აქვს სხალ-გაზდას, შებოტკვილს სპეციალურის საგნებითაო.» თუ დრო არა აქვს სხალ-გაზდობას ამ შრომისათვის, მაშ როგორ უნდა შეისწავლოს უფრო შრომის მოძღვარი და ძნელი საგანი, როგორცა არის რუსეთში ჩვენს სამშობლო ნიადაგის შესწავლა, ან რისთვის ეშინია. კორეს-პონდენტობის და ფელტონისტობისა, რომელნიც შეადგენენ ერთს განყოფილებას ლიტერატურისას.

რა უნდა უაძვოს რუსეთში მეოფემ სხალ-გაზდობამ ჩვენს საზოგადოებას. რუსეთზე იმისთანა, რაც ჩვენთვის საინტერე-

სა იქნება, როდესაც ჩვენი ქვეყნის სენი და მოთხოვნი-
ლებს არ იცის სახლ-გაყიდობამა? ამასიტ შემიძლია ბძანდება
ჩვენი ავტორი. ჩვენმა სახლ-გაყიდობამ კარგად იცის, როგორ
დაჩაგრულია ჩვენი ეროვნება, როგორც დევილია ჩვენი სამ-
შობლო ენა და ამის შესახებ ურიგო არ იქნებოდა, რომ გა-
ეცნოთ ჩვენთვის საუკეთესო რუსეთის მწერლების აწიები, მა-
გალითად კოსტომაროვისა და შიშინისა, გამოთქმულნი «ე-
როპის მოამბეში.» სხვა-და-სხვა ეროვნებთა დანიშნულე-
ბაზე და უფლებასე. ჩვენმა სახლ-გაყიდობამ ძალიან კარგად
იცის, თუ რა არის ჩვენთვის კლასიკური სისტემა განათლე-
ბისა, და მგონი ურიგოს არ იზამდა, გაეცნო ჩვენის საზოგა-
დოებისათვის რუსული ლიტერატურის აწიები იმავე საგანზე.
სხვასაც ბევრს მაგალითებს მოვიყვანდი, მაგრამ, მგონი ესე-
ნიც კმარან. ბ. ყიფშიძე ბძანებს, რომ «ესლანდელს დროში არა
გვცაღიან იმისთანა შრომისათვის, როგორც არის მაგალი-
თად რუსეთის ცხოვრების და ლიტერატურის შესწავლა და მი-
სი გაცნობა ჩვენი საზოგადოებისათვის, ე. ი. იმისთანა შრო-
მისათვის, რომელსაც დიან სათვალ-ჩინო კავშირში არა აქვს
ჩვენს ცხოვრებასთან.»

ამისთანა სიტყვების წამოხროლა ან უცაბედად მოსვლიან
ბ. ყიფშიძეს და მაშინ თითონვე დააკვირდეს და თითონვე უმა-
სოხოს თავის-თავს, ან მოსვლია უმეტრებით და ამ გარს
უმეტრებს საშველი არა აქვს-რა და ვერც ჩვენ შევიძლებთ მის
განუგონებას.

თელავის სემინარია და პირველი მისი რექტორი
ბაიოზ ნაცვლიშვილი.

(დასასრული *)

მონასტრების დაწესება. საღვთის განათლებაში და განსაკუთრებით სასულიეროს წოდებისთვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ მონასტრებს საქართველოში რუსეთთან შეერთების დრომდე, ე. ი. 1800 წლამდის. ესენი იყვნენ განათლების უზირველესნი ადგილნი საქართველოში თითქმის მაშინაც, როდესაც რუსეთის მიზამკით, ქათალიკოზმა დიდმა ანტონმა განსწავლეს სემინარიები თბილისში და თელავში; ამით არც ესლამოგლებით თავის შესაფერწი ღირსება და ჰატიკი. ამისთანავე განსწავლეს იმპერატორიცა ეკატერინე მეორეს დაეწესებინა მონასტრები მოზდოვის ეპარქიაში გაიოზის იმედით. გაიოზმა თავის მსრით ეს მინდობილობაც შესწრულა წესიერად: გაიოზმა ჰირველად დააფუძნა ფერის-ცვალების მონასტერი. ამ საქმეში ძლიერ ესმარებოდა და სელს უწყობდა ვენერაღ-გუბერნატორი გუდოვიჩი ეკატერინე მეორის ბრძანებით. ეკატერინეს აზრით ამ მონასტერში, როგორც სსკებში, უნდა ესწავლებინათ ყმაწვილებისთვის «საღმრთო-წერილი და ცხოვრებაში გამოსადევი ხელოვნობა» თუძცა ეკატერინემ მო-

*) «ივერია» № 8, 1881 წ.

ნასტრებს ეს პირობა დაუდო, მაგრამ ეს წესი ივერის-ცვალებების მონასტრის შესახებ დროთა და გარემოებათა მიხედულობით, უნდა შეცვლილიყო. ამასვედ გავლენა აქონია მოზღვროკში სკოლის გახსნამაც, რომლის დედა-ასრი განათლების მსახურება უნდა ყოფილიყო და მასთანამე მამათ მონასტრებს საზოგადოდ და ივერის-ცვალებისს განსაკუთრებით ამისთანა მოვალეობა — განათლების მსახურება შეუძლებულად. ამ მონასტრის პირვანდელი განზრახულება — სწავლა ემსწიელებისს — შეუწყვალა იმ გარემოებამაც, რომ სასწავლების მქადაგებულთ — მისსკონერებს სამუდამო სადგომი არა ჰქონდათ. ეს ივერის-ცვალების მონასტერი უნდა ესლას, ამ საჭიროების მიხედულობით, გამხდარიყო მქადაგებულთა საკანად, სადგომ სახლად. ამ შემთხვევაში განზრახულება და საშუალებანი ერთმანერთს არ ეწინააღმდეგება, არამედ ერთი მეორეს ემსახურება, ერთის საჭიროებას და მოთხოვნილებას მეორე აკმაყოფილებს.

ივერის-ცვალების მონასტერი დაფუძნდა გაიონის მიერ 1797 წელს და აშენდა ქალაქ გარეთ თურგის ნაპირზედ, მახლობლად ესლანდელის სასაფლავის ეკლესიის წმ. წისასწარმეტყველის ილიასი, რომელიც იყო სამონასტრო ეკლესია. ამ შენობის ნაწილს შეადგენდა ფიცრული, ორ-სართულიანი სახლი, რომლის დერეფანი უყურებდა თოვლით შემოსილ კაკასის მთებს. ამ სახლებში თვით გაიონი სცხოვრობდა ზაფხულდობით, როგორც საზაფხულდო სახლში. აქვე სცხოვრობდენ წინამძღვარი და კრებულნი მონასტრისს. ესენი იღებდენ ჯამაგინს მონასტრისთვის გადადებულ 300 მანეთიდაჲ. მონასტრის ეზოში იყო საცხოვრებელი სახლები აქ მოსამოსხურე პირთათვის და მათს ხალხ იყო გაშენებული კენახიც.

დედათ მონასტერი, ფერის-ცვალების მონასტრის და-
 ნიშნულება, როგორც მოკისსენეთ, თუძცა იმაში მდგომარე-
 ობდა, იმპერატრიცის აზრით, რომ ეს, სხვათა შორის, ყო-
 ფილიყო სწავლა-განათლების გამაგრებლებლად, მაგრამ მოცი-
 ლეთ ამ საქმეში, როგორც შეგნიშნეთ, გამოჩნდა მოზღვრის
 სკოლა; გასხილი გაიოზის მიერ. ესეთივე საქმე, ე. ი. სწავ-
 ლა-განათლების გავრცელება ჭქონდა დანიშნული თვით იმპე-
 რატრიცისაგან დედათა მონასტრისაგ და ეს დანიშნულება ამ
 დაწესებულებასა არც შესცვლია, რადგან ამას ისეთი მოცილე
 არ გამოხენია, როგორც გამოუჩნდა ფერის-ცვალების მო-
 ნასტრის, ე. ი. სკოლა საკუთრად ქალებისთვის სხვა არ და-
 წესებულა ამ დედათა მონასტრის გარდა. იმპერატრიცის აზ-
 რით, ამ მონასტერში უნდა აღზრდილიყვნენ ქალები, რომე-
 ლთაგ შეესწავლათ საღმრთო-წერილი და სელოსნობა, ცხოვ-
 რებაში გამოსადეგი, და ჭქონდათ აქვე ადგილი იმ უმოწალე
 ქორიებს, რომელნიც სელს შეუწყობდენ ქალების აღზრდას.»
 ამ ბრძანების მისედულობით, დედათა მონასტერი, როგორც
 მამათა მონასტერი, უნდა შერიცხულიყვნენ მეორე სარისსოვან
 მონასტრებად; მაგრამ უწმ. სინოდის ბძანებაში, გამოცემულ-
 ში გაიოზის სასკლობაზედ, არც ერთის სიტყვით არ არის მოხ-
 სენებული დედათა მონასტერი. საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ,
 რომ დაფუძნება დედათ მონასტრისა და გამოჩენა საშუალება-
 თა მისის შენახვისთვის დამოკიდებული იყო შემდგომ დრო-
 ზედ და კეთილ საიმედო გარემოებაზედ. მართლაც ამისთანა
 გარემოება და დრო ჩქარა დაუდგა მონასტრეს, რადგან გა-
 მოუჩნდა აშენების ღონისძიება. აი რა იყო ეს ღონისძიება:
 გაიოზის მისვლის შემდეგ მოზღვრეში, მთილამ მოვიდა ერთი
 რიგობა ოსებისა დასასახლებლად თერგის გასწვრივ. მათთან

მოასვენეს სატი ივერიის ყოვლად-წმიდის ღვთის-მშობლისა, განთქმული სასწაულთ-მოქმედებითა. ამ სატზედ ხალხს თავისი გარდამოცემა მტკიცედ ჰქონდა დატული. გარდამოცემის მიხედულობით, ეს სატი თვით თამარ დედოფალმა გამოუგზავნა ოსებს, ჯილდოდ იმისა, რომ ამათ მიიღეს ქრისტიანობრივი სარწმუნოება. მასხადაძე ოსებსა და სხვა მთის ხალხის განათლება ქრისტიანობრივ სარწმუნოებით ეკუთვნის ქართველებს. ამასვე გვიმტკიცებს ჩვენი ქართლის-ცხოვრებაც. იმ ტამარს, რომელშიაც ესვენა აღნიშნული სატი, თუძცა ორჯერ მოეკიდა ცეცხლი, მაგრამ ორჯერვე ეს სატი უვნებლად დარჩა. გზასედაც და მოხდოკშიაც ამ სატს ბევრს საკვირველ-მოქმედებას მიაწერდენ. მთიდან ახლად ჩამოსული ოსები დაბანაკდენ თავიანთ წმიდა სატით ქალაქის მოსაკაღში, სადაც სცხოვრებდენ მოქრისტიანებული ოსები და ჩერქეზები უზახებთან ერთად. რომელსაც მღვდელ-მთავარმა გაიოზმა შეიტყო მოსვენება გამოჩენილის მთის ხალხთა შორის ღვთის-მშობლის სატისა, გამოასვენა ქალაქიდან ჯვარი, გადაისადა წინაშე მისსა ჰარკლისი, წაიღო და დაასვენა იგი საკათედრო სობორში და მით მისცა მას საპატრიო ადგილი სამუდამო სადგომად, როგორც ამას თუქრობდა გაიოზი. მაგრამ გაიოზს წარმოუდგა, რომ ღვთის-მშობელმა საკუთარის სასწაულთ-მოქმედებით აცნობა თავის სურვილი — იმყოფებოდეს ქალაქს გარეთ, იმ ადგილას, სადაც ის დაასვენეს და გაატარა დამე ოსების ურემში. მღვდელ-მთავარმა საჩქაროდ გააკეთა ამ ადგილას ნიში და დაასვენა შიგ სატი, ხოლო ამ ადგილის გარემომო მცხოვრებთა (ლოუკასკოის სტანციის უზახებს) ნება მისცა, მოამზადონ მასალა ასაშენებლად ნიშის ალაგს ტაძრისა. ოსებმა, ჩერქეზებმა და უზახებმა თვით მოიტანეს შენო-

ბისთვის საჭირო სე-ტეე; იოლო ნებაყოფლობით შემოწირულ და მოკრეფილ ფუფით გაიოზმა ააშენა ეკლესია; გაამშვენა შიგნით — გარედამ და აკურთხა ღვთის მშობლის მიძინების სახელობაზედ 1797 წელს. აი ამ ეკლესიის სიასლოვეს იყო დაფუძნებული «ღვდათა მონასტერი მიძინებისა.» ჩვენამდის მოაღწივა მიძინების ეკლესიისა და სამონასტრო შენობათა აღწერამ, შედგენილმა 1800 წელს. ხატსა აქვს სიგძე ერთი არშინი და შვიდი გოჯი, მხატვრობის იერი არის ქართული. მარცხნივ გვერდზედ ხატს აქვს ქართული წარწერა.

ოსეთის კომისია. კომისიის წევრებად იყვნენ მომეტებულიად სემინარიისი გურას-შესრულებულნი. მაშინდელ დროში მსწავლეული მღვდლები. როდესაც გაიოზმა დაიჭირა საეპარქიო კათედრა და გახდა მეუფროსედ კომისიისა, თითქმის სულ სხალი წევრებიდამ შეადგინა კომისია. მაგრამ დროთა ვითარების მიზეზით. ესენი დიდხანს არ რჩებოდენ ამ ადგილზედ. მღვდელმა ივანე ანდრეევმა (ოსმა) იმსახურა აქ მხოლოდ ხუთი თვე. 1798 წ. გაიგზავნა ინგუშებში სასარებისა საქადგებლად მღვდელი სტეფანე გავრილოვი, მაგრამ მეორე წელს მოჭკლეს მთებში. მღვდელ-მანაზონი ექვთიმე და მღვდელი წაქარია გასილიკვი (ქართველი), აკურთხნენ 1799 წ. და მათთან მთავარ-დიაკონი ჩერქესისოვი უნდა გაქცეულიყვნენ ოსეთიდან იმ მიზეზით, რომ მათ დაეცნენ ყაზაღოელები. აქედან სხანს, თუ რა საფრთხეში იყვნენ სასარების საქადგებულნი მთებში.

ყიზლარის მონასტრის განახლება. გაიოზი მოხლოების გარეშემო ცდილობდა მხოლოდ მონასტრების აშენებას. ის ცდილობდა გადაკეთებისა და გასემშვენებისა ყიზლარის მონასტრისა. ამის ფიცრული შენობა აქამდის იყო დაძველებული

და დამახუნებელი, რომ წასაქცევად ემზადებოდა. მონასტრის ეკლესიაში იატაკი უნდა გამოცვლილიყო, კედლებს უნდა ბიქსში წასმოდა. გაიოზს უნდოდა, რომ მონასტრისთვის, თიფ-რულის სასწავლის მაგიერ, აქშენებინა ქვით-კირისა. და ქვით-კირისაკე სამრეკლო დაედგა. ამ შენობისა და გადაკეთებისათვის გარკებულნი იყო მოიჯარადრესთან, რომელსაც უნდა მოეტანა, რამდენიც დასჭირდებოდა აგურის, კირის. ხე-ტყე, რკინეულობა და სხვ. მაგრამ გაიოზს იმდენი ხანი აღარ დასცალდა მოზღოვის ეპარქიაში, რომ ეს განზრახვაც შეესრულებინა.

16 ოკტომბერს 1799 წელს გამოცა უწ. სინოდის ბრძანება, რომლითაც მოზღოვის ეპარქია გაუქმდა და შეუერთდა ასტრახანისას, ხოლო მღვდელ-მთავარი გაიოზ გადაყვანილ-იქმნა ახლად გახსნილს სარატოვისა და პენზის კათედრაზედა. რა იყო მიზეზი მოზღოვის ეპარქიის ასე საჩქაროდ (1793—1799) გაუქმებისა, რომელიც იყო გახსნილი განსაკუთრებულის განზრახვით? სინოდის ბრძანებაში ამის მიზეზად შემდგომი საბუთებია მოხსენებული: ეკლესიათა მცირე რიცხვი და ახალი განყოფილების რუსეთის ეპარქიებისა გუბერნიის განყოფილებათა მიხედულებით, ე. ი. გუბერნიების და ეპარქიების სამხლკრები ერთი და იგივე უნდა ყოფილიყო. მართლაც 1799 წ. ახლად გაიხსნა შვიდი თვით-მდგომარე ეპარქია, რომელნიც ეკლესიების რიცხვით მიხედულებით გაცილებით სჯობნიდნენ მოზღოვისას; ხოლო ასტრახანის ეპარქიაში, შემდეგ განშორებისა მისგან სარატოვის ეპარქიისა, ორმოცზედ მეტი ეკლესია აღარ დარჩომილა.

მაგრამ მოზღოვის ეპარქიის გაუქმებასუდ სხვა გარემოებათაც იქონიეს გავლენა რუსეთის განიზრახსა მართლ-მადი-

დებლობითის ქრისტიანობის გავრცელება მთის ხალხში, რომელსაც ის ვერ იმორჩილებდა; როგორც სხვა თავის ქვეშევრდომ ტომებს. ისინი ხშირად მთავრობის წინ თვალთმაჭურვად იქცეოდნენ, მტრობდნენ და სდეკნიდნენ ერთი-მეორეს. სასარების მჭადგებელს ცალი ფეხი სამარეში ედგა. ამ აზრის დამამტკიცებელი საბუთები ჩვენ ზეგით მოვიხსენეთ, როდესაც ვსტკვით, რომ ერთი მათგანი მთებში მოჭკვლეს, ხოლო სხვანი გაიქცნენ ყაზარდოელებისაგან თავის დასაცვლად. ამის შემდეგ თხუთმეტის წლის განმავლობაში მთიულეებში მოისპო ქადაგება სასარებისა. ეს საქმე მხოლოდ მასშინ წარმართა, როდესაც მთავრობამ მთიულეების განმანათლებელთა ხელმძღვანელებს ანუ მმართველთ ადგილი უცვალა. თხუთმეტის წლის შემდეგ ეს საქმე მიანდევს თბილისში მოსახლე პირთ, როგორც უფრო მცოდნეთა და გამოცდილთ ამისთანა საქმეში. მირიან მეფე, თამარ დედოფალი, თეოდორაჲ მეორე და ირაკლი მეორე იყვნენ ამ საქმის დამწყობნი და დამფუძნებელნი და ისევე იმათ საქმეუთქო. ქალაქიდან უნდა გავრცელებულიყო და გაფენილიყო მთიულეებში ნათელი ქრისტიან საწმინდეებისა.

მოზდოკის საეპისკოპოზო კათედრის გაუქმებასთან გაუქმდნენ აგრეთვე ზოგიერთი სხვა დაწესებულებანიც. გაუქმდა მაგ. კონსისტორიის, მონასტრები ფერის-ცვალებისა და მიძინებისა. კონსისტორიის საქმეები გადაეცა ზოგი ასტრახნის კონსისტორიის, ზოგი ფიზლარის სასულიერო სამმართველოს. ფერის-ცვალების მონასტრის ქონება გარდაეცა ფიზლარის მონასტერს, ხოლო თვით მონასტრის სახლებში იმავე წელს დაფუძნდა სასულიერო მმართველობა. მიძინების მონასტრის წინამძღვარი ქალი და მასთან სამი მოლოზანი გადავიდნენ ასტრახნის ხარებობის მონასტერში; თვით მიძინების მონას-

ტრის ტაძარი დაჩნა სამრეკლო კელესიად. 1800 წ. მოზდოკში მცხოვრები მქადაგებელი ზოგნი გადაყვანილ-იქმნენ ყიზილარის მონასტერში, ზოგნი მიეწერნენ მოზდოკის კრებულთ (სობორთს). აჩქიელის სახლი მოზდოკში უნდა გაყიდულიყო 16 ოკტომბერს 1799 წ. გამოცემულის სინოდის ბრძანების ძალით. ოსეთის სკოლის გამგეობა მიენდო ბლავოჩინს იანუ მათევიეკს, რომელსაც უნდა სკოლის მდგომარეობასკედ ანგარიში წარედგინა სოლმე ასტრახანის აჩქიელისთვის. უკანასკნელი განკარგულება მოზდოკის ეპარქიის გაუქმებასკედ და მისგან გამოწვეულის საქმეების შესახებ მოახდინა თვით ასტრახანის აჩქიეპისკოპოზმა პლატონმა, რომლის გამგეობის ქვეშე შევიდა ესლა მოზდოკის ეპარქია. აქედამ სწინს, თუ რა საჩქაროდ (1793—1799) მოიძალა როგორც ახლად გახსნილი მოზდოკის ეპარქია, ეგრეთვე ყველა გაიოზისაგან დადგენილი ახალი დაწესებულება. მოზდოკის ეპარქიის გაუქმების შემდეგ კავკასიის სამწყურს თითქმის ორმოცის წლის განმავლობაში არა ჰყოლია თავისი თვით - მდგომარე მწყემსთ - მთავარი. ამ დროს განმავლობაში ეს იყო მმართველობის ქვეშე პირველად ასტრახანისა, სოლო შემდეგ ნოვოჩერქასის მწყემს-მთავართა. (საქართვ. სას. მახარებელი, რუსული განყოფ. 1865 წ. აგვისტოს წიგნი.)

VI

გაიოზი სარატოვისა და პენზის, და ბოლოს ასტრახანის კათედრასკედ.

(1799—1819)

მღვდელ-მთავარი გაიოზი სარატოვისა და პენზის კა-

თედრიდამ გადმოეყვანილ-იქმნა ასტრასხანის კათედრასზედ, სადაც ამან დაჯყო 1818 წლამდის. მისი ცხოვრება, შრომა და გამგეობა ამ ორს ადგილზედ ჩვენ სრულებით არ ვიცით. მასსადაძე სრული თვრამეტი წელი მისის ცხოვრებისა ჯმეძე-მედებისა ჩვენთვის ზეწარ-გადაფარებულა. ამის შესახებ ცნობები უნდა მოინახოს აღნიშნული ეპარქიების არხივებში და თვით ეპარქიებში. ეს ისეთი გვამი იყო, რომ თავის სასულს უთუოდ დასტოვებდა აღნიშნულს ეპარქიის მცხოვრებთა შორის. ქართველთაგან კისაც, ჟამთა ვითარების გამო, შეხვდება აღნიშნულს ეპარქიებში ანუ გუბერნიებში ცხოვრება, უძებნელია, თუ მას თავის ქართველობა არ დაუვიწყია, აღნიშნულს ცნობებს მონახავს ნაჩვენებ არხივებში და თვით საღვსში ამაზედ გარდმონაცემს უფრო დაუგდებს და აღნიშნავს. იქნება ამ არხივებში და ეპარქიებში მისი ლიტერატურული შრომანიც გამოჩნდენ. ვისურვოთ, რომ ამისთანა მშრომელი გამოჩენილიყვნენ ქართველებში. ესენი ბერს ძვირ-ფასს მასლას შეჭკრივდენ რუსეთში ჩვენის ისტორიისთვის საჭიროს. უნდა შევნიშნოთ, რომ მეტრამეტე საუკუნეში და მეცხრამეტეშიაც ვინც კი შესანიშნავი გვამნი გვევანდენ ქართველებს, თითქმის მომეტებული ამათგანი, სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო, გაბნეულნი იყვნენ რუსეთის სხვა-და-სხვა ადგილებში და ერთსა და იმავე საკანონოსაც ისდიდენ და თავის სამშობლოსაც იგლოვდენ. მოვიგონოთ ამ შემთხვევაში მეფე ვასტანგ სკულისმდებელთან გადასახლებულნი რუსეთად 1500 პირნი, რომელთაც მიიღეს სხვა-და-სხვა გუბერნიებში ყმა და მამული. მათნი შთამომავლნი მრავალნი არიან დღესაც რუსეთში, სადაც მათ შეეცვალათ თვისი ენა, მაგრამ თავის ვინაობა მაინც არ დაუვიწყიათ (მიმოსვლა იონასი გვ. 145). ამათ შემდეგ გავის-

სენოთ ანტონი მეორე, საქართველოს ქათალიკოზი, ბატონის შვილები, სამღვდელნი და საერონი, — და დაგრწმუნდებით; რომ ეველგან იპოვება ამათ შესასებ შრომის მასალა, რომელიც უნაყოფოდ არ ჩაივლის ჩვენის შთამომავლობისთვის. გაიოზი გარდაიცვალა ასტრახანში 1819 წ. (მიძღვრულა იონა რუისის მიტროპოლიტისა, დაბეჭდ. 1852 წ. გვ. 21. «დროება» 1877 წ. № 39.) და უნდა ვიფიქროთ, რომ იქვე დასაოგლავდა. მის საფლავზედ არის ნიშანი რამე, თუ არა ჩვენ არ ვიცით; ამასვე ცნობები ადგილობრივ უნდა მოინახოს და შეიკრიბოს.

VII

გაიოზის ნაწერები.

გაიოზმა სიკვდილის შემდეგ დაგვიტოვა სახსოვრად თავის ნაწერები როგორც საკუთარი თხზულებანი, ეგრეთვე თარგმანნი:

ა) საკუთარი თხზულებანი:

1) მცირე ქართული გრამმატიკა, დაბეჭდილი პოლიტავის გუბერნიის ქალაქ კრემენჩუგში. რომელიც მე ხელში მაქვს. ამ გრამმატიკას აკლია თავში ერთი ფურცელი და წელიწადი დაბეჭდისა არ უზის. კრემენჩუგში გაიოზი სცხოვრებდა, როგორც ზევით ვისილეთ 1783—1793, მაშასადამე ამის დაბეჭდვა უნდა ეკუთვნოდეს ამ დროს. ეს პირველი ნაწილი გრამმატიკისა (არ ვიცით თუ მეორე ნაწილიც არის) შესდგება 16 თავადგან. ჩემი წიგნი იწუობს მეორე გვერდიდამ

(პირველ თავს ქრთი იუერტკელი ყვლია) სადაც არის გაგრძელება ბა ხუტურის ანბანისა, რომლის შემდეგ იწოდება ქართული ანბანი და შესდგება 29 ასოდაჲ.

ასანი განიყოფებიან სამად: ხმოვანად, ორ-ხმოვანად და უხმოად. მარცვალნი, ლექსნი (მე, კსწერ), სიტყვა (სასარგებლო არს სწავლა).

5) ყოველნი ლექსნი, შემადგენელნი ქართულის ენისანი, განიყოფებიან რვათა ზედა სხეთა, ანუ ნაწილთა სიტყვისათა, რომელნიცა არიან: სახელი, ნაცვალ-სახელი, ზმნა, მიმღეობა, თანდებული, ზმნისზედა, კავშირი და შორისდებული. ამათგან პირველნი ოთხნი იწოდებიან შეცვალეებითად, სოლო დანაშეთენნი შეუცვალეებელად. ლექსთა აქვთ ა) სახე პირველსახეობითი (დღე) და წარმოებითი (დღიური) და ბ) ნაკვეთი — ა) მარტივი (პატივი) და რთული (პატივსადები).

3) სახელი არს ნაწილი სიტყვისა, რომლითაცა იწოდებიან ყოველნი პირნი ანუ ნივთნი, ეგრეთვე ვითარებანი მათნი და რავდებობანი.

სახელი განიყოფების სამად: არსებითად, ზედშესრულად და რიცხვითად. ა) არსებითი სახელი აღნიშნავს პირსა ანუ ნივთსა, და განიყოფების სამად: საკუთრებითად ანუ სათვითოდ (აღექსანდრე), საზოგადოდ (კაცი) და შემკრებელობითად (ტყე).

ბ) ზედშესრული სახელი აჩვენებს ვითარებასა პირისა ანუ ნივთისასა, და განიყოფების სამ საჩისსად: დადებითად, შეთანასწორებითად და აღმატებითად. სხლოო. ნათესავნი არსებითისა სასკელისანი არიან ოთხნი: მამრობითი (მამა), მდედრობითი (დედა), საშუალო (შვილი) და უმეშვეობითი ანუ უსულონი და გონებასა შინა წარმოდგენილნი (ცა, საქმე).

ხალხ ვითარცა ნათესაჲნი ესე აწსებითთა სასულთანნი იგულ-
ხმებიან მნიშვნელობითა დადენ მათითა, და აწა ვითარითაჲ
დაბოლოებითა ასოათთა; ეგრეთჲე ნათესაჲნიცა ზედშესრულთა
სასულთა; ნაცვალ-სასულთა და მიმღეობათანი იცნობებიან გან-
კუთხილებითა აწსებითთა სასულთადმი, და აწავითარითაჲ
ცვლილებითა დამბოლოებელთა ასოათთა.

გ) რიცხვითი სასული ჩვენებს რიცხვსა ანუ ჩაკდენობა-
სა შირისა ანუ ნოვითისასა, და განიყოფების რაოდ: რადენობ-
ბითად და წესებითად.

4) თვისებანი განკვეთილთა სასულთა: ა) რიცხვი—მხო-
ლოობითი და მრავლობითი, ბ) ბრუნვა—რვა: წრფელობითი
ანუ სასულობითი, ნათესაობითი, მიცემითი, შემასმენლობი-
თი, დაწყებითი, მოთხრობითი, მოქმედებითი და წოდებითი.
განკლედობა სასულთა აწს საწომი უკანასკნელთა მსოთა შეც-
ვლებისა თვითუფლს შინა ბრუნვას რთავე რიცხვთასა. გან-
კლედობანი სასულთანი აწიან რთხნი: შირველი განკლედობის
სიტყვათა დაბოლოებანი აწიან უხმონი.

მეორისა: —ა, ე, ვა, ვე;

მესამისა: —ი, ეი.

მეოთხისა: —ო, უ.

მაგალითი მესამე განკლედობისა.

რიცხვი მხოლ. რიც. მრავ.

წ. ნათელ — ი — ელნი

ხ. ნათელ — ისა — ელთა.

ძ. ნათელ — სს — ელთა

შ. ნათელ — ი — ელნი

დ. ნათელ — ისაგან. — ელთაგან

მ. ნათელ — მან — ელთა

მ. ნათლ — ითა — ელთამიერ.

წ. ნათ — ელა — ელნო.

5) წარმოებული სახელი არს იგი, რომელიცა წარმოს-
დგებისა ზნეულ სახეობითისა სახელისაგან, დამტებითა ანუ
შეცვალებითა მარცვალთათა შექსცვლის მნიშვნელობასაცა თვის-
სა, მაგ. კაცი, კაცები; ძეგვი, სამეგვი. წარმოებანი სახელთა-
ნი იქმნებიან სხვა-და-სხვა გვარად: მოკებითნი, ხათესაობით-
ნი, ქონებითნი, არსებითნი, მდებრობითნი, ხანშეყოფითნი,
ჭინობითნი, შედგომითნი, უღვჯითნი, უგუთქმითნი, შექ-
მსგავსებითნი.

6) ნაცვალ-სახელი არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა
სიტყვათა შინა იხმარების ნაცვლად სახელისა, ანუ დაიდების
მისთანა.

ნაცვალ-სახელნი არიან ექვს-ნაირნი: არსებითი, ჩვენები-
თი, მოკებითი, კვლავობებითი, კითხვითი, განუსაზღვრე-
ბელნი.

7) ზმნა არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა ზნეებს ძრ-
ფასა ანუ მოქმედებსა და ანუ ვნებსა: პირთა ანუ ნივთისა
დროთა ქვეშე.

ზმნა: განაწიერი და უგანაწი. მნიშვნელობისამებრ თვი-
სისა ზმნანი იქმნებიან: არსებითნი, შემოქმედებითნი, ვნებით-
ნი, უშეშვებითნი და საშუალონი.

8) მდევარნი ანუ გარემოებანი განკვეთილთა ზმნათა არიან
შვიდნი: ნაკვეთი, სახე, რიცხვი, პირი, დრო, სქესი და
უღვლილობა.

ა) ნაკვეთი ზმნის იქმნებო: მარტივი და რთული.

ბ) სახე ზმნისა არის სამი: ზარველსახე, სხმით გარდა-
სვლითი და მარჩობლსხმით გარდასვლითი: ვსწერ, ვაშენებ;

ვაშენებინებ, ვაწკრანებ, ვიწკრანები; ვაწკრინებინებ, ვიწკრინებინები.

ბ) რიცხვი: მხოლოდობითი, მრავლობითი.

დ) პირნი ზმნათანი არიან სამნი: პირველი, მეორე და მესამე. სხვლი: პირნაკლნიცა. ზმნანი იცნობებიან: სამკვარდავე: პირველისა გვარისა, მეორისა—და მესამისა.

ე) დრონი ზმნისანი არიან სამნი: აწმყო, ნამყო, მყო. ბალი. დრო ნამყო განიყოფება ოთხად: უსრულოად, სრულოად; უსრულოესად და უუსრულოესად. ამის გამო დრონი ზმნისანი იქმნებიან ექვსნი: აწმყო, ნამყო უსრული, ნამყო სრული, ნამყო უსრულესი, ნამყო უუსრულესი და მყობადრი.

ვ) სქესი ზმნისა იქმნების ოთხად: საზღვრებითი, ბრძანებითი, იპოტეტიკა, ე. ი. უკეთობითი (სათყო), და საწადი, და განუსაზღვრებელი.

უღვლილებანი ზმნისანი არიან ორნი: ზმნანი პირველისა, უღვლილებისა განპირვადებიან პირველსა შინა პირსა ასოითა: ვაშენებ, აშენებ, აშენებს; მეორისა უღვლილებისა ასოითა: მრწამს, გრწამს, ჭრწამს; მაქვს, გაქვს, აქვს.

მიმოხვრა ზმნათა (спряжение).

ზმნაზედვე არის საუბარა მეცხრე, მეათე და მეთერთმეტე თავში.

12) მიმდებარა არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა ჭწარმობებს ზმნათაგან, და ხმარებულნი მსგავსად შედშესრულთა სახელთა, აღნიშნავს ძაქმედებასა ანუ ვნებასა. მიმდებარანი ზმნა საკით იქმნებიან: არსებითნი, შემოქმედებითნი, ვნებითნი, საშუალონი და აქვს სამნი დრონი.

13) თანდებული არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა დაიდების სხვათა თანა ნაწილთა სიტყვისათა განყოფილად ანუ

შეერთებულად, და თვით მხოლოდ თავით თვისით არა იხმარების და არცაღა გულისმებულ იქმნების.

14) ზმნისზედა არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა დაესხმის წინარე ზმნათა ანუ მიმღებობათა და ოდესმე სახელზემნათაცა. და ცხადჱყოფს ვითარებასა, ანუ სხვასასა. ზმნისზედანი მნიშვნელობისამებრ თვისისა იქმნებთან: ვითარებითნი, რაოდენობითნი, დროებითნი, ადგილობითნი, რიცხვითნი, წესებითნი, დამტკიცებითნი, უკუთქმითნი, ვითხვითნი, საიწვინობისა, მსწრაფლობითნი, ხშირობითნი, შემკრებლობითნი, ვანკუძობითნი, ჩვენებითნი, საწადნი, შემჩნობლებითნი, უთანამდებობითნი, ძეუდროებითნი.

15) კავშირი არს ნაწილი სიტყვისა, რომელითაცა შეერთდებიან ლექსნი ანუ სიტყვანი ურთი-ერთისათანა. კავშირნი მნიშვნელობისამებრ თვისისა არიან შემდგომნი: შეერთებითნი, განყოფილებითნი, უკეთუობითნი, მიშვებითნი, გარემიმდებობითნი, მიზეზობითნი, კიდურმდგომარეობითნი, განმარტებითნი, მეტრობითნი. კავშირნი განყოფილებიან კვლად წინამძვალობითად და შედგომილებითად.

16) შორისდებული არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა აღნიშნავს სხვა-დასხვანთ მამრეობათა სულიერისა ვნებისათა. შორისდებული მნიშვნელობისამებრ თვისისა იქმნებთან: განკვირვებითნი, საფლობითნი, შეურაცხებითნი, ვიცხვებითნი, იდუმალობითნი, რისხვითნი, წოდებითნი, ნატვრითნი, ხეტარეკაშა, და სხვანი. დასასრული პირველისა ნაწილისა.

2) საქართველოს ისტორია. მე ეს წიგნი არ შემხვედრის ქართულ ნაწერებს: წიგნთა-სიებში.

3) წინა-სიტყვაობა: ქათალიგორს ანტონი დედის აწყოობილ-სიტყვაობისა ანუ-ტაქოვანი ლექსებით (წყოობილ-სიტყვა

გვ. XX—XXV) და შინაქს-სიტყვაობა. ღვთის-მეტყველების ალფაბეტსა ზედა ქმნილი. ეს უკანასკნელი არის ჩართული ქართლიანთა ღვთისმეტყველების მეოთხე ნაწილის ბოლოს. ეს ღვთის-მეტყველება და მისი ბოლოში შინაქს-სიტყვაობა მინასას პეტერბურგში ბ. დავით ასეს მისი ჩუბინოვის წიგნთ-საცავში.

4) ქადაგებანი, რომელთა რიცხვში უნდა ჩათვალდნენ თელავის სემინარიის გახსნის დროს წარმოთქმულნი მის მიერ შესხმანი და ქადაგებანი ზამთ გარდა ჩვენ სხვა ქადაგებანი გაიფიქრისა არსად შეგხვედრია.

ბ) თარგმანნი: 5) «მიმოხელა» ბარონ-დე-პოლცინისა, აღწერილი ისტორიულის და გეოგრაფიულის გვართ, ტომი შირველი, თარგმნილი რუსულთა ქართულსა ენასა ზედა არხიდაეონის გაიფიქრ მიერ, მოსკოვსა, 1776 წელსა, 25 ივლისს. მთარგმნელი უძღვნის ამ წიგნს: მისს უკანათლებულსს მეფის ვახტანგის ძეს გიორგის ღებურაღ ანშეფსს. ამის წინასიტყვაობაში გაიფიქრი სსკვათა შორის სწერს: «არ არს ესრეთ ტკბილი, ვითარცა სიყვარული მამულისა, ესრეთ მსახურება, ვითარცა უფალთა.»

6) წმიდისა მამისა ჩვენისა ამბროსი მედიოლანელ ეპისკოპოსისა მიცვალებებისათვის ძმისა მისისა სატირიასა, რწმე წიგნი. შირველ წიგნს აწერია თავზედ: «სახელითა მამისათა... ვიწვე 1789 წ. ივლისის 30, კრემენჩუგს, გაიფიქრ.» ბოლოში აწერს: «დიდება შენდა მიძებულა ყოველთა, უფალა! სრულ ვეჟ 1789 წ. აგვისტოს 1-ს, კრემენჩუგს, გაიფიქრ.» ეს სიტყვა შესდგება 37 ნახევარ-თაბახიან თურქულთაგან: მეორე წიგნს აწერია: «სახელითა მამისათა... ვიწვე 1789 წ. ივლისის 21, კრემენჩუგს.» ამის ერთი თურქული აკლია ბოლოში და ამის-

ოგის არა სჩანს, ვთუ როდის გაუთავებია. შესდგება 46 ნასუკარ თაბასიან ფურცელთაგან.

7) წმიდისა მამისა ჩუენისა ამბროსი მედიოლანის ეპისკოპოსისა სიტყვა მიცეჴლებასა ზედა თეოდოსი დიდისა. შესდგება 25 ნასუკართაბასიან ფურცელთაგან, ამას თავზედ აწერია ჩუეულებისამებრ: «სახელითა მამისათა... ვიწუე 1789 ივლისის 14, კრემენჩუკს, გაიოს.» ბოლოში: «სრულ გუაჴ 1789 წ. ივლისის 15, კრემენჩუკს, გაიოს.» ეს ხელთ-ნაწერი იწყობა 63 გვერდიდამ. თავი დაკარგულა.

8) სამღვდელთა ისტორია. თავზედ აწერია: «ვიწუე 1799 წ. თებერვლის 28, გაიოს. მარზდუკს.» ამ ისტორიისა კრთი ფურცელია გადაწრომილი, სხვა კი დაკარგულა. ეს ყოფილა დაყოფილი ჰარაგრაძებად, იწყობა სოფლის შექმნიდამ. პირველ ფურცელში არის § 6. მოკვიყვანთ ნიმუშად § 1 აღმერთმან შექმნა სოფელი ესე არა რაიმესაგან სიტყვითა თვისითა, დიდებად სახელისა თვისისა და ცხად-ყოფად ქმნილთა სასიერებისა თვისისათა, ექვსსა შინა დღესა. პირველსა დღესა — ცაი და ქვეყანა და მერმე ნათელი. მეორესა — სამყარო. მესამესა დღესა განჩუეო და განაშორა წყალი მიწისაგან, და უბრძანა მიწასა აღმოცენებად მცენარეთა. მეოთხესა დღესა — მზე, მთოვარე და ვარსკვლავნი. მესუთესა — მფრინველნი ცისანი და თევზნი სღვისანი. ხოლო მეექვსესა დღესა — ცხოველნი ქვეყანისანი, და კაცი ხატად და მსგავსად თვისად, და მეშვიდესა დღესა განისვენა ყოველთაგან საქმეთა. კაცი უკვე შექმნა ღმერთმან, ხორცისა მოძღებულმან მიწისაგან, და სულისა ხატად და მსგავსად თვისად და მზადებულმან, რომელმანცა სცნას შემოქმედი თვისი, შეიყვაროს იგი ყოველითა გულითა და ყოველითა სულითა, ღ ცოლი გვერდისაგან კაცისა დამნიშვნელ-

მან. კვლავ ორნივე ერთ-ხარტ აჩიან. კაცს სახელ-სდგა ადამ და დედაკაცსა კვა, და დაამკვიდრნა ივინი სამოთხეს საშვე ბელისასა უკვდავებით.

როგორც ამბობს მედიკანელის სიტყვანი, ეგრეთვე სამკვდელო ისტორია აჩის თვით გაიზის ხელთ ნაწერი. ესენი ეკუთვნის ბლ. მღვდელს მიხეილ სელაევს. ამას ესენი უნახავს ერთს თელავის მებაყლის დუქანში, რომელსაც ამ ნაწერის ფურცელში გამოუხვევინა ყველის ნაჭერი და მიუცია მსუიდეკლისთვის. მღვდელს ხელაევს გადუსინჯავს ეს დიდო რვეული ხელთ-ნაწერისა და როდესაც გაიზის სახელი ამოუგითხია, მაშინათვე უთხრენია ამ ნაწერის დათმობა მედუქნისთვის, რომელსაც აუსრულებია ამის თხრენა. მედუქნეს უთქვამს, სხვათა შორის, რომ ეს ნაწერი იმასთან მიუტანია სანალომონ ფინანსების შვილს, მყოფს (ესლა მიცვალებული) თელავის სობორის ბლადოჩინ დეკანოზად. როდესაც მღვდელმა, დეკანოზ-ბლადოჩინმა არ იცის უადრი ამისთანა ნაწერისა, სხვა რაღა უკავამტუნეთ. მაგრამ ეს ბლადოჩინ-დეკანოზი იმისთანა კაცთა წუებას ეკუთვნოდა, რომელიც სდევნის ყოველს ქართულს, ოღონდ კი ამით რუსების წინ ერთგულად გამორჩება.

9) სამღვდელო რელიგიონტი.

10) პეტრე დიდის ისტორია შობიდან სიკვდილამდე.

11) ეგვიპტის ისტორია, დიოდორისა.

12) კვირისის ისტორია, სპარსეთის მეფისა.

13) ძველთა სამეფოთა ისტორია.

14) სამხედრო არტიკული პეტრე დიდის.

15) ევროპიულ ქალაქთა ლექსიკონი.

16) სამკვარცხანო (დოკუმენტი) გეოგრაფიის.

17) ღვთის-მეტყველება, მოსკოვის არქივის პლატონისა.

- 18) მარკ-წერეთლის
- 19) კელიზარი, ჰეტეროურგის სამეცნიერო-კვლევითი წიგნთ-საცავში, ქართულ განყოფილებაში კატალოგი № 204.
- 10) სამეურ ტომარი, აღაპიტის დიპლომის წიგნში, იქვე № 205.
- 21) კიტარის სიბრძნე, იქვე № 217.
- 22) განმარტება იგავთა სოლომონისათა.
- 23) კასძლი დიდის კპისტოლეონი.
(გიორგი მეთვის ცხოვრება, შ. თ. კვ. 157.)
- 24) სარწმუნოების გითხვა-მიტება.
- 25) გონების ჭაზრი.
- 26) ურმათ სასწავლო ჭაზრი.

ყველა ზემოთხსენებული წიგნები არის მოხსენებული გაიოზის ნაწერებად ანუ თარგმნად (რუსულიდან აქვს ნათარგმნი) ძველს წიგნთა საეპოში (კატალოგებში). ზოგს ამათგანს იხსენიებს ანუ ასახელებს გაიოზის ნაწერებად პლ. ალსელაინი (Кратк. истор. груз. церкви, стр. 135). ამის სინამდვილე, რასაკვირველია, მამინ შეიტუობა, როდესაც გადისინჯება თვით აღნიშნული ნაწერები, რადგან, როგორც ვიცით სხვა ძველის წერილების გადასინჯვით, თითქმის ყველა ნაწერზედ არის მოხსენებული არა მხოლოდ მთხველის ანუ მთარგმნელის სახელი, არამედ ხშირად თვით გადამწერისაც და ხან მიზეზიც გადაწერისა. ამასთანავე ისიც უნდა შევნიშნათ, რომ უფრო ვრცელის ცნობებით შეიძლება შეგვეხსოვოს ეს გაიოზის ცხოვრების მიმოხილვა, მაგრამ ის მასალები, რომელიც ჩვენ ამითვის დაგვჭირდა, ისე არიან გაფანტულნი სხვა-დასხვა წერილებში და ადგილებში, რომ მათი შეკრება ერთის კაცისაგან

ყოველად შეუძლებელი საქმეა და მას შეიძლება მხოლოდ რადიკალიკ გვაძინი ცოდნით, ხალისით, თანხმობით, შრომით და შეძლებით აღჭურვილნი, ვისურვოთ ამ ყადა, რომ ამისთანა მშრომელნი გამკაცლდენ ჩვენს საზოგადოებაში სამშობლოს წარსულის აღსადგენად და მისი მომავლის ბედის მტკიცედ დასაფუძნებლად. ბოლოს უმოწილესად ვსთხოვთ პატრიუტულ მკითხველებს, თუ რომ მათ აქვსთ ან ნაწილები გაიზინა, ან იცინა შემთხვევანი მისის ცხოვრებლად, ყოველივე ესენი, უკეთუ ისურვებენ, ჩვენ გადმოგვცენ (ადრესი: Телавъ, Въ Духовное Училище), რომელსაც დიდის მადლობით მივიღებთ და რაც გადმოცემული წერილი ანუ წიგნი იქნება, ყოველსავე თავის დროზედ და ყოველის უნაყოფოდ დაუბრუნებთ პატრონს.

ნ. მთვარელიშვილი.

10 დეკემბერს, 1880 წ.

ქ. თელავი.

ახალი წიგნები.

საფხული, ყრმათათვის, საკითხავი წიგნი. წყარო № 3 და 4.
ანბ. უსულელის რედაქციით გამოცემული. თბილისი, 1881.

პატარაობაში ყველას წავითხუელი გვექნება მტერი, მოთხრობა—წელიწადის ოთხი დრო, რომელშიც ნაქებია სათნოთაოდ გაზაფხული, ზაფხული, შემოდგომა და ზამთარი. ეს-ღა ჩვენს პატარა ბავშვებს ამ პატარა მოთხრობის მაგივრად ექნებათ ოთხი წიგნი, რომელთაც წელიწადის დროთა სახელები ჰქვიათ, საზოგადო მათი სახელი არის წყარო, ზამთარ-ზაფხულ უშრობელი. ორს წიგნზედ ჩვენს უუნაროში კიდევაც მოველანარაკეთ მკითხველებს; ესღა მოგვივიდა მესამე წიგნიც: «ზაფხული» და იმედია რომ ეს სამი ძმა ობლად არ დაჩხიბიან და მეოთხეც მალე დაებადებთ.

ამ წიგნების სულის ჩამდგმელი არის თ. რაფ. ერისთვისა ლექსები. უოკელს წიგნში იპოვით იმისთანა ლექსს, რომელიც აღწერს იმ შექცევას ანუ მუშაობას, რაც აღნიშნულს დროს შეეუფლება. პირველს წიგნებშიც თუშტა კარგი ლექსები იყო: «ზამთარი» და «ზაფხული», მაგრამ სიცხოველით, გამომხატველობით და ენის სიმარტივით კერძო ერთი მათგანი ვერ შეედრება ამ წიგნში დაბეჭდილს «ზაფხულს.» ამ პატარა ლექსში არის აღწერილი ზაფხულის რძი უმთავრესი საქმე: მკა და ლექს და ძნელია წარმოდგინდეთ, თუ კარ წავიკითხავთ, რა:

გორ უოკელივე წინადადება ამ ლექსში ბავშვის გონებაზედ არის გამოჭრილი, როგორ უოკელივე მათგანი სახავს რომელსამე მუშაობას და მოაგონებს ბავშვს ნამგლის ტრიალს, მუშის გუგუნს, ჭომაუნს, კერზედ ჯდომას და როგორ დეზად არის თქმული ლექსის ბოლოს:

«ქალი, კაცი, გოგო, ბიჭი ეზიდება ზამთრის სარჩოს...

— ვაშა, ვაშა, მუშა ხალხსა! ღმერთმომამა გაუმარდოს!...»

მეორე ლექსი იმავე ავტორის «ქუჩისალი» ჯამაში სხვა ბავშვო ლექსია, მაგრამ ბოლოში ცოტა ნამდაღვევი. დიდს მკითხველზედ მეტად ცუდი მთაბეჭდილება აქვს ხოლმე ლექსს, როდესაც მას უტყობა ნამდაღვობა და რითმის გულისთვის უღაგო სიტყვის ხმატობა და ვგონებთ, რომ ბავშვებზედაც ასე უნდა იმოქმედოს და თუნდა ასედაც არ იმოქმედოს, ამ გვარი ნამდაღვევად შეთხზული ლექსი შეაჩვენებს მას ხელმოწერილად და არა ხელმოწერილად წერას.

არის ამ წიგნში ორიოდე სხვა ლექსიც, რომელში მოქცეულნი არიან ბ. რომანიძისას. «ყმაწვილის სტრუქტურა» უტყობა ნიჭი, მაგრამ ავტორს სრულებით არა სცოდნია ლექსთა-თხზულების წესი, თორემ ამ გვარს უმხარ სტრუქტურებით არ დაიწყებდა თავის ლექსს:

«რად გაჩუმიდი გენაცვალე,

რა დაგემართა?

რად დაღონდი, ჩემო გვრიტო,

მოდი ჩემთანა.»

ამ გვარი დასწყისი ხშირად მკითხველს ხალხის უკან-გავს და ბევრი ამ სტრუქტურებს არ ჩასცილდება; არ ჩასცილდება, მაგრამ შეიძლება ინანოს კიდეც. ამ ლექსს უტყობა

გრძნობის ნიშან-წყალი და ზოგიერთი სტრუქტურები სწორედ სელაგნურად არის დაწყებული.

ამ წიგნში ნათარგმნ მოთხრობებს გაუმარჯვენათ ორნი-გინაღურებსედ. ზვიგოს ყანა ათუმიცა რუსულიად გამოდებულა, მაგრამ ცოტა ქართულობაც ეტყობა; მთარგმნელს კოლეგის თუ დონის მაგიერად მოთხრობაში არაგვი ჩაუგებებია და ხშირად მთებისაგან ხანის მოცემა საქმეს გვიტყობს; ალბად ამითიც მთარგმნელს უნდოდა უფრო ქართული ხასიათი დასტეობოდა მოთხრობას, რადგან რუსეთში მთები ძალიან ცოტაა, მაგრამ ეს სადღაური-ღა ქართულია: გრუნიათი ჩიტების კულაზინი და ასე.

შინაჩსი რომ გამოგვცეთ ამ მოთხრობისა, ბევრს გეჩას შეიტყობთ მის დიხსებას; ბავშვი ყანის ხელო თამაშობდა, მერე ყანაში შევიდა, გზა დაეხრა და შიმშილით მოკვდა; რამდენსაჲ დღის შემდეგ იზოგეს მოძველებმა მკვდარი ბავშვი შინაჩსი მართალია უბრალოა, მაგრამ საქმე ეს არის, როგორ გამოუყენებია ავტორს ეს მცირე მასალა. გამოუყენებია ისე რომ ბავშვი ვიდრე არ ჩათავებს მოთხრობას, თავს არ დაანებებს. ავტორი სწორედ ბავშვის კანში ჩამჯდარა და ისე უამბნია, რა ტანჯვა და ოცნებები უნდა გამოეყარა უსუსურს ბავშუს, რომელიც ისე მცირეა, რომ ყანამაც კი თავით იყოსამდე დამალა რამდენსაჲ დღეს.

გამოჩენილის არაკების მთქმელ ანდერსენის მოთხრობა «ჩიტი და ტუსალი» სწორედ შეჭფერის ავტორის ნიჭიერებას. შინაჩსი აქაც უბრალოა; ტუსალი კითხვას სხვა-და-სხვა ფრინველებს უმღერონ რაჲ და შეწუხებულის გულიადამ სევდა გადაუყარონ; ყველას თავისი საქმე აქვს; მხოლოდ ბუღბუღი შემოჯდება და უამბობს ტუსალს... რას?... იმას, რაც ყოვე-

ლექსნი თხზულება მ. ყორღანოვისა, თბილისი, 1881 წ.

დალოცვილია ქართული ეს, რომ რითში ძალიან ადვილად ეწეობს. მაგრამ ხან დაწვეკნისა, რადგან ეს რითის შეწყობის საადვილე აბედინებს ყორღანოვებისთანა მკვლახელებს მთელის ტომების გამოცემას.

ამგვიწერთ «დროს გასატარებლად» ერთს ნამუსს ბ. ყორღანოვის ლექსებისას სრულად:

«დროს გატარება»
ბუნებარზედ გავიარე
ერთსა დღესა წვიმაში,
მარცოდ-მარცო ვიარე
განვეული შუბაში
—
მარამ არ ვიყავ მარცო
ორსავე მხრივა სანლები,
უკან მომდევდა კინცო
და ხუთიოდ ძალები!

აი კიდევ მეორე ლექსი: «გახდენდება ჩემს უძილოდ სი-
ზმონსა», მაგრამ ლექსს ალბ ამოგწერ, სათაურიცა კმარა.

მართალია ლექსები არა ბრწყინავენ მშვენიერებით, მაგრამ ეს მიეტყუება იმისთანა თავ-მდაბლს აკტორს, რომელიც აწის მ. ყორღანოვი, რომელიც თავის ლექსთა-გრებაში სსვე-
ბის შესახებ ბეჭდავს და თავის შესახებ-შესახებ, სადაც ხან ერთი ეძინის, ხან მეორე ერთმანერთს «ყაღამ-აყრუალებულს.»
მ. ყორღანოვი ისეთი თავ-მდაბლი ყოფილა, რომ თითონვე ამბობს თავის თავსად:

«მე არა ვარ ფილოსოფი, რომ ხალხს (გ)ეძღვნა დარიგება,
და არცა მაქვს ის აღმოთქმა, ენას მივსცე მშვენიერება,
მაშ მე არა (რა) ვარ! არაფერი....»

მაშ რაღას გვაწუხებდით აძღენი ხანი ბ. ყოღღანოვო?

დაბადების საზოგადოების გამოცემანი, შვიდი პატარა
რეული.

უცხო-ქვეყნელებისათვის ძნელია დაეხმარონ ჩვენს ლიტერატურას, რაც უნდა სურვილი წმინდა ჭქონდეთ: არ გვიცნობენ და არ ვიცნობთ და რა გასაკვირველია, რომ იმისთან: წიგნები შეგვიდგინონ, რომელთაც მივწერიდმანეები თუ იყო დიან უველის გასახვევად. ვიდრე დაბადების საზოგადოება მშვენივრად გვიბეჭდავს სხვა-და-სხვა სასულიერო წიგნებს და იაფად ჭეიდის მათ, იგი მადლობის ღირსია ჩვენგან, მაგრამ როდესაც თავის ან თავის აგენტების საწარმოებსა ბეჭდავს, მაშინ, უკაცრავად ნუ ვიქნებით, კერაფერს მადლობას ვიტყვი, რადგან საგანი მადლობისა არა გვაქვს. ახა თქვენი ჭირიმეთ რომელი ქრისტიანი წაიკითხავს «სასისხარულს ამბავს», «ობლის წერილს მაცხოვრთან», «რა არის ქრისტიანს», «საქორწინე ტანთსაცმელს» და სხვა ამისთანა ოთხგორშინ «საქონელს», გარდა გადაურუებულ ბებრებისა და თქვენი უძორჩილესის მონის უბადრუკის რეცენზენტისა, მაგრამ... მაგრამ... გავიტყუდებით, ეს დაბადების საზოგადოების ნაღვაწი თაკვიდამ ბოლომდე არც მე წამიკითხავს.

ნ 383

1881

ხელის - მოწერა «დროება-ივერიის» მიიღება:

თბილისში, «დროება-ივერიის» რედაქციაში, (გადავინის ზრისპეტუხედ, თ. ივ. კ. მუხრანსკის სასლებში, კლუბის ქვე-
მოდ).

ქუთაისში: «დროება-ივერიის» აგენტთან ი. ჭონიასთან.
(სიღასუხედ, შირიან ჭონიას სასლში.)

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთ უუწნაღ-გაზეთი ამ ადრესით
უნდა დაიბარონ:

Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Дროэба-Иверіи.

ფასი:

«ივერია» ექვსის თვით («დროებასთან» ერთად) —	8 მან.
«ივერია» ექვსის თვით ცალკე — — — — —	4 მან.
«ივერია» ერთის წლით — — — — —	7 მან.

ხელის-მომწერთ იველი უუწნაღ-გაზეთის დაბარებისათ-
ნაკე უნდა გამოგზავნონ რედაქციაში.

ვისაც უუწნაღი თავის დროსუდ არ მიუვიდეს, უმორ-
ჩილესად ვთხოვთ მალე გვაცნობოს რედაქციაში.